

# Ecologie & Ontwikkeling

**Kredietcrisis  
valt in niet bij  
natuurcrisis**  
.....

**Speciale  
editie DCNA/  
Antillen**  
.....

**Nederlandse  
Cariben: rijkste  
biodiversiteit  
koninkrijk**  
.....

**Duurzaam  
gebruik  
kaaiman Bolivia**

**60 jaar IUCN &  
30 jaar IUCN NL**

**Rode Lijst**



## Hoofredacteur

Cas Besselink

## Redactie

Imke Gilsing  
Chris Maas Geesteranus  
Marc Hoogeslag  
Merel Ligtelijn  
Henk Simons

## Eindredactie

Merel Ligtelijn

## Coördinatie

Imke Gilsing & Merel Ligtelijn

## Fotoredactie

Penny van Beek & Aukje ter Horst

## Aan dit nummer werkten mee

Wim Bergmans, Cas Besselink, Matthijs Blonk, Letitia Buth, Adrian Del Nevo, Florence Depondt-Sachdev, Angela Dekker, Bert Denneman, Jerphaas Donner, Stefan Dorren, Leendert van Driel, Willem Ferwerda, Lindsay Galway, Imke Gilsing, Amir Grosman, Lida Grotenbreg, Maartje Hilterman, Liliana Jáuregui, Jan Kamstra, Henkjan Kievit, Fransien Kroon, Merel Ligtelijn, Chris Maas Geesteranus, Duncan MacRae, Kalli de Meyer, Roxana Salas, Henk Simons, Koen van Sparrentak (Sparr), Tobias Stöcker, Ellen de Vries, Dos Winkel, Esther Wolfs

## Art direction & vormgeving

Margo Vlaming (vormgeving i.s.m. Mick Pantelaras)

## Druk

Leeuwenberg Amsterdam  
Gedrukt op FSC-papier

## Redactieadres

IUCN Nederlands Comité  
Plantage Middenlaan 2K / 1018 DD Amsterdam  
Tel: (020) 6261732 / Fax: (020) 6279349  
e-mail: mail@iucn.nl / website: www.iucn.nl

## Directie

Willem Ferwerda  
Cas Besselink

## Voorzitter bestuur

Roger van Bortel

## Bijdragen

Voor de plaatsing van artikelen, mededelingen, of advertenties kunt u contact opnemen met de redactie via redactie@iucn.nl

## Abonnementen en aanvraag losse nummers

Abonnementenregistratie E&O  
Plantage Middenlaan 2K / 1018 DD Amsterdam  
(of mail@iucn.nl)

ISSN: 0928-6470

Het jaarverslag van IUCN Nederlands Comité is op te vragen via bovenstaand adres

## Foto omslag

Groene leguaan (*Iguana iguana*)  
Fotograaf: Henkjan Kievit

National Committee of  
The Netherlands

- 1 **REDACTIONEEL**
- 2 **KALLI DE MEYER EN ESTHER WOLFS DUTCH CARIBBEAN NATURE ALLIANCE (DCNA): SAMENWERKEN AAN NATUUR-BESCHERMING**
- 4 **LETITIA BUTH CONSTITUTIONELE HERVORMING EN BIODIVERSITEIT**
- 7 **DUNCAN MACRAE MANagementsuccesproject DCNA**
- 10 **LEENDERT VAN DRIEL TRUST FUND DCNA**
- 12 **FLORENCE DEPONDt-SACHDEV VERHOOG HERSTELLEND VERMOGEN KORAALRIFFEN MET EFFECTIEF BEHEER MPA'S**
- 16 **ESTHER WOLFS SCHILDPADDEN IN CARIBISCHE ZEE**
- 18 **LINDSAY GALWAY ORCHIDEËN OP SINT EUSTATIUS**
- 19 **COLUMN WILLEM FERWERDA DE AANHOUDER WINT**
- 20 **BERT DENNEMAN SAMENWERKING VOGELBESCHERMING/ BIRDLIFE & DCNA**
- 22 **ADRIAN DEL NEVO WORKSHOP VOGELS HERKENNEN EN MONITOREN**
- 24 **HENKJAN KIEVIT SHAPE OF NATURE**
- 26 **DUNCAN MACRAE & LINDA GROTENBREG SOORTEN & GETALLEN: INVENTARISATIE HUIDIGE BIODIVERSITEIT IN NEDERLANDSE CARIBEN**
- 30 **JERPHAAS DONNER & CHRIS MAAS GEESTERANUS MILIEUKONTAKT EN IVN SAMEN ACTIEF VOOR NME OP ANTILLEN EN ARUBA**
- 31 **HENK SIMONS SIGNALLEN VOOR GROEN OP ROOD**
- 35 **MATTHIJS BLONK WAAROM AFRICAN PARKS NETWORK ETHIOPIË VERLAAT**
- 42 **AMIR GROSMAN GOED BESTEED GELD?**
- 45 **CAS BESSELINK SARAWAK OVERSTROOMD DOOR GOLF VAN DAMMEN**
- 47 **ROXANA SALAS & LILIANA JÁUREGUI DUURZAAM GEBRUIK KAAIMAN**
- 50 **JAN KAMSTRA SFEERIMPRESSIE UIT BARCELONA**
- 52 **IUCN WCC: OVER WORKSHOPS, MOTIES & NIEUWE BENOEMINGEN**
- 54 **BEZOEK AL GORE**
- 56 **TOBIAS STÖCKER WAT IS ER VOOR NODIG OM DE WERELD TE VERANDEREN?**
- 58 **CAS BESSELINK KREDIETCRISIS VALT IN HET NIET BIJ OMVANG NATUURCRISIS**
- 60 **WIM BERGMANS ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN IUCN EN HET NEDERLANDS COMITÉ IN VOGELVLUCHT**
- 64 **PUBLICATIES**
- 66 **KORT**
- 70 **STEVEN KRAGTEN MENS OVER DIER: WAAROM DE VELDLEEUWERIK EEN TOONTJE LAGER ZINGT**

## De recessie en het Zuiden

Terwijl de naderende economische recessie al tijdens de kranten domineert is tamelijk geruisloos de behandeling van de begroting van minister Koenders door de kamer gekomen. Op zich geen groot nieuws, maar met de angst voor de recessie zijn van steeds meer kanten kritische geluiden te horen over 'het dogma van de ontwikkelingshulp'. Al jaren geleden sprak Nederland af om 0,8% van het bruto nationaal inkomen aan ontwikkelingshulp uit te geven, waarvan 0,1% voor natuur en milieu in het Zuiden. Met die 0,8% staat Nederland (in gezelschap van nog vier Europese landen) eenzaam bovenaan, het gemiddelde van de OESO-landen bedraagt slechts 0,3%.

In de aanloop naar de begrotingsbehandeling van Koenders zijn opmerkingen gemaakt over de gevestigde belangen van het 'ontwikkelingshulpcomplex' dat de hulp te veel zou domineren en een effectieve besteding in de weg zou staan. En een aantal politieke partijen, VVD, PVV en TON, morrelt aan de 0,8%-norm. Eén van de belangrijkste kritiekpunten op de besteding van de ontwikkelingshulp is het verlenen van bilaterale schuldkwijtschelding aan vooral Afrikaanse landen. Het bleek corruptieversterkend en ineffectief en vloede zelfs weer voor een deel in de zakken van Nederland terug. Maar juist daarmee heeft het gevreesde ontwikkelingscomplex weinig te maken.

De EU verstrekte Pavan Sukhdev, directeur van de Deutsche Bank, vorig jaar de opdracht om de kosten van de ecosysteemcrisis te berekenen (vergelijkbaar met het Sternrapport over de kosten van klimaatverandering). De eerste uitkomsten laten zien dat bij ongewijzigd beleid de aantasting van ecosystemen en het verlies van biodiversiteit de wereld een veelvoud zal gaan kosten van de huidige kredietcrisis. En de gevolgen zullen in eerste instantie het sterkst zijn in het armere Zuiden, dat trouwens ook het sterkst zal worden getroffen door de klimaatverandering.

Daar liggen belangrijke nieuwe onderwerpen voor ontwikkelingssamenwerking - allereerst zullen de ontwikkelingslanden structureel geholpen moeten worden om de gevolgen van de klimaatverandering te pareren. Het is daarbij essentieel dat de hulp zich ook zal richten op natuurbehoud en herstel van ecosystemen en dat ontwikkeling in het Zuiden op een duurzame manier plaatsvindt. Zonder gezonde ecosystemen waarvan het bestaan van veel lokale bevolkingsgroepen afhangt, dreigt ontwikkelingssamenwerking steeds vaker te gaan neerkomen op noodhulp. De besteding van de middelen voor ontwikkelingshulp moet doelmatiger, zo valt regelmatig te beluisteren - Koenders spreekt daar zelf ook over en heeft daarvoor goede aanzetten gegeven. Met een hernieuwde focus op duurzame ontwikkeling en werken aan het voorkómen van de dreigende ecosysteemcrisis kan ontwikkelingssamenwerking juist in de komende jaren een belangrijke rol blijven spelen. Daarbij hoort zeker ook effectievere samenwerking tussen natuurorganisaties en ontwikkelingsorganisaties. ■



# Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA): samenwerken aan natuurbescherming

Zes parkorganisaties van de Nederlandse Cariben namen in 1998 het initiatief tot een regionaal samenwerkingsverband ter ondersteuning en versterking van de natuurbescherming op hun eilanden. Deze samenwerking van parkorganisaties uit Aruba en de Nederlandse Antillen (Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten) kreeg in 2005 officieel vorm in de Dutch Caribbean Nature Alliance, kortweg DCNA. Het doel van deze overkoepelende organisatie is om de omvangrijke biologische rijkdommen van deze eilanden op land en in zee te beschermen en behouden voor komende generaties. DCNA ontwikkelt daartoe duurzame financieringsbronnen als een trust fund, bouwt kennis en ervaring op via trainingen, workshops en stafuitwisseling en promoot de overweldigend mooie en bijzondere natuur.

---

Kalli de Meyer en Esther Wolfs, DCNA

---

**O**p de tot de verbeelding sprekende Nederlands Caribische tropische eilanden vind je een overvloed aan mondiaal bedreigde ecosystemen met een rijke biodiversiteit. De natuur varieert van uitbundig regenwoud tot adembenemende koraalriffen en parallelwitte zandduinen. Dankzij deze rijke biodiversiteit gedijen vele bedreigde soorten er goed. In fragiele ecosystemen als mangroven, onderwaterbergen en koraalriffen komen onder meer zeeschildpadden voor, vele koraalsoorten, flamingo's, papegaaien en een oneindigheid aan tropische vissoorten.

DCNA richt zich niet alleen op duurzaam beheer van de huidige beschermde gebieden, maar ook op armoedebestrijding,

economische groei en het vergroten van bewustzijn en kennis van de waarde van de natuur. De omvangrijke biologische rijkdom van de eilanden is de basis van één van de belangrijkste bestaansbronnen: het toerisme.

De parkorganisaties hebben begrepen dat voor het duurzaam instandhouden van deze internationale biodiversiteits-hotspot en voor de economische ontwikkeling van de eilanden zowel nationale als internationale inspanning noodzakelijk is. Het overkoepelende DCNA zorgt ervoor dat parkorganisaties worden ondersteund door een groep van lokale en internationale natuurliefhebbers en organisaties<sup>1</sup> die het belang van bescherming van biodiversiteit in de Nederlandse

Cariben een warm hart toedragen. Koningin Beatrix besloot in 2006 om beschermvrouwe te worden van DCNA, naast de beschermheren prof. Nico Visser en Jaime Saleh. Het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) onderkent de noodzaak tot bescherming van deze prachtige natuur en ondersteunt DCNA financieel.

DCNA, een state of the art-organisatie binnen de natuurbescherming, ontwikkelt momenteel een vooruitstrevend financieel mechanisme (zie pagina 10): een trust fund dat op lange termijn stabiele inkomsten voor de parkorganisaties moet genereren. Met deze inkomsten zouden de parken in de toekomst hun operatio-

nele basiskosten duurzaam kunnen financieren. Daarnaast ondersteunt DCNA de organisaties bij het vinden van aanvullende financieringsbronnen, bij fondsenwerving voor essentiële operationele parkondersteuning en specifieke projecten. Stichting Doen en de Nederlandse Postcode Loterij leveren een belangrijke bijdrage aan essentiële operationele ondersteuning van een aantal parken.

De goede samenwerking tussen DCNA en Vogelbescherming Nederland resulteerde in een financiële bijdrage van Vogelbescherming, bestemd voor de bescherming en het behoud van ruim vijfhonderdvijftig vogelsoorten in het Caribische gebied. Eind 2008 startte in dit kader een vogelmonitoringworkshop die door de parkmedewerkers enthousiast is ontvangen, waarover verderop in dit blad meer. Vakinhoudelijke kennisuitwisseling en samenwerking tussen de parken behoren tot de belangrijkste aandachtspunten van DCNA. Al eerder, in oktober 2008, vond de Sea Turtle Conservation Workshop plaats op Bonaire (zie pagina 20). Tijdens deze intensieve cursus, inclusief lezingen en veldwerk, leerden de parkrangers over biodiversiteit, management en mogelijke onderzoekstechnieken ter bescherming en behoud van zeeschildpadden.

Met initiatieven als deze ondersteunt DCNA de parkorganisaties actief. Daarbij is professionaliseren en opbouwen van de organisatiecapaciteit eveneens een belangrijke taak. Een van de middelen hiertoe is het Managementsuccesproject (zie pagina 7); dit project volgt de parken door de jaren heen en meet de successen. Goed parkmanagement impliceert goed beheer en behoud van de natuur (zie ook het artikel 'Verhoog herstellend vermogen koraalriffen met effectief beheer MPA's' op pagina 12). Niet alleen in het Caribisch gebied zelf maar ook in Nederland vertegenwoordigt en promoot DCNA de schoonheid van de fragiele ecosystemen in de Nederlandse Cariben. Als de staatkundige hervorming zal zijn afgerond, wordt de Nederlandse burger als vanzelfsprekend nauwer betrokken bij de bijzondere Caribische natuur. DCNA participeert met veel genoegen in dit proces.

Het regionale netwerk van de parkorganisaties is weliswaar jong, maar kent al vele successen. Vooral is dit te danken aan de inzet van de deelnemende partijen in DCNA. Met professionaliteit en groot enthousiasme wordt gewerkt aan de bescherming van de rijke biodiversiteit en het behoud van de bijzondere natuur in het Nederlands Caribische gebied. ■

noot

1 Nederlandse partnerorganisaties van DCNA zijn: Conservation International NL, Milieukontakt International, Natuurmonumenten, De Landschappen, De Hortus, IUCN NL, Samenwerkingsverband Nationale Parken, Staatsbosbeheer, Vogelbescherming en Wereld Natuur Fonds.



*Het historische Landhuis Slagbaai in het Washington Slagbaai National Park op Bonaire.*



*Flamingo's (Phoenicopteridae) hebben een beschermd broedgebied middenin de zoutpannen op Bonaire.*

# Constitutionele hervorming en biodiversiteit

In het staatkundige hervormingsproces van het koninkrijk is aandacht voor het veiligstellen van de biodiversiteit in de Nederlandse Cariben van groot belang. Niet alleen omdat deze het grootst is binnen het koninkrijk, maar zeker ook omdat biodiversiteit er onlosmakelijk is verbonden met de economie. Een zorgvuldige benadering is wenselijk en noodzakelijk.

---

Letitia Buth, hoofd afdeling Milieu en Natuur, Directie Volksgezondheid, Nederlandse Antillen

---



DOS WINKEL

*Flamingo's (Phoenicopteridae) in het Gotomeer op Bonaire.  
Op de achtergrond de Brandaris, de hoogste 'berg' van Bonaire.*

---

**H**et Caribische gebied is door Conservation International betiteld tot global biodiversity hotspot. Het Nederlandse gedeelte telt meer dan zestig endemische en vijftig wereldwijd bedreigde soorten. Ter vergelijking: Nederland kent, voor zover bekend, slechts twee endemische en zesendertig wereldwijd bedreigde soorten op een ruim veertigmaal zo groot oppervlak. Op de kleine Caribische eilanden is de fysieke ruimte beperkt. De rijke biodiversiteit staat onder constante druk van de bevolking en van het toenemende toerisme. Het toerisme is één van de belangrijkste bestaansbronnen: juist die unieke biodiversiteit trek toeristen aan. Het belang van bescherming en adequaat beheer van de biodiversiteit door lokale overheden wordt niet of nauwelijks onderkend. Daarnaast ontberen de eilandelijke overheden de benodigde capaciteit en toerusting om hun overheidstaken goed uit te voeren. Dit alles maakt dat de biodiversiteit extra kwetsbaar is. Deze kwetsbaarheid brengt één van de belangrijkste bronnen van bestaan op de eilanden in gevaar: het toerisme. Stringent overheidsbeleid is noodzakelijk.



Hieronder enkele citaten uit de bijlage bij de brief van de vice-president van de Raad van State d.d. 29 augustus 2008:

Voorlichting overeenkomstig artikel 18, tweede lid, van de Wet op de Raad van State over mogelijkheden tot versnelling van het transitieproces naar de nieuwe staatkundige verhoudingen tussen Nederland, de Nederlandse Antillen, Curaçao en Sint Maarten:

- '(...) gemeenschappelijk belang en doel: het oplossen van maatschappelijke problemen en het bijdragen aan het welzijn van alle Koninkrijksburgers'.
- 'Wederzijds vertrouwen is voorwaarde voor het doelgericht oplossen van maatschappelijke vraagstukken die in het transitieproces aan de orde zijn. De ernst van de problemen versterkt echter de neiging alles vast te leggen in regels met een sterke nadruk op controle en bestuur. Juridische vormgeving en controle en beheer dienen te worden ingezet als instrumenten om oplossingen te bereiken, zij zijn geen doel op zichzelf'.
- 'In de Koninkrijksrelaties wordt overigens veel nadruk gelegd op zaken die niet voldoende functioneren. Echter, dat wat wel functioneert wordt soms te zeer uit het oog verloren. Een aantal instituties heeft zichzelf ook de afgelopen periode bewezen. Te denken valt bijvoorbeeld aan de Gouverneur, de Raad van Advies, het Gemeenschappelijk Hof van Justitie, de Bank Nederlandse Antillen en de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba'.
- 'Maatwerk is nodig, maar dat kan alleen als de gemeenschappelijke (kwaliteits)eisen en spelregels duidelijk zijn'.

**BEHEER BIODIVERSITEIT** Momenteel ondersteunt de Antilliaanse overheid de eilanden in de uitvoering van hun beleids- en beheertaken. Soms vindt ondersteuning plaats voor één eiland, soms voor meerdere eilanden tegelijk. Voorbeelden daarvan zijn de inventarisatie van de biodiversiteit van de Sababank (samenwerking van Antilliaanse overheid, Conservation International en Saba Conservation Foundation), het opstellen van beheersplannen voor natuurgebieden (samenwerking Antilliaanse overheid, ministerie van LNV en Staatsbosbeheer), of de productie van modelregelgeving voor alle eilanden (samenwerking Antilliaanse overheid en ministerie van LNV).

Het daadwerkelijke beheer van de belangrijke en kwetsbare natuurlijke rijkdom wordt uitgevoerd door non-gouvernementele natuurbeheerorganisaties, in opdracht van de eilandelijke overheden. De aangewezen parkorganisaties zijn in het algemeen goed in staat gebleken om met de beperkte beschikbare middelen adequaat beheer te voeren over de natuurgebieden. De grootste organisatorische knelpunten zijn de vaak wisselende personeelsbezetting en onvoldoende middelen als wettelijke instrumenten en financiën.

De parkorganisaties zijn professionele natuurbeheerorganisaties, geworteld in de eilandelijke gemeenschap. Hierdoor zijn ze doordrongen van de noden op het gebied van natuurbescherming op de kleine eilanden. DCNA (opgericht in 2005) is ontstaan vanuit de behoefte van de parkorganisaties om gezamenlijk het hoofd te bieden aan de 'uitdagingen' die het beheer van biodiversiteit met zich meebrengt. Deze behoefte staat in feite haaks op het proces van constitutionele hervorming, waarbij juist minder gezamenlijkheid voorop staat. De parkorganisaties beseffen dat het tegenwoordig niet alleen gaat om de bescherming en het beheer van de biodiversiteit. Een park moet ook op een transparante en deugdelijke wijze opereren. Het moet in staat zijn voldoende draagvlak en belangstelling te creëren voor de biodiversiteit. Daarnaast dient een park ook voldoende fondsen te kunnen genereren om deze

taken ook te realiseren. Als geen ander weten de parkorganisaties hoe het is om te opereren op een klein eiland. Zij beseffen dat juist door samenwerking de mogelijkheden voor duurzaam beheer van de biodiversiteit worden vergroot.

**DCNA: VOORTVAREND** Het doel van DCNA staat in de statuten aldus verwoord: 'Het veiligstellen van de biodiversiteit en bevorderen van duurzaam beheer van de natuurlijke hulpbronnen van de eilanden in het Nederlands deel van het Caribische gebied, zowel op het land als in zee, ten behoeve van de huidige en toekomstige generaties, door het bijstaan en ondersteunen van de beheersorganisaties van de beschermde gebieden en van natuurbeschermingsactiviteiten hier te lande'. DCNA bezit de expertise en de maatschappelijke betrokkenheid die zo broodnodig is voor effectieve natuurbescherming op de eilanden. In haar nog jonge bestaan verrichtte zij een baanbrekende studie naar de wijze waarop de effectiviteit van parkbeheer kan worden gemeten en in kaart gebracht (Managementsuccesproject). DCNA organiseerde diverse trainingen, uitwisselingen van kennis en expertise en specifieke samenwerkingstrajecten. En DCNA richtte tevens het trust fund op, een instrument voor duurzame financiering van natuurbeheer. In Nederland vormde zij voorts met steun van IUCN NL het platform DCNA Partners; behalve IUCN NL zijn hierin vertegenwoordigd natuurorganisaties als Staatsbosbeheer, De Landschappen, Natuurmonumenten, Vogelbescherming, WNF, Samenwerkingsverband Nationale Parken, Conservation International, De Hortus en Milieukontakt. Een samenwerkingsverband van professionele natuurbeheerorganisaties - een sterke krachtenbundeling.

**BIODIVERSITEIT IN NIEUWE CONSTITUTIE** Bij de staatkundige hervorming van de Nederlandse Antillen worden Curaçao en Sint Maarten zelfstandige landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Bonaire, Saba en Sint Eustatius - de zogeheten BES-eilanden - verkrijgen de status 'bijzondere gemeenten' van Nederland. Het streven is om de Ne-



# Antillen

- > derlandse Antillen, nu nog één land, in 2010 op te heffen. Met betrekking tot het beheer en behoud van de rijke biodiversiteit is de startsituatie voor de nieuwe staatkundige entiteiten als volgt:
- Grotendeels of compleet ontbreken van een ruimtelijk plan (voor zowel land als water) en de daaraan verbonden regels. Curaçao heeft als enige een eilandelijk ruimtelijk plan opgesteld, maar heeft geen marien ruimtelijk plan. Bonaire, Saba en Sint Eustatius hebben dat wél, maar weer geen eilandelijk ruimtelijk plan.
  - Het ontbreken van adequate natuurregelgeving en onvoldoende handhaving van reeds bestaande natuurregelgeving.

- Er is momenteel geen capaciteit bij de lokale overheden om de taakstelling uit te voeren. In de toekomstige staatkundige constellatie wordt dat alleen maar knellender. De taken van het land dat tegen die tijd is opgehouden te bestaan worden toegevoegd aan de bestaande taken van de lokale overheden.

In de voorbereidingen van de staatkundige verandering wordt vooral gekeken naar het juridische traject van de constitutionele hervorming, de organisatiestructuur van de nieuwe entiteiten en naar de 'hete hangijzers' financiën en justitie. Nauwelijks is er aandacht voor minder 'hete' zaken als biodiversiteit. Over de praktische invulling van biodiversiteitstaken wordt amper nagedacht. In de nieuwe staatkundige situatie zou het een vereiste moeten zijn dat alle

overheden van de nieuwe entiteiten (Curaçao, Sint Maarten en de zogenaamde BES-eilanden) dusdanig zijn toegerust dat zij het 'basistakenpakket' ter bescherming en beheer van de kwetsbare biodiversiteit kunnen uitvoeren. Dat is immers tegelijk ook een economisch belang. Bepaalde taken zouden om redenen van capaciteit en efficiëntie gezamenlijk centraal kunnen worden uitgevoerd.

Om dezelfde redenen die ook de Raad van State aanhaalt, ligt het voor de hand om bij de constitutionele hervorming gebruik te maken van bestaande en goed functionerende structuren en expertise. Als supra-insulaire organisatie geworteld in de lokale eilandelijke gemeenschappen zou DCNA, aansluitend bij haar doelstellingen, een dergelijke rol kunnen vervullen. ■

Enorme bergen conchschelpen (*Strombus gigas*) bij Lac Bay, Bonaire.





# Management-succesproject DCNA

Verantwoordelijk, professioneel en duurzaam management is essentieel voor een succesvolle beheer- en fondsenwervingsstrategie. De financiële steun die de Nederlandse Cariben van Nederland ontvangt wordt structureel geïnvesteerd in operationeel beheer, capaciteitsuitbreiding en projecten inzake beschermde land- en zeegebieden. DCNA is zich ervan bewust dat het voor zowel geldschieters als de lokale gemeenschap evident moet zijn dat het beheer van protected areas in deze regio ook daadwerkelijk vruchten afwerpt.

.....  
Duncan MacRae, directeur Coastal Zone Management (UK)  
.....

Eind 2004 ontwikkelde DCNA een instrument voor het verzamelen van gegevens ter evaluatie van de effectiviteit van beheer, gebruikmakend van reeds door IUCN, WNF en de Wereldbank geïmplementeerde kaders. Een workshop op het vijfde Natuurforum in Bonaire, maart jl., testte dit instrument uit (van zeventien deelnemende groepen werden de bevindingen geregistreerd). Doel van dit zogeheten Managementsuccesproject is bepaling van het succes van beheer van protected areas in Nederlands Caribisch gebied. Ter meting zijn vier doelstellingen omschreven, die continu worden nagestreefd:

- Ontwikkel een dataverzamelinstrument, en raadpleeg daarbij instellingen en managers
- Stel objectieve analyses op over succesvol beheer van beschermde gebieden
- Ontwikkel en presenteer rapporten (met grafische ondersteuning) over de successen van natuurbeheer

- Beveel nadere ontwikkelingen aan, als onderdeel van een meerjarig iteratief ontwikkelingsproces

Het nastreven van deze doelen moet niet louter resulteren in het aantrekken van middelen en steun omdat voorstellen op basis van de evaluatie nu eenmaal te rechtvaardigen zouden zijn; de resultaten dienen tevens om de effectiviteit van het beheer aan te passen en de planning van duurzame en relevante projecten te ondersteunen. De effectiviteit van beheer wordt aangetoond door concrete beheersuccessen als voorbeeld te stellen en door informatie te verstrekken over adequate werkwijzen op basis waarvan kan worden voortgebouwd op het reeds bestaande sterke fundament binnen DCNA inzake beheer van natuurlijke hulpbronnen.

Het Managementsuccesproject doorliep achtereenvolgens vijf ontwikkelingsstadia, die in de loop der tijd telkens weer

zijn aangepast op grond van de eerder opgedane bevindingen en knelpunten. In de laatste fase zijn de gebruikte methoden geconsolideerd en is aangevangen met het opzetten van een geautomatiseerde analyse. Naar verwachting zal dit model ook overige beschermde gebieden in de regio goed van pas komen.

**METHODOLOGIE** Rapportage over beheer van beschermde gebieden is veelal gericht op concrete problemen en op het traceren van onvolkomenheden in de managementaanpak. Het Managementsuccesproject richt zich op de behaalde successen c.q. verbeteringen van beheer van de beschermde gebieden opdat effectieve en efficiënte werkwijzen kunnen worden uitgewisseld. DCNA ontwierp extensieve factsheets waarin de activiteiten binnen het beschermde gebied is opgenomen, de context waarbinnen dit beheer plaatsvindt en de bedreigingen en problemen waaraan betreffend gebied is blootgesteld. Er zijn enkele belangrijke beslissingen genomen over de inhoud en de opmaak ervan (zie Tabel 1).

Er zijn drie werkwijzen besproken voor het objectief en overzichtelijk verzamelen van data. Allereerst de twee goedkoopste opties: 1) workshops voor betrokken beschermde gebieden, en 2) concrete invulling door de beheermedewerkers zelf. Beide mogelijkheden bleken echter te veel beslag te leggen op de al schaarse tijd van de beheermedewerkers, met bijgevolg inconsistente en onvolledige datasets. De laatste optie, getoetst in 2007 en aangenomen in 2008, was het inschakelen van een adviseur of andere externe medewerker ter uitvoering van de assessments. Hoewel men in dit geval van slechts één persoon afhankelijk is en veelal wordt geconfronteerd met relatief hoge kosten, zijn de verzamelde data wel consistent en volledig.

BESLISSING	MOTIVATIE
Vermijd een te grote nadruk op biologische aspecten	Doel van beheer is behoud en bescherming van de natuurlijke hulpbronnen. De status van de biologische hulpbronnen en het beheersucces zijn echter niet intrinsiek met elkaar verbonden. Een succesvol beheerd beschermd gebied kan door bijvoorbeeld orkanen of door invasieve soorten verspreide ziekten aan biologische waarde inboeten.
De verzamelde data hebben een objectief karakter	Subjectieve beslissingen zijn veelal gekleurd; bij objectieve gegevens kan de data-verzameling worden herhaald en is de uitkomst ervan betrouwbaarder.
De oplossing is sterk beschrijvend en analytisch	Gedetailleerdere resultaten maken een gedetailleerdere analyse mogelijk; hiermee kunnen subtiele wijzigingen in beheer worden aangebracht die van grote invloed zijn op het succes van het beheer.
Leg de volle reikwijdte vast van de beheerwerkzaamheden	Beheer van beschermde gebieden omvat een grote verscheidenheid van taken; een aantal daarvan is tijdrovend en wordt eenvoudigweg over het hoofd gezien - denk bijvoorbeeld aan het onderhoud van wegen of aanlegplaatsen, of aan activiteit met mogelijk negatieve gevolgen.
Leg het beheer op de verschillende niveaus vast	Het beheerproces doorloopt een aantal ontwikkelingsstadia met veranderende rollen en accenten; in het begin ligt de nadruk vooral op infrastructuur en wets-handhaving, in later stadium veeleer op verschillende beheerwerkzaamheden en -projecten.
Neem alle typen beschermde gebieden en institutionele structuren in ogenschouw	De factsheets hebben betrekking op zowel beschermde gebieden op land als op zee. Voor beide is het beheer eender, hoewel er tussen de specifieke acties en werkwijzen grote verschillen kunnen bestaan. Er zijn echter ook instellingen die in hun methodiek onderscheid aanbrengen tussen de beschermde gebieden op land en die op zee, en zelfs ook tussen eilanden onderling.
Verzamel gegevens op jaarbasis	Vaker dan eenmaal per jaar data verzamelen is te duur en te tijdrovend; gegevens bijeengebracht over een langere termijn dan één jaar kunnen weer niet worden gebruikt voor jaarlijkse rapportage.
Externe medewerkers voeren de gegevens in	Om realistische en consistente data te verkrijgen dient het invullen en beoordelen van factsheets te worden verricht door niet bij het beheer betrokken medewerkers. Zij kunnen de data binnen één dag geconcentreerd verwerken terwijl de beheer-medewerkers hun waardevolle tijd volledig aan de kernactiviteit kunnen besteden.

**Tabel 1** Besluiten met bijbehorende achterliggende motivatie inzake inhoud en opmaak factsheets.

- > De uitkomsten van de dataverzameling worden verwerkt in Excel-spreadsheets, opdat de gegevens onmiddellijk kunnen worden geanalyseerd. Het kader en de verzamelde detailvragen dienen tevens als instrument voor de analyse van het succes van natuurbehoud, van de institutionele vooruitgang en de effectiviteit van het managementbeheer op elke locatie binnen het beschermde gebied. Naarmate het project vordert worden jaarlijks steeds meer waardevolle tijdreeksgegevens vergaard; deze informatie weerspiegelt ook de veranderingen in de geldende prioriteiten van de beschermde gebieden. Door spreiding van metingen in de tijd worden de veranderingen in de kernbeheertaken en de verschuiving van accenten in de uitgevoerde projecten en studies vastgelegd.
- CONCLUSIE** De conclusies van het Managementsuccesproject zijn terug te vinden in een twintig- tot dertigtal grafische voorstellingen en tabellen van de werkzaamheden uitgevoerd binnen de beschermde Nederlands Caribische ge-

## VOORNAAMSTE VRAGEN

<b>Resultaten</b>	Welke zijn de resultaten op jaarbasis inzake administratie, bewaking en onderzoek, hulp bij informatieverstrekking en voorlichting, werken met betrokkenen, wetshandhaving, reizen en training?
<b>Human resources</b>	Wie zijn de medewerkers? Wat zijn hun kwalificaties en ervaringen?
<b>Kernbeheer</b>	Aan welke van de navolgende kernbeheertaken hebben de medewerkers hun tijd besteed: administratie, monitoring en onderzoek, hulp bij informatieverstrekking en voorlichting, werken met betrokkenen, wetshandhaving, reizen en training?
<b>Vrijwilligers en stagiaires</b>	Hoeveel tijd hebben de vrijwilligers en stagiaires besteed aan beheer van het beschermde gebied, en aan welke activiteiten?
<b>Uitbesteding</b>	Voor welke taken zijn externe adviseurs en medewerkers ingezet?
<b>Bedreigingen</b>	Wat waren de voornaamste externe bedreigingen voor het beschermde gebied?
<b>Tijd medewerkers</b>	Hoeveel tijd hebben de medewerkers besteed aan actuele 'bedreigingen', projecten en onderzoek?
<b>Fysieke middelen</b>	Welke fysieke middelen staan de medewerkers ter beschikking, en hoe goed functioneren deze middelen?
<b>Betrokkenen</b>	Met welke personen/instanties hebben de beheermedewerkers samengewerkt en in welke mate zij deze bij het beheer betrokken?
<b>Bestuur en wetgeving</b>	Welke wetgevende instrumenten en institutionele regelingen zijn er voorhanden?
<b>Achtergrond</b>	Wat is de geschiedenis van het beschermde gebied en waar is het gebied gesitueerd?
<b>Habitat</b>	Welke zijn de belangrijkste habitats in het beschermde gebied?
<b>Waarden (Rode Lijst en CITES)</b>	Welke zijn de voornaamste biologische, milieutechnische, culturele, historische en andere waarden van het beschermde gebied?
<b>Toegang tot informatie</b>	Is de informatie die nodig is om het gebied goed te beheren ook vrij toegankelijk?
<b>Bezoekersaantallen</b>	Hoeveel bezoekers komen er naar het gebied? Wat zijn hun voornaamste activiteiten?
<b>Inkomsten</b>	Wat zijn de belangrijkste inkomstenbronnen voor het beschermde gebied?

**Tabel 2** Kernvragen op de factsheets van het Managementsuccesproject.

**Figuur 1**



bieden. Deze grafische voorstellingen variëren van een tabel over de beschikbaarheid en het onderhoud van fysieke middelen per natuurbeheerorganisatie tot een analytisch diagram van toegewezen medewerkerscapaciteit aan kernbeheertaken (zie Figuur 1). ■

*De verzamelde diagrammen en gegevens zijn gebruikt in de jaarverslagen van de respectievelijke eilanden. De afgelopen drie jaar is per eiland een technisch rapport opgesteld over de doelen van het Managementsuccesproject, geëvalueerd door zowel DCNA als medewerkers in de beschermde gebieden. Op grond hiervan kunnen de rapporten van 2009 een goed beeld verstrekken van de activiteit uitgevoerd in beschermd gebied.*

*In protected areas overall ter wereld is ervaring opgedaan met vergelijkbare ontwikkelingsstadia van projecten met betrekking tot beheereffectiviteit – zo bleek ook weer bij het IUCN World Conservation Congress in Barcelona dit jaar. Het Managementsuccesproject is slechts een van de ruim vierduizend gedocumenteerde projecten, maar uniek eraan is dat het betrekking heeft op jaarlijks verzamelde gedetailleerde (grafische) gegevens. Naarmate het project vordert, worden de gegevens sneller en efficiënter vergaard zonder dat de projectdoelen uit het oog worden verloren. DCNA blijft zo de successen van specifieke beheermethoden voor beschermde gebieden accentueren en faciliteert een optimale uitwisseling met andere organisaties.*



# Trust fund DCNA

## een endowment fund

De Nederlandse Cariben vormen een klein en kwetsbaar economisch gebied. De bijzondere ecosystemen met de koraalriffen, regenwouden en semi-woestijn behoren tot de rijkste biodiversiteit van het koninkrijk en vertegenwoordigen bovendien een noodzakelijke en onvervangbare bron voor duurzame sociaal-economische ontwikkeling. De waarde van deze bijzondere natuur wordt wel onderkend: reeds lang geleden zijn er beschermde parken opgericht. Echter, de toenemende belasting op de natuur door de economische ontwikkeling en het toerisme vereist een duurzame en structurele benadering.

---

Leendert van Driel, vice-voorzitter en financieel expert DCNA

---

### ONTSTAAN TRUST FUND

**D**e financiering van de structurele kosten van de natuurparken wordt al jaren gekenmerkt door instabiliteit, onzekerheid en tekorten. De afhankelijkheid van eenmalige project-subsidies, beperkte en wisselende ad hoc-bijdragen van lokale overheden en fluctuerende opbrengsten uit toerisme is te groot. Calamiteiten als een orkaan, aanslagen (bv. september 2001) of de huidige financiële crisis zetten de parkinkomsten onder grote druk; ook in de jaren van wederopbouw zijn de financiële gevolgen ervan veelal nog goed merkbaar. Het realiseren van een lange termijnplanning en een duurzame beheersorganisatie zijn hierdoor vrijwel onmogelijk. Voor het bereiken van een duurzame situatie zijn externe financieringsbronnen vereist.

**TRUST FUND** Reeds in 1998 pleitten de beherende organisaties van de natuurparken, de Antilliaanse Overheid en IUCN voor het opzetten van een trust fund als instrument om uit de financiële impasse en onvoorspelbare situatie te komen. Februari 2005 werd DCNA opgericht, met steun van de Nederlandse Overheid en de Nationale Postcode Loterij. Doel: onderbrengen van de Nederlandse Caribische eilanden in een regionaal netwerk, met als hoogste prioriteit duurzame financiering in de toekomst door het opzetten van een trust fund. Het trust fund functioneert als endowment fund, ofwel: alleen de rendementen op het aanwezige vermogen kunnen worden gebruikt. De natuurparken, verenigd in het DCNA-bestuur, kwamen unaniem overeen dat de eventuele rendementen uit ingebracht kapitaal tot 2016 zullen worden toegevoegd aan het vermogen

van het trust fund. Pas dan kunnen de fondsopbrengsten worden uitgekeerd aan de aangesloten natuurparken - volgens een door het DCNA-bestuur vastgestelde sleutel.

**OMVANG TRUST FUND** Bij de opzet van het trust fund is van de veronderstelling uitgegaan dat circa de helft van de operationele kosten van de natuurparken kan worden gedekt uit reguliere inkomsten, denk aan bijdragen van de eilandelijke overheden, inkomsten gegenereerd door de parken zelf en donaties. De bedoeling is dat het trust fund jaarlijks de minimaal noodzakelijke kosten voor natuurparkbeheer financiert en dat de reguliere inkomstenstroom adequate financiering biedt voor het natuurparkbeheer. Ter indicatie: de kosten van adequaat beheer van de tien land- en mariene parken inclusief de organisatiekosten voor DCNA



Karetschildpad (*Eretmochelys imbricata*).

bedragen tezamen zo'n 2.5 miljoen euro per jaar. In 2016, zo is berekend op basis van een aantal veronderstellingen, moet het ingebrachte vermogen van het trust fund 24 miljoen euro bedragen om ook aan die doelstelling te kunnen voldoen. Een belangrijke vooronderstelling is dat wordt gerekend op een jaarlijks rendement van vijf tot zes procent; gezien de huidige ontwikkeling op de financiële markten is echter zeer de vraag of dat percentage haalbaar is.

In 2006 is een asset manager aangesteld om het vermogen van het trust fund te beheren; een trust fundcommissie monitort diens prestaties en stuurt de strategie. Gezien de complexe ontwikkelingen op de financiële markten is besloten een gedeelte van het trust fundvermogen

onder te brengen bij een andere vermogensbeheerder, met het oog op risicospreiding.

De Nederlandse overheid heeft een eerste stap gezet in de opbouw van het DCNA-trust fund: in 2006 besloot het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) om tot 2016 jaarlijks één miljoen euro bij te dragen. DCNA heeft een aanvraag gedaan bij de Nationale Postcode Loterij voor een zelfstandig en voor DCNA noodzakelijk beneficiëntschap vergelijkbaar met de status van de Provinciale Landschappen.

**OVERIGE FONDSEN** Het is realistisch te verwachten dat er, naast dekking van de minimaal benodigde operationele kosten, financiële middelen nodig zijn voor andere doeleinden. Tevens blijken sommige donoren hun bijdrage te willen toekennen aan één bepaald eiland of doel - om die reden worden in de toekomst ook andere fondsen opgezet (waaronder een emergency response fund), die conform de specifieke doelstelling zullen worden gestructureerd. Zo verklaarde Stichting Doen zich bereid om in 2006, 2007 en 2008 een donatie te verstrekken ter ondersteuning van de operationele kosten van een specifiek aantal parken, en levert Vogelbescherming een belangrijke financiële bijdrage aan het ontwikkelen van de vogelmonitoringcapaciteit op de Cariben. ■

# Verhoog herstellend vermogen koraalriffen met effectief beheer MPA's

Over de hele wereld kampen koraalriffen met toenemende bedreigingen, zowel in aantal als in hevigheid. Recente schattingen in de studie *Status of Coral Reefs of the World: 2004* zijn allesbehalve optimistisch. Twintig procent van de koraalriffen is al vernietigd en er is geen hoop op herstel in de nabije toekomst. Vier procent van de riffen dreigt het te begeven als gevolg van menselijk handelen en zesentwintig procent wordt op termijn met ineenstorting bedreigd. Analyses van koraalriffen in de Caribische regio bevestigen de sterke achteruitgang van de riffen: op vele riffen is de koraalbedekking afgenomen met soms wel tachtig procent.

---

Florence Depondt-Sachdev

---

**K**ustontwikkeling, overbevissing, destructieve vismethoden en schadelijke recreatieve activiteiten dragen bij aan deze degradatie. De grootste bedreiging deze eeuw zijn oceaanzuur door toename van koolstofdioxide in de atmosfeer en klimaatverandering. Om te groeien benodigen koraalriffen een stabiele warme temperatuur en schoon water - het rif is daar een van de ecosystemen die het meeste risico lopen. Het aantal gevallen van koraalverbleking (bleaching) door stijgende temperaturen neemt toe en op sommige locaties is reeds tot negentig procent van het rif afgestorven. Er zijn nog geen directe effecten van oceaanzuur gerapporteerd, maar vele wetenschappers delen de mening dat koraalriffen wereld-

wijd worden gedecimeerd als er niet snel iets wordt ondernomen.

Hoe goed koraalriffen verstoringen van lokale en mondiale origine kunnen overleven hangt af van hun herstellend vermogen (resilience). Een ecosysteem heeft een groot herstellend vermogen als het in staat is om verstoringen te absorberen, te weerstaan of ervan te herstellen, of als het zich kan aanpassen aan de verandering en toch zijn functies en diensten kan behouden. Een koraalrif dat bijvoorbeeld snel herstelt van een stressvolle gebeurtenis als bleaching heeft dus een groot herstellend vermogen. Dit wetenschappelijke concept moet niet worden verward met weerstand (resistance), waarmee het vermo-

gen van een ecosysteem wordt bedoeld om relatief onveranderd uit een krachtige verstoring tevoorschijn te komen.

Het herstellend vermogen van een rif is afhankelijk van meerdere factoren; twee daarvan worden beschouwd als de voornaamste. Ten eerste is de gezondheid van een rif cruciaal voor het herstellen na een verstoring, als bleaching. Ondervindt een rif druk van lokale bedreigingen als overbevissing, dan is het vermogen om nóg een verstoring te verwerken, klein. Een rif dat verzwakt is door bijvoorbeeld bleaching zal sneller overwoekerd raken door snelgroeende algen dan een sterk en gezond rif. Ten tweede moet er een grote diversiteit aan plant- en diersoorten zijn, omdat elke soort een andere functie





Waaierwormen (*Sabellidae*).

heeft. Dit betekent dat andere soorten een functie kunnen overnemen in het geval bepaalde soorten na een verstoring tijdelijk uit het systeem zijn verdwenen. Hierna heeft het koraal weer de gelegenheid om aan te groeien. De nabijheid van andere, gezonde riffen is waarschijnlijk ook een belangrijke factor voor het herstellend vermogen, omdat dit ervoor zorgt dat er voldoende koraallarven zijn om zich in de beschadigde delen te vestigen.

Sinds een jaar of tien worden beschermde zeegebieden (Marine Protected Areas of MPA's) gezien als een van de oplossingen voor de bescherming van het leven in zeeën en oceanen op lange termijn. Een veelbelovende manier ook om

het voortbestaan van ecosystemen in koraalriffen te verzekeren. Goed beheerde en wettelijk ondersteunde MPA's kunnen bijdragen aan de bescherming van lokale mariene hulpbronnen en verbetering van de opbrengst. De beschermde zeegebieden zorgen voor management van de visserij en bieden mogelijkheid voor onderzoek en onderwijs. Er is ook steeds meer bewijs dat MPA's met no-take areas, waar bevissing beperkt of verboden is, een bijdrage leveren aan het behouden van habitats en bronpopulaties. De idee is dat no-take areas door het beperken van de visvangst biomassa exporterend, zodat de visserijopbrengst in naastgelegen gebieden instandgehouden of zelfs vergroot wordt.

MPA's krijgen daarnaast steeds meer aandacht omdat ze een rol spelen bij het in stand houden of verbeteren van het herstellend vermogen van koraalriffen. Hoewel de MPA-status het rif niet direct beschermt tegen bleaching, wordt het herstellend vermogen ervan wel verbeterd dankzij de bescherming tegen andere verstoringen door de mens. Door bij te dragen aan het verminderen van bedreigingen als destructieve vismethoden of vervuiling maken MPA's het rif gezonder waardoor het gemakkelijker kan herstellen. Riffen zijn hierdoor beter bestand tegen mondiale stressveroorzakende factoren die niet eenvoudig te controleren zijn, denk aan klimaatverandering. Dat de riffen van Bonaire in 2005 bij een zogeheten bleaching event slechts lichte schade





BS AND RD KIRKBY

Paarse orgelpijpspons (klasse *Demospongiae*) en gorgonen of hoornkorallen (*Gorgonacea*).

> opliepen, kwam deels doordat het Bonaire National Marine Park de riffen rond het eiland beschermt. MPA's dragen naar alle waarschijnlijkheid ook bij aan het herstellend vermogen van het rif door het beschermen van belangrijke bronpopulaties van vis en koraallarven. Dit maakt het mogelijk om het koraal en de vispopulaties sneller aan te vullen, essentieel voor het herstel.

Van mei tot augustus 2008 voerde Sint Eustatius National Parks Foundation (STENAPA) op hun eiland een aantal onderzoeken uit om te meten in hoeverre hun milieustrategieën succesvol waren geweest en in hoeverre het St. Eustatius Marine Park erin was geslaagd om de riffen rond het eiland te beschermen. Het park heeft gedeelten voor algemeen gebruik en twee no-take-reservaten; onderzocht is of deze succesvol zijn in het beschermen van de bronpopulaties van het rif, en het creëren van overloop naar de

visgronden. STENAPA bestudeerde de veranderingen in de populaties vissen (Caribische langoest en de roze vleugelhoorn in het rif) en daarnaast de benthal bedekking binnen de reservaten. Blijkens het onderzoek is het aantal populaties vissen en langoesten binnen en buiten de beschermde gebieden afgenomen. Alleen de aantallen roze vleugelhoorn vertonen een toename. Op enkele plaatsen zijn de macroalgen toegenomen; maar binnen het beschermde gebied nam de bedekking met hard koraal af, op één plaats met wel twintig procent. Deze resultaten zijn verrassend in het licht van het effectieve beheer van het beschermde gebied en het feit dat er in het zeemilieu van St. Eustatius niet veel stressfactoren aanwezig zijn. De vis- en de toerismesector zijn belangrijk, maar klein van omvang. STENAPA bewaakt de no-take-reservaten goed. De parkregels worden nageleefd en toeristen geïnformeerd over het mariene milieu via duik-

en snorkelreglementen. De grootste mondiale bedreiging voor het mariene milieu is de opwarming van het zeewater, waardoor het koraalrif wordt aangetast en daarmee de daarvan afhankelijke mariene organismen.

Sombere resultaten, die het belang benadrukken van MPA's die effecten van mondiale bedreigingen kunnen verzachten en het herstellend vermogen van het rif verbeteren. De lokale bevolking en natuurbeheerders kunnen uiteraard niets veranderen aan klimaatverandering en oceaanverzuring maar wel aan vermindering van lokale stressfactoren. De achteruitgang van vis- en kreeftpopulaties in St. Eustatius is hierdoor dan ook tot een minimum beperkt gebleven; zonder een goed beheerd, beschermd gebied was de afname veel ernstiger geweest. Het aantal vissen is zelfs sterk toegenomen op twee plaatsen in het zuidelijke reservaat, én bij twee kunstmatige riffen in de

gebieden voor algemeen gebruik. Dit kan een indicatie zijn dat er overloop begint plaats te vinden vanuit de no-take-reservaten naar de niet-beschermde gebieden. Bovendien blijkt dat de diversiteit in vissoorten is toegenomen tussen 2004 en 2008, al zijn de vispopulaties in diezelfde periode in aantallen achteruitgegaan. Diversiteit in vissoorten wordt gezien als cruciale factor voor het herstellend vermogen van een rif.

MPA's spelen een belangrijke rol bij het verzamelen van informatie over sociaal-economische en biologische eigenschappen en eigenschappen van het ecosysteem. Hoe meer een rif wordt gemonitord, hoe groter de kans op effectief beheer en op een groter herstellend vermogen. STENAPA continueert het structurele onderzoek van de populaties vis, kreeft en roze vleugelhoorn en de benthal bedekking om de veranderingen in het zeemilieu op de voet te volgen. Door structurele tellingen te verrichten kan

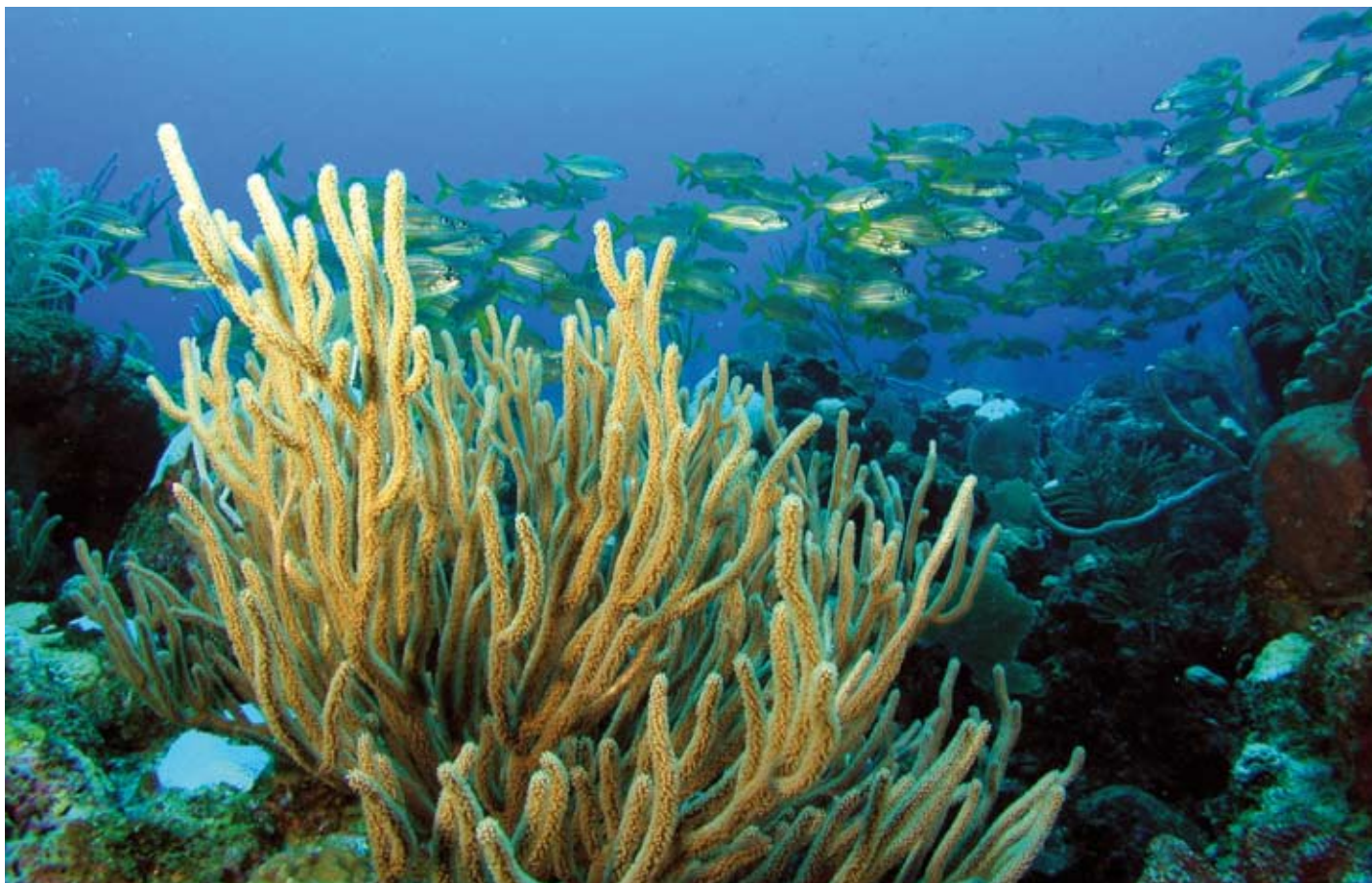
## De grootste mondiale bedreiging voor het mariene milieu is de opwarming van het zee-water. Koraalrif wordt erdoor aangetast en dus de daarvan afhankelijke mariene organismen

STENAPA de planning aanpassen, de lokale bevolking en de toeristen informeren over de behaalde successen en gebieden aanwijzen waaraan meer aandacht moet worden besteed. STENAPA wil ervoor zorgen dat ook parkgebruikers, waaronder parkmedewerkers, vissers, inwoners en toeristen, profijt hebben van de gegevens.

Met het oog op het verband tussen MPA's en herstellend vermogen moet er mondiaal aandacht en ondersteuning komen voor het effectieve beheer van MPA's. In dit kader hebben vijf van de zes eilanden van de Nederlandse Cari-

ben (Bonaire, Curaçao, Saba, St. Maarten en St. Eustatius) natuurbeschermingsorganisaties opgericht die vruchtbaar samenwerken in DCNA waardoor een goed koraalrifbeheer mogelijk is. De tijd zal het leren, maar er is een goede kans dat de riffen rond deze eilanden de tijdbommen klimaatverandering en oceaanverzuring overleven. Parkbeheerders, overheidsmedewerkers, lokale gemeenschappen, NGO's en vele anderen doen er alles aan om het herstellend vermogen van het rif op peil te houden en de gezondheid ervan zo goed mogelijk te behouden. ■

*Grombaarzen (Haemulidae) met zachte koralen (Alcyonacea).*



BS AND RD KIRKEY





# Schildpadden in Caribische zee

*Dikkopschildpad (Caretta caretta).*

---

Schildpadden gedijen goed in de Nederlandse Cariben. Je vindt er de soepschildpad, lederschildpad, karetschildpad en de onechte karetschildpad. De eilanden bezitten nestgronden, voedselrijke gebieden, goed beschermde stranden en mariene parken, maar kampen ook met bedreigingen als toerisme en vastgoedontwikkeling, opwarming van de aarde en verzuring van het zeewater. Oktober 2008 organiseerden Sea Turtle Conservation Bonaire (STCB) en DCNA een (zee)schildpaddenbeheerworkshop voor parkrangers uit het gebied. Hier werd onder andere een parkwachtersnetwerk geïnitieerd, met STCB als regionaal kenniscentrum.

---

Esther Wolfs, *assistant director* DCNA

---

**A**n de vijfdaagse workshop namen parkrangers deel van Aruba, Bonaire, Saba, Sint Maarten en Sint Eustatius. Zij deden kennis op over de levenscyclus, de ecologie en biologie van de (zee)schildpadden, het management van beheer en mogelijke onderzoekstechnieken. Er zijn ervaringen uitgewisseld en eventuele toepassingen op lokale problemen besproken. In de achttien jaar van zijn bestaan heeft STCB op Bonaire best practices ontwikkeld voor onderzoek en bescherming van de zeeschildpad. Het instituut deed ruime kennis en ervaring op in het omgaan met en anticiperen op directe bedreigingen als stropen, het vernielen van nesten en het verstrikt raken van schildpadden in visnetten of rommel in zee waardoor ze stikken. De bestaande kennis werd tijdens de cursus toegepast op actuele problemen. In de workshop werden lezingen afgewisseld met veldwerk. Onder leiding van medische experts vingen de deelnemers schildpadden in het wild ter onderzoek op ziekten, én om ze, voor nadere studie, te merken. De lezingen handelden onder andere over de rol en het effect van ziekten op natuurbescherming en over de zeeschildpad als indicator voor een gezond ecosysteem.

Anno 2008 blijken de zeeschildpad en zijn ecosysteem op Bonaire aan nieuwe bedreigingen bloot te staan, bedreigingen waartegen parkorganisaties niets kunnen ondernemen. Desastreus is de vernietiging van hun leefomgeving door de ongebreidelde vastgoedontwikkeling: afvalwater vol chemicaliën belandt onverwerkt in zee en veroorzaakt ziekten onder zeeschildpadden en tast bovendien de kwaliteit van hun voedsel aan. Conform de huidige planning zal hier pas in 2014 een deugdelijke verwerking van afvalwater zijn doorgevoerd. Dat overheidsinsingement in deze kwestie noodzakelijk is, moge duidelijk zijn.

Solide kennis en ervaring voor parkmanagers op de eilanden is het fundament van goed management en beheer van de schildpadpopulatie. Alleen dan kunnen parkorganisaties adequaat en tijdig reageren op (potentiële) bedreigingen van het ecosysteem. De Sea Turtle Conservation Workshop was een van de stappen in de goede richting. De workshop reulteerde in een groter bewustzijn en verdere professionalisering van de parkorganisaties en een verhoogd inzicht in de wijze waarop de zeeschildpad in het Nederlands Caribische gebied te beschermen. ■

Het schild van de onechte karetschildpad kan circa één meter lang worden; het dier weegt dan gemiddeld 150 kilo. Het schild van de soepschildpad (groene zeeschildpad) bereikt maximaal een lengte van anderhalve meter, het dier weegt dan rond de tweehonderd kilo. Een karetschildpad heeft veelal een gemiddelde schildlengte van negentig centimeter, bij zo'n 75 kilo; alleen de vrouwtjes van deze soort komen aan land om eieren te leggen, de mannetjes blijven dus in zee. De lederschildpad, als enige in deze reeks géén zeeschildpad, is het grootste en zwaarste schildpad ter wereld; de spanwijdte tussen zijn voorpoten bedraagt 2,7 meter en zijn gemiddelde gewicht is 575 kilo, maar exemplaren van 900 kilo zijn zeker geen uitzondering.



Soepschildpad (*Chelonia mydas*)

Karetschildpad (*Eretmochelys imbricata*).



ES AND RD KIRKEY

# Orchideeën op Sint Eustatius

Dit jaar besteedde St. Eustatius National Parks Foundation (STENAPA) speciale aandacht aan de orchideeën op St Eustatius. Hoewel het eiland maar klein is, vind je er verschillende orchideeënsoorten, naar schatting veertien. In samenwerking met biologen van de Universiteit van Puerto Rico is het St. Eustatius Orchid Conservation Project opgezet

Lindsay Galway, onderzoeker STENAPA



Dancing Lady orchidee (*Tolumnia urophylla*).

Op dit moment wordt geïnventariseerd welke soorten er concreet aanwezig zijn, waar de populaties zich bevinden, onder welke omstandigheden ze leven en hoe de bestuiving plaatsvindt. Een opzienbare ontdekking was de eerste waarneming van een grondorchidee in het zogeheten Boven, de heuvels in het noordelijke gebied van het Nationale Park. Deze orchidee groeit vrijwel verborgen op ontoegankelijke rotsachtige hellingen; eerder is deze soort (*Mesadenus lucayanus*) waargenomen op de Britse Maagdeneilanden en Antigua. Boven de klif, White Wall, bij de vulkaan, de Quill, van het nationale park zijn nieuwe populaties van de *Tolumnia urophylla* (hier afgebeeld) aangetroffen. Er zijn nog negen andere soorten gevonden en onderzocht, waaronder de zeldzame soort *Psychilis correllii*.

Naast deze inventarisatie is er een langerlopend onderzoek gestart naar de structuur van de populaties, het voortplantingssucces en de evolutionaire biologie van onder andere de *Brassavola cucullata*. In het beginstadium van dit onderzoek kwam al naar voren dat de bescherming van de orchideeën een unieke kwestie is. Ontdekt is dat een plant heel groot moet zijn (en dus ook heel oud) om te bloeien en zich te vermenigvuldigen. Een plant moet minstens vijfenvijftig bladeren hebben om vijftig procent kans te hebben op bloei, wat betekent dat de plant ten minste vijftwintig jaar oud is. Dit houdt in dat alle afzonderlijke planten en hun voorkeurhabitats moeten worden beschermd om ervoor te zorgen dat deze prachtige plantensoorten blijven gedijen. ■



## A

## De aanhouder wint

Willem Ferwerda  
directeur IUCN NL

Is kind al spraken de Antilliaanse eilanden van het Koninkrijk der Nederlanden tot mijn verbeelding. Daar kwamen dieren en planten voor die ik alleen van plaatjes kende - zeeschildpadden, leguanen, reuzencactussen en de door de passaatwind gevormde dividivibomen. De meeste eilanden kennen een eigen unieke biodiversiteit, met endemische soorten als de Saba-boomhagedis, de haagwinde van St. Eustatius of de Arubaanse ratelslang. Als brugklasseur hield ik nog een spreekbeurt over 'ons' enige stukje tropisch regenwoud, op Saba - voor de aardrijkskundeleraar een nieuw fenomeen. Die onbekendheid bleek niet nieuw te zijn. Jaren daarna kreeg ik de gelegenheid om via IUCN NL de Bovenwindse eilanden te bezoeken, en nog weer later de drogere streken van Aruba, Curaçao en Bonaire. Ik ontdekte de rijkdom van de koralen, door Conservation International de biodiversity hotspots of the Caribbean genoemd. Hoewel vrijwel alle eilanden economisch drijven op toerisme, was het draagvlak voor duurzaam natuurbeheer niet altijd aanwezig. De kip en de gouden eieren...

Gelukkig is er de afgelopen jaren hard gewerkt om dat draagvlak te verbeteren. Vanuit mijn huidige functie maakte ik kennis met vele zeer betrokken eilanders die zich inzetten voor duurzaam natuurbeheer, zowel binnen de overheid en bij NGO's als onder wetenschappers. Doorzetters, die onder moeilijke omstandigheden het hoofd niet lieten hangen - onder wie de eind oktober op Aruba overleden Egbert Boerstra. De inzet van al deze mensen heeft ook Nederland bewuster gemaakt van de moeilijkheden waarmee de lokale natuurbeschermers kampten. Voor deze doorzetters was het lastig werken op de Dutch Caribbean. Er waren relatief weinig middelen, het beleid van de lokale overheden was veelal zwak of afwezig - met de 'verbetonnificering' van St. Maarten als schrijnend voorbeeld. Het meest verbaasde mij het volledige gebrek aan ondersteuning en begrip vanuit de Nederlandse politiek. Wie was er in Den Haag eigenlijk verantwoordelijk voor de Antilliaanse natuur? Waarom werd het aanwezige instrumentarium niet optimaal benut? Waar bleef de steun voor de mensen die binnen NGO's of GO's vochten voor het mooi houden van deze eilanden? Keer op keer bleek de Nederlandse politiek de rijkste biodiversiteit binnen ons koninkrijk te negeren. Hierin kwam verandering met de oprichting van de overkoepelende natuurorganisatie van de zes eilanden, de Dutch Caribbean Nature Alliance - opgezet naar aanleiding van het Nature Forum van een groep Antilliaanse visionairs. Fantastisch hoe zij erin zijn geslaagd om op grond van de zoektocht naar elkaars overeenkomsten in plaats van verschillen de zes parkorganisaties te verbinden tot een krachtige koepel, onder leiding van de bevlogene directeur Kalli de Meijer en voorzitter Nicole Esteban. Het leidde tot een eenmalige bijdrage van de Nationale Postcode Loterij en daarna tot ondersteuning van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Met deze steun kon een begin worden gemaakt met het opzetten van een trust fund ten behoeve van natuurbeheer op lange termijn. DCNA heeft daarnaast ook de banden met Nederlandse natuurorganisaties versterkt, wat dringend noodzakelijk was. Ik hoop van harte dat DNCA beneficiënt wordt van de Postcodeloterij.

De volgende stap zal zijn om de eenheid te bewaren wanneer Saba, St. Eustatius en Bonaire de status verkrijgen van Nederlandse 'gemeenten', terwijl Curaçao en St. Maarten onafhankelijk worden. Wie wordt hun aanspreekpunt in Den Haag? Binnenlandse Zaken lijkt niet geïnteresseerd, en bij LNV heeft men -op een enkeling na- nog geen idee. Niemand die het weet. Ik ben ervan overtuigd dat DCNA dé partij is om het natuurbeheer op de eilanden te versterken, tezamen met de lokale partners. De Nederlandse natuur- en milieuorganisaties zullen hun Antilliaanse collega's moeten blijven ondersteunen, in Den Haag en daarbuiten. De les van DCNA is dat de aanhouder wint. Dat heeft men in Paleis Huis ten Bosch gelukkig goed gezien.

# Samenwerking Vogelbescherming/ BirdLife & DCNA

Vogelbescherming Nederland is de Nederlandse partner van BirdLife International, de wereldwijde koepel van vogelbeschermingorganisaties. Zoals op alle continenten werkt BirdLife ook in de Amerikaanse regio via haar partners aan de bescherming van vogels en belangrijke vogelgebieden. Als hotspot van biodiversiteit heeft het Caribisch gebied daarbij de speciale aandacht.

.....  
Bert Denneman, coördinator Dutch Caribbean, Vogelbescherming Nederland  
.....

**H**et Caribische gebied is van grote internationale betekenis voor meer dan zeventienhonderdvijftig soorten vogels, waaronder een groot aantal endemische soorten en soorten van de Rode Lijst. Door de grote

.....  
*Roodhalsreiger (Egretta rufescens).*



ROTISLAV STACH

diversiteit aan habitats, variërend van het nevelwoud op Saba tot de semi-aride cactusbossen op de benedenwinden, dragen de eilanden van de Dutch Caribbean belangrijk bij aan die vogelrijkdom. De zes kleine eilanden tellen gezamenlijk bijna driehonderd soorten vogels. Van sommige soorten, zoals de Caribische flamingo en de roodsnavelkeerringvogel, herbergen de eilanden van de Dutch Caribbean de grootste en daarmee belangrijkste populaties in de regio, van een enkele soort, als de Cayennestern, zelfs de grootste ter wereld. Bovendien bleken bij een recent afgerond onderzoek van BirdLife liefst 23 gebieden op de eilanden zich te kwalificeren als Globally Important Bird Area. Desondanks is de aandacht voor vogels en het beschermen van hun leefgebieden in de relatief jonge natuurbeschermingsgeschiedenis van de eilanden maar beperkt ontwikkeld. Reden voor Vogelbescherming Nederland om namens BirdLife International te bezien of daar in samenwerking met de natuurbeschermingsorganisaties op de eilanden iets aan kan worden gedaan.

In de begin 2005 opgerichte DCNA vond de Vogelbescherming Nederland een zich snel ontwikkelende, professionele organisatie die als samenwerkingsverband zeer wel in staat bleek de overall-belangen van natuurbescherming in de Dutch Caribbean te dienen. Met een enorme drive, aanstekelijk enthousiasme en grote professionaliteit ontwikkelde DCNA zich in haar korte bestaan tot invloedrijke speler in de regionale natuurbescherming. In combinatie met de door alle aangesloten eilandelijke natuurorganisaties getoonde bereidheid zich ook nadrukkelijk(er) met vogelbeschermingsactiviteit te willen bezig houden was dit gegeven voor Vogelbescherming als BirdLife-partner reden om een samenwerkingsverband met DCNA aan te gaan. Doel van de samenwerking is wederzijdse steun bij het ontwikkelen en uitvoeren van vogelbeschermingsactiviteiten in de regio. DCNA is daarbij voor BirdLife de partij die de beschermingsprioriteiten van BirdLife in de Caribbean concreet kan vormgeven, Vogelbescherming/BirdLife is voor DCNA de partij die



ROBISLAV STACH

Amerikaanse stelkluut (*Himantopus sp.*)

haar door overdracht van kennis, inzet van menskracht en middelen in staat stelt zich verder te ontwikkelen en haar scope van actieve natuurbeschermingsactiviteiten te verbreden en verdiepen. Bijzonder gegeven in de relatie van Vogelbescherming met DCNA is dat de staatsrechtelijke structuur van de eilanden gaat veranderen, met mogelijk consequenties voor de Nederlandse en eilandelijke verantwoordelijkheden ten aanzien van de natuur(bescherming) ter plaatse. De samenwerking betreft daarom ook de belangenbehartiging van natuur en natuurbescherming in dit politiek-bestuurlijke proces.

De eerste fase van het gezamenlijk ontwikkelde DCNA Bird Conservation Program 2008-2010 draait inmiddels op volle toeren. In twee meerdaagse workshops werden stafleden van de terreinbeherende organisaties op de eilanden getraind in het op wetenschappelijk verantwoorde wijze inventariseren van vogelpopulaties in verschillende terreintypen, het opzetten van een meetnet en

## Samenwerking tussen DCNA en Vogelbescherming: elkaar wederzijds helpen bij het ontwikkelen en uitvoeren van vogelbeschermingsactiviteiten

het verwerken en interpreteren van verzamelde gegevens. Met grote interesse en enthousiasme werd door de deelnemers een stevige basis gelegd voor alle verdere beschermingsactiviteiten die de komende jaren op de eilanden ontwikkeld zullen worden.

Een dezer dagen zal op alle eilanden van de Dutch Caribbean ook een start gemaakt worden met het opzetten van een voorlichtingscampagne over vogels en de noodzaak van actieve vogelbescherming op de eilanden. Daartoe zullen onder andere handzame vogelherkenningskaarten worden gemaakt en zal er voor alle eilanden afzonderlijk een gidsje worden samengesteld waarin de vogels van de natuurparken en de belangrijkste vo-

gelgebieden worden gepresenteerd en de urgentie van goede bescherming wordt toegelicht. Beide projecten worden gefinancierd met de door de leden van Vogelbescherming Nederland voor dit doel bijeengebrachte middelen, bij elkaar zo'n honderdtwintig duizend euro.

Volgend voorjaar worden de vogelbeschermingsactiviteiten van DCNA verder uitgebouwd met concrete beschermingsacties en meer activiteiten in de sfeer van voorlichting en educatie, ook hier in Nederland. Immers alleen met steun van de Nederlandse en de lokale bevolking zal de inzet van DCNA en Vogelbescherming/BirdLife tot tastbare resultaten kunnen leiden voor de unieke natuur. ■



# Workshop vogels herkennen en monitoren



Adrian Del Nevo, docent workshop Vogelmonitoring

Meent u dat tellen van vogels eenvoudig is? Think again! Dierentellen is gecompliceerd - er zijn legio valkuilen en problemen. Pas met een betrouwbare en consistente telling van vogels op zicht en door zang kun je patronen en trends in de aanwezigheid van soorten gaan begrijpen. Als je die telling combineert met de juiste habitatinformatie kan een verband worden gelegd tussen veranderingen in omgeving en veranderingen in aantallen vogels, populaties en spreiding.

**O**nlangs organiseerde DCNA op de Antilliaanse eilanden St. Eustatius en Saba de vierdaagse cursus Herkennen en monitoren van vogels, gefinancierd door de Vogelbescherming Nederland.<sup>1</sup> Tien cursisten, medewerkers van de nationale parken van St. Eustatius (STENAPA) en Saba (Saba Conservation Foundation), leerden vogels herkennen op grond van hun uiterlijk, gedrag en geluid. Vogels zijn fantastische graadmeters voor de gezondheid van het milieu, omdat ze zijn te onderscheiden door hun roep of geluid, veelal felle kleuren hebben of omdat ze uitgesproken gedrag vertonen. Vogels zijn tamelijk eenvoudig te observeren en hebben vele habitats, waarbij ze relatief hoog in de voedselketen staan. Toen moderne instrumenten nog niet bestonden, werden kanaries gebruikt om mijnwerkers te waarschuwen voor onveilige lucht of giftige gassen. Vogels zijn nog steeds uitstekende indicatoren voor de 'gezondheid' van het milieu. Maar hoe deze milieugraadmeters te observeren? Welke technieken toe te passen om er-

van verzekerd te zijn dat dezelfde onderzoekseenheden worden gebruikt?

### ONDERZOEKSVRAGEN & TECHNIEKEN

Doel van de workshop was mede om technieken te leren op het gebied van vogelonderzoek en habitatmonitoring. De meeste cursisten hebben geen wetenschappelijke of biologische opleiding. Hun dagelijkse werkzaamheden variëren van padenonderhoud, milieueducatie op scholen tot het ontvangen van bezoekers. De workshop zou moeten resulteren, zo was het oogmerk, in het opzetten van observatiestations en monitormethoden, opdat de deelnemers op hun eigen eiland de lokale vogelpopulaties en vogelhabitats kunnen gaan monitoren. In zekere zin hadden de cursis-

ten geluk: op de betrokken eilanden vind je relatief weinig soorten standvogels, en de meeste ervan zijn bovendien relatief eenvoudig herkenbaar. Toch zal het allicht enige tijd duren voordat de cursisten al die verschillende vogelroepen of -geluiden ook daadwerkelijk zelf kunnen identificeren. Voor grote aantallen vogels zijn de Cariben echter hun tijdelijk verblijf: tweemaal per jaar rusten en foerageren ze er voor korte of langere tijd. Juist deze perioden met al die verschillende soorten trekvogels zijn voor vogeltellers geschikt om hun vaardigheid te testen. Natuurlijk is het herkennen van vogels slechts een eerste stap. Het monitoronderdeel van de workshop ving aan met enkele eenvoudige vragen: Waarom monitoren, en waar? Welke vragen willen

*Cursist Greg van Laake: 'De cursus was informatief, educatief, goed opgezet, productief én interessant. En, gelukkig, ook tamelijk spannend. Yeah, van die dingen hè - je móet er bij zijn geweest.'*

we beantwoorden? Welke habitats of vogelgroepen te monitoren, en hoe vaak de vogels te tellen? Essentiële vragen om te begrijpen waarom en hoe een monitorprogramma op te zetten. Ook moest helderheid worden verkregen over de aanwezige middelen: Hoeveel mensen zijn er beschikbaar voor hoeveel tellingen? Hebben cursisten wel de tijd om zo'n vogelmonitoringprogramma op te zetten, naast al hun andere lopende werkzaamheden? Zijn de cursisten in staat om alle typen habitats te monitoren? Hebben sommige gebieden of habitats wellicht hogere prioriteit dan andere? Sommige vragen vielen buiten de invloedssfeer van de cursisten, maar zaak is dat zij zich realiseren dat elk monitorprogramma een biologisch belang moet hebben, logistiek haalbaar moet zijn en, uiteraard, over voldoende middelen moet beschikken (financiering, deelnemers, transport, et cetera). Vogel tellers zonder wetenschappelijke achtergrond weten vaak onvoldoende hoe belangrijk consistente methoden zijn. Deviaties of fouten in tellingen moeten worden geminimaliseerd willen parkmanagers de verzamelde gegevens kunnen gebruiken bij habitatbeheer of monitoring van de effecten ervan.

Op St. Eustatius en Saba vind je bij benadering zes hoofdtypen habitats, variërend in omvang. In de workshop richtte het vogelonderzoeksteam zich op een beperkt aantal observatiepunten. De keuze voor de telmethode viel op twee technieken: Tellen op vaste punten (point counts) en Tellen langs snijlijnen (transect counts). Per techniek werd tevens de afstand geschat tot de geregistreerde vogel; hierdoor zijn de onderzoeksgegevens in later stadium ook bruikbaar voor diepere analyse en interpretatie. De cursisten annex observanten werden geïnformeerd over de voor- en nadelen van beide technieken. Het observatiegebied verschilde per observatiepositie, afhankelijk van begroeiingsdichtheid en de aanwezige vogelsoorten, maar de resultaten werden telkens op eenzelfde wijze vastgelegd: het aantal vogels per acre of hectare. De technieken werden gestandaardiseerd en zijn daardoor herhaalbaar en toegesneden op zowel habitat als te monitoren vogels.



ROTSILAV STACH

*Kolibrie (Trochilida) en aloepplant*

**OP PAD & EVALUATIE** Na enkele oefenonderzoeken en intensieve training in vogels herkennen en afstanden schatten toog eenieder naar zijn observatiepunt om de 'schoolkennis' in de praktijk toe te passen. Enkele hete en uitputtende uren later werden de resultaten gezamenlijk besproken. De onderzoekstechnieken riepen geen vragen op, wel bleek het leren herkennen van verschillende vogelgeluiden nog tijd en oefening te vergen. De observatielocaties werden in de GPS-apparatuur geladen, de resultatenbladen ingevuld. De volgende dag, de derde cursusdag, werd onderwezen hoe een habitat in kaart te brengen en te monitoren; de voornaamste gehanteerde methode was de 'gebladertehoogte-index': bruikbaar, snel en bovendien handig ter bepaling van de hoeveelheid aanwezige vegetatieve 'structuur' en de mate waarin daarin na verloop van tijd verandering optreedt. Leg je een relatie tussen de samenstelling en dichtheid van de vogelpopulatie en de vegetatiestructuur, dan valt te bepalen in hoeverre een habitat van invloed is op de samenstelling, relatieve populatiedichtheid en spreiding van vogelsoorten. Opnieuw voerden de cursisten hun vogeltellingen en habitatmetin-

gen uit, op (dezelfde) locatie. Het tellen verliep probleemloos, het vegetatieonderzoek niet echt, maar discussie en onderzoeksinstructie ter plaatse wierpen hun vruchten af. Er bleek, binnen drie dagen, al veel kennis te zijn opgedaan. De deelnemers, immers allemaal beginners, konden weliswaar nog niet elke vogel herkennen maar wisten wel welke aanwijzingen vast te leggen, op welke signalen te letten en hoe een vogel te identificeren. Ze begrepen het belang van consistentie en het voorkomen van deviaties. In het laatste gedeelte van de cursus werden de eerste onderzoeksresultaten besproken, het belang van het samenvoegen van gegevens, en de vorm, structuur en inhoud van de rapportage. De cursus sloot af met een praktijkoefening. De cursisten, die in die vier dagen fraaie resultaten boekten, brengen nu hun vaardigheden in de praktijk. Met deze cursus is het fundament gelegd voor een langlopend programma voor vogel- en habitatmonitoring. ■

.....  
noot  
.....

1 In Aruba is eenzelfde cursus gehouden voor deelnemers uit de zuidelijke Nederlandse Caribische eilanden.

# Shape of Nature

## Bijzonder verhaal over fotografie, kunst en natuurbescherming

Ruim een jaar geleden ontmoetten kunstenaar Leendert van Driel, DCNA-bestuurslid, en natuurfotograaf Henkjan Kievit elkaar op Bonaire. Beiden vielen voor de schoonheid van het eiland. De een ontleende er inspiratie aan voor zijn schilderijen en beelden, de ander fotografeerde de ganse dag op de koraalrotsen en tussen de cactussen. Het idee om hun passies te combineren resulteerde in SHAPE, een project waarin kunst, natuurfotografie en natuurbescherming samenkomen. Doel ervan is het opzetten van een omvangrijke beeldbank van de natuur op de Antillen om het natuurbeschermingswerk van DCNA mede mogelijk te maken.

---

Henkjan Kievit, mede-oprichter SHAPE & voorzitter IFWP

---



*Wachtend op de vroege morgenzon vermaken we ons in het maanlicht.*

---





*Blauwblauw, een bijzonder aardig diertje*

SHAPE/HENKJAN KIEVIT

## KALLI DE MEYER, DIRECTEUR DCNA, OVER SHAPE:

'Het bezoek van de fotografen aan Bonaire begin 2008 betekende voor DCNA een unieke kans om kennis te maken met en gebruik te maken van hun uitzonderlijke kwaliteiten en expertise. Zij schiepen voor ons een visueel feest van vormen, kleuren, landschappen, planten en dieren: ons eiland! Inmiddels maakt DCNA al gebruik van SHAPE's beelden, zoals voor readers, het jaarverslag en meerjarenplan, rapporten voor het Nederlandse ministerie van Binnenlandse Zaken en, erg belangrijk, de gids van het Washington Slagbaai National Park. Zonder al die prachtige fotografische en kunstzinnige beelden zou onze roep om behoud van de natuur en instandhouding van de biodiversiteit stilaan kunnen verstommen. SHAPE biedt ons de kans om de rijkdom van onze natuur te reproduceren door middel van het beeld. Net als de natuur hier, zijn hun creaties werkelijk adembenemend.'

## SHAPE?

De formule van SHAPE is even simpel als krachtig: fotografen en een kunstenaar leveren in korte tijd een groot aantal beelden. DCNA maakt hiervan gratis gebruik. In Europa worden de foto's en schilderijen gebruikt om zo veel mogelijk publiciteit te maken voor de natuur en de noodzaak tot natuurbescherming op de Antillen. Tegelijk moet de verkoop voldoende geld opleveren om de volgende trip te financieren. Een prachtcombinatie van fotografen, schilderen en natuurbescherming. Het eerste SHAPE-project is inmiddels afgerond, Bonaire boven water: zeven dagen fulltime werken, tientallen schetsen, zo'n tienduizend foto's, zes verbrande koppen en een ongelooflijk slaaptেকort.

**SHAPE - IN DE PRAKTIJK** Het is lastig fotografieren op Bonaire. Na de och-

tendschener van een kleine drie kwartier komt de zon binnen enkele minuten op om na een half uur zo sterk te branden dat fotograferen vrijwel onmogelijk is. Filteren, werken in de schaduw, invulflitsen, extreem lange sluitertijden voor zonsopkomst: alle trucs zijn uit de kast gehaald om de fotografietijd zo lang mogelijk te maken. Telkens weer lukte het om met honderden foto's terug te keren. Na zo'n sessie leek ons onderkomen eerder op een commandocentrum dan op een vakantiewoning. Overal stonden rugzakken, statieven, lenzen en camera's, in alle stopcontacten staken accu-opladers. Daartussendoor banjerden mannen in camouflagekleding, snel bier wegdrinkend, maar vooral gebiologeerd door het beeldscherm van hun laptop. De oceaan-geluiden op de achtergrond leken slechts bijzaak. Er werd doorgewerkt tot een uur of één 's nachts. Om half vijf lie-

pen de eerste wekkers af. Een uur later zat iedereen alweer in het veld.

**SHAPE - EN NU VERDER** Het resultaat van het eerste project is een succes: een goedgevulde website, artikelen in gerenommeerde tijdschriften, een expositie op een prestigieus natuurfotofestival in Frankrijk, fotomateriaal voor boeken, kalenders, kaarten, de DCNA-website, en nog veel meer. Hierbij blijft het niet. Andere publicaties staan op stapel, er komt nog meer aandacht voor de natuur op de Antillen, en dus ook voor de volgende expeditie. Maart 2009 strijkt de SHAPE-groep neer op St. Eustatius om daar de natuur te vereeuwigen. Van groot belang voor een duurzame toekomst. Want daar doen we het voor: de natuur die schreeuwt om aandacht en die het ook ruimschoots verdient om veel belangstelling te krijgen. ■

## WIE GAAN ER SCHUIL ACHTER SHAPE?

Leendert van Driel, kunstenaar en bestuurslid DCNA; Henkjan Kievit, natuurfotograaf, landschaps-, lucht- en macrofotografie; Christian König, natuurfotograaf, insecten-, macro-, lucht- en landschapsfotografie; Marjolijn Lopes Cardozo, natuurfotograaf (vooral planten); Miroslav Zumric, vogelfotograaf; Rostislav Stach, vogelfotograaf. De fotografen zijn lid van de International Federation of Wildlife Photographers ([www.ifwp.net](http://www.ifwp.net)).

## MEEDOEN?

Wil je een bijdrage leveren aan SHAPE? Beeld gebruiken voor een boek, publicatie of voor aan de muur? Heb je andere verrassende ideeën? Neem contact op met de mensen achter SHAPE ([www.shapeofnature.net](http://www.shapeofnature.net)).

# Soorten & getallen: inventarisatie huidige biodiversiteit in Nederlandse Cariben

Op de Nederlandse Cariben vind je meer dan vijftig wereldwijd bedreigde of kwetsbare soorten. Op Aruba, Bonaire en Curaçao tezamen ruim tweehonderd endemische (onder)soorten. Ter behoud van de ecosystemen - koraalrif, zeegrasvelden, mangroven, salina's, cactus- en bosgebieden en regenwouden - zijn in de Cariben tien beschermde natuurgebieden ingesteld - vijf op land, vijf in zee, totaal 25.792 hectare. De Ramsarconventie erkent in het gebied zes wetlandgebieden (Aruba: Het Spaans Lagoen; Bonaire: Lagune Lac, Klein Bonaire, Salina Slagbaai, het Goto- en het Pekelmeer). Birdlife International erkent er drieëntwintig Important Bird Areas (IBA's).

---

Duncan MacRae directeur Coastal Zone Management (UK) & Linda Grotenbreg (mariene bioloog, DCNA)

---

## ST. MAARTEN

### Sint Maarten Marine Park

Het Sint Maarten Marine Park, beheerd door de Nature Foundation of Sint Maarten, dateert uit 1997 en beslaat 51.28 vierkante kilometer - inclus de zestig meter diepe kuststrook aan de Nederlandse zijde. Het park is een belangrijke broedplaats voor zeevogels als de fregatvogel (*Fregata sp.*), het onderkomen van rifvissen, nestgebied van de bedreigde karetschildpad (*Eretmochelys imbricata*) en lederschildpad (*Dermochelys coriacea*). Ook huist hier de zeldzame kroonslak (*Strombis gigas*). Het park vormt een natuurlijke buffer tegen kusterosie. De onbewoonde eilanden voor de kust zijn broedgebied van de bedreigde Audubons pijlstormvogel (*Puffinus lherminieri*) en bruine pelikaan (*Pelecanus occidentalis*).

Het park is rustplaats voor totaal drie Rode Lijstsoorten, tien CITES Appendix I- en 89 Appendix II-soorten.

### Natuurparken

Geen der ecosystemen op land is hier beschermd, terwijl Sint Maarten ook op land thuishaven, broedplaats en rustplaats is voor zeldzame soorten als twee endemische plantensoorten en de endemische Anguilla Bank tree lizard (*Anolis watsi pogus*). In de toekomst dienen beschermde gebieden een bijdrage te leveren aan behoud en herstel van de eilandelijke natuurlijke, culturele en historische rijkdom.

## SABA

### Saba Nationaal Park

Het park, beheerd door de Saba Conservation Foundation, is ingesteld in 1999 en beslaat drieënveertig hectare; hiertoe behoren ook het Muriel Thissell Nationaal Park, het voormalige terrein aan de noordkust van de Sulfur Mining Company, en het aangrenzende Mount Scenery-natuurreservaat (omvang: zes hectare) alwaar zich het hoogste punt bevindt van het Nederlandse koninkrijk: 877 meter boven zeeniveau. Hier vind je ook het unieke Elfin Forest, waar de ruim tweehonderd jaar oude mahoniebomen begroeid met weelderige epifyten domineren. De steile rotskust van het park is belangrijk nestgebied voor de zeldzame roodsnavelkeerringvogel (*Phaethon aethereus*). In het park leven zeldzame soorten als de red bellied racer-slang (*Alsophis rufiventris*), de endemische Saba anolis (*Anolis sabanus*) en ruim tweeëntwintig orchideesoorten waarvan er één hoogstwaarschijnlijk endemisch is.

### Saba Nationaal Marine Park

Saba Nationaal Marine Park, tevens beheerd door de Saba Conservation Foundation, is opgericht in 1987 en omvat dertien vierkante kilometer zeebodem tot een diepte van zestig meter. Hier vind je onderzeese bergtoppen (*pinnacles*) reikend tot dertig meter onder het wateroppervlak, met nog vele pelagische haaiensoorten, tonijn, foeragerende zeeschildpadden, grote zeebaarsen (*familie Epinephelinae*), snappers (*familie Lutjanidae*) en grombaarsen (*familie Haemulidae*) doordat de lokale visserij er beperkt is. Elf kilometer uit de kust ligt de Sababank, een van 's werelds grootste atollen, erkend door de Conservation International Survey als zone met een overweldigend rijke biodiversiteit. Deze bank bestrijkt 2200 vierkante kilometer en herbergt ruim tweehonderd verschillende vissoorten, waarvan vele tot voor kort onbekend voor de wetenschap. Tevens ontdekte men er twintig nieuwe mariene plantensoorten. [Het Saba National Park en het Saba National Marine Park zijn](#) [thuishaven, broedplaats en rustplaats voor totaal twintig Rode Lijstsoorten, tien CITES Appendix I- en 91 Appendix II-soorten.](#)



DOS WINKEL

## SINT EUSTATIUS

### Quill/Boven National Park & botanische tuin

Het Quill/Boven National Park is opgericht in 1997, de botanische tuin een jaar later. Beide worden beheerd door de Sint Eustatius National Parks Foundation (STENAPA) en beslaan zesentwintig procent van het landoppervlak. De Quillsubsector (220 hectare) betreft de slapende Quillvulkaan boven de tweehonderdvijftig meter contourlijn; hierboven tref je diverse ecosystemen waaronder een restant Elfinforest. De Boven-subsector in het noorden (driehonderdtwintig hectare) omvat vijf heuvels plus omliggende valleien. De vegetatiesoorten weerspiegelen de droogte; de acacia is er dominant. Hier groeit ook de bedreigde endemische Statia morning glory (*Ipomoea sphenophylla*). De totaal 482 plantensoorten vind je vrijwel allemaal in de parken.

### St. Eustatius National Marine Park

Het Statia Marine Park, beheerd door STENAPA, dateert uit 1996 en bestrijkt het hele kustgebied: ruim zevenentwintig vierkante kilometer tot maximaal drie kilometer uit de kust. In het park liggen twee actief beheerde reservaten waar niet gevestigd of geankerd mag worden. In dit mariene park, op sommige plaatsen voor vijftig procent bedekt met koraal, leeft een overvloed aan zeepaardjes, roggen, haaien en schildpadden. Voor Bultrugwalvissen ligt Sint Eustatius op hun migratieroute. Strand Zeelandia is sinds 2001 beschermd nestgebied voor schildpadden.

[De nationale parken van Sint Eustatius zijn](#) [thuishaven, broedplaats en rustplaats voor veertien Rode Lijstsoorten, tien CITES Appendix I- en 98 Appendix II-soorten.](#)



.....  
**Foto links:** Overal in de wateren van de Nederlandse Antillen is dit kleine stekelkopslimvisje (*Apogon urostigma*) te zien. Het leeft in holletjes in koraal en in sponzen.

**Foto rechts:** De zwartstreepsoldatenvis (*Myripristis jacobus*) is een nachtdier dat zich overdag onder richels of in wrakken ophoudt. Nachtvissen hebben extra grote ogen.



DOS WINKEL



## ARUBA

### Parke Nacional Arikok

Fundacion Parke Nacional Arikok beheert het Nationaal Park Arikok. Tot het park opgericht in 2000 op circa achttien procent van het totale landoppervlak behoort ook de 187 meter hoge Yamanota, Aruba's hoogste top. Het park is leefgebied van een aantal diersoorten die louter op Aruba voorkomen, als de Cascabel of Arubaanse ratelslang (*Crotalis unicolor*), de Arubaanse renhagedis (*Cnemidophorus arubensis*), de Arubaanse bladvingergekko (*Phyllodactylus sp.*) en de vogelsoorten Shoco of Arubaanse holenuil (*Athene cunicularia arubensis*) en Prikichi of Arubaanse parkiet (*Aratinga pertinax arubensis*). Aruba telt vier IBA's: de Bubali Wetlands, de rifeilanden bij Oranjestad en in San Nicolas Bay, en Saliña Tierra del Sol. Het Ramsargebied op Aruba (Het Spaans Lagoen) is een smalle inham van zo'n twee kilometer lang, tweehonderd tot vijfhonderd meter breed en omzoomd door slikken en mangrovemoerassen met een oppervlakte van zeventig hectare. [Het Spaans Lagoen is een belangrijke broed- en foerageergebied voor watervogels en broedplaats voor vis- en schaaldiersoorten.](#)

### Marine Park op Aruba

Geen der ecosystemen in de wateren die Aruba omringen is momenteel beschermd (wel zijn er plannen voor een marien park). [Het gebied is thuishaven, broedplaats en rustplaats van twee Rode Lijstsoorten, negen CITES Appendix I- en 94 Appendix II-soorten.](#)

.....  
**Foto links:** De Caribische rifsepiea is een lid van de inktvisfamilie.

Hij kan razendsnel zijn kleur veranderen en kan een predator met inkt bespuiten.

**Foto rechts:** De hagedisvis ligt roerloos op het zand in afwachting van een voorbijzwemmende prooi. Algemeen in de Nederlandse Antillen.



## BONAIRE

### Nationaal Park Washington Slagbaai

Washington Slagbaai Nationaal Park wordt beheerd door Stichting Nationale Parken Bonaire (STINAPA). Het park, opgericht in 1969, is het eerste en grootste natuurpark in het Nederlands Caribisch gebied en vormt een leefgebied van ruim vijfendertig vierkante kilometer voor zeldzame inheemse soorten waaronder de geelschouderamazone (*Amazonia barbadensis rotschildi*), rode flamingo (*Phoenicopterus ruber*), groene leguaan (*Iguana iguana*), Boneriaanse anolis (*Anolis bonairensis*), bolcactus (*Melocactus sp.*) en dividiviboom (*Caesalpinia coriaria*). Tevens biedt het vele migrerende Noord-Amerikaanse vogelsoorten een rustplek tijdens hun trektocht. [De vijftien kilometer lange kustlijn van het park is een belangrijke broedplaats voor vier soorten zeeschildpadden \(\*Dermochelis coriacea\*, \*Chelonia midas\*, \*Eretmochelis imbricate\* en \*Caretta caretta\*\) levend in het Caribisch gebied.](#)

### Bonaire National Marine Park

Het Bonaire National Marine Park wordt eveneens beheerd door STINAPA. Het is opgericht in 1979 en wordt sinds 1991 actief beheerd. Het omvat 2.700 hectare bedreigde koraalrif-, zee gras- en mangrove-ecosystemen te vinden tot driehonderd meter uit de kust. Tevens is het park door UNEP (United Nations Environment Programme) en ICRAN (International Coral Reef Action Network) als demonstratiegebied aangewezen. Volgens gegevens van het Atlantic and Gulf Rapid Reef Assessment-protocol staan de riffen van Bonaire te boek als de gezondste van het Caribisch gebied.

[De nationale parken van Bonaire vormen thuishaven, broedplaats en rustplaats voor zes Rode Lijstsoorten, elf CITES Appendix I- en 94 Appendix II-soorten.](#)





DOS WINKEL



DOS WINKEL

**Foto links:** De blauwgestreepte knorvis (*Haemulon sciurus*) is een algemene verschijning in de wateren van de Nederlandse Antillen.

**Foto rechts:** Op de ABC-eilanden vind je vele uitgebreide grotsystemen. Grotten zijn belangrijke rustplaatsen voor vleermuizen; het bezoeken van grotten wordt dan ook niet aangemoedigd. Deze foto is van een volledig onder water gelegen grot op Bonaire.

## CURAÇAO

### Christoffel Park/Shete Boca Park

Het Christoffel en Shete Boca Park worden beheerd door de CARMABI Foundation. De parken, gelegen in het westen, dateren uit respectievelijk 1978 en 1994 en beslaan samen een oppervlakte van 2.293 hectare. De Christoffelberg, hoogste punt op het eiland, is onderkomen van enkele endemische soorten als Hooker's Anthurium (*Anturium hookeri*) en Brittons Centaury (*Centaurium quitense*). In de heuvelachtige parken vind je veertig van de zeldzaamste soorten van het eiland. Tevens is het park leefgebied van het sterk bedreigde Curaçaose witstaarthert (*Odocoileus virginianus curassavicus*), de witstaartbuizerd (*Buteo albicaudatus*) en endemische slakkensoorten. Het Shete Boca Park is van nationaal en regionaal belang vanwege de circa acht inhammen (boka's) gebruikt door nestende zeeschildpadden en broedende bedreigde sternsoorten.

### Curaçao Underwater Park

Het Curaçao Underwater Park ligt langs een onbewoond kustgedeelte van twintig kilometer lang. In dit park uit 1983, beheerd door de CARMABI Foundation, vind je een onderwaterterras met schitterend franjerif dat zich uitstrekt tot tweehonderddertig meter uit de kust, tot een diepte van vijftig à zestig meter; het is onderkomen van vijfenvijftig koraal- en tweehonderdvijftig vissoorten. De in overige delen van het Caribisch gebied verdwenen hertshoornkoraalsoorten en Caribische zeeegel komen hier nog veel voor.

De twee parken zijn thuishaven, broedplaats en rustplaats voor totaal achtentwintig Rode Lijstsoorten, tien CITES Appendix I en 99 Appendix II-soorten. ■

# Milieukontakt en IVN samen actief voor NME op Antillen en Aruba

Op Aruba liggen de milieuproblemen letterlijk op straat. Zwerfvuil is een groot probleem, urbanisatie van hotels en woningen rukt overal op en 's ochtends staat er een file van San Nicolas in het zuidoosten tot aan Oranjestad. Gelukkig beschikt het eiland nog over ongekend natuurschoon, op de stranden in de heuvels, het Arikokpark en de fantastische noordkust van het eiland.

---

Jerphaas Donner (Milieukontakt) & Chris Maas Geesteranus (IVN)

---

**D**ankzij de inzet van vrijwilligersorganisaties wordt het probleem van het zwerfafval teengegaan; op het hele eiland plaatsen zij prullenbakken en organiseren bijeenkomsten op scholen. Weer andere organisaties richten zich op de bescherming van natuurwaarden. Zonder de inzet van vrijwilligers zouden er bijvoorbeeld nauwelijks meer schildpadden broeden. Een zeer actieve groep vrouwen houdt zich bezig met het bewaren van plantensoorten in een speciaal daartoe ingerichte tuin.

Al dergelijke organisaties bestaan als zo vaak uit uiterst gemotiveerde natuurliefhebbers die alles voor hun passie overhebben. Hun mogelijkheden zijn echter beperkt, en ze zoeken dan ook naar manieren om hun taken beter te verdelen, om geld binnen te halen voor het bekostigen van activiteiten en om de expertise te versterken van de organisatie en het netwerk waarvan ze deel uitmaken. In dit kader heeft CEDE Aruba een fonds opgericht, voor steun aan de *civil*

*society*. Vrijwilligersorganisaties kunnen hierin participeren. Het programma bestaat uit trainingen op het gebied van management, communicatie, projectontwikkeling en netwerkontwikkeling. Milieukontakt International uit Amsterdam is gevraagd om twee trainingen te verzorgen. Deze trainingen vonden plaats in februari en november 2008 en resulteerden in een sterkere samenwerking tussen de organisaties en bovendien in de eerste successen op de gebieden vrijwilligersmanagement en projectontwikkeling. Van inmiddels drie organisaties is het projectvoorstel gehonoreerd.

Onder de organisaties blijkt grote behoefte te bestaan aan steun op het gebied van natuur- en milieu-educatie (NME). Milieukontakt en IVN<sup>1</sup> hebben besloten tot de ontwikkeling van een samenwerkingsprogramma op de Antillen en Aruba. Voor zo'n initiatief bestaat brede belangstelling, zo bleek na recent overleg hierover met het DCNA-bestuur. Nadat de eerste stappen zijn gezet - het formuleren van gezamenlijke doelen en

het bepalen van participerende eilanden en partners - zal worden gezocht naar financiering. Streven is het programma in 2010 te starten.

Het programma zal zowel binnenschoolse als buitenschoolse educatie omvatten, uiteraard mede afhankelijk van de wensen van de Antilliaanse en Arubaanse partners. Gedacht wordt aan training van leerkrachten en NGO's in het verzorgen c.q. ondersteunen van NME en het helpen ontwikkelen van programma's en materialen specifiek gericht op de eilanden, aan het opzetten van bezoekerscentra en aan het vergroten van de betrokkenheid van burgers bij de ontwikkeling van natuur- en milieubeleid. ■

---

noot

<sup>1</sup> IVN Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie en Milieukontakt, met ruime ervaring in internationale samenwerking, voerden reeds in Albanië en Wit-Rusland gezamenlijke projecten uit.





SPARR

# Signalen voor groen op rood

Oktober 2008 zal ons waarschijnlijk vooral bijblijven als de maand van de kredietcrisis, waarbij de koersindexen wereldwijd aanzienlijk kelderden en een aantal financiële instellingen omviel. In de luwte van alle media-aandacht hiervoor verschenen in dezelfde maand de 2008-edities van zowel de IUCN Rode Lijst van bedreigde soorten als het WWF Living Planet Report. Deze publicaties verstrekken de beurskoersen voor het natuurlijk kapitaal. Ook hier zien we dalende trends, wijzend op een toenemende biodiversiteitscrisis. De mogelijke remedies voor beide crises hebben dezelfde ingrediënten: temperen van hebzucht en investeren in duurzaamheid.



Henk Simons, IUCN NL

## METHODIEK VERSCHILLEND MAAR BOODSCHAP HETZELFDE

**D**e IUCN Rode Lijst van bedreigde soorten, kortweg Rode Lijst, is de meest uitgebreide en gebruikte informatiebron over de status van dier- en plantensoorten over de hele wereld. De lijst, samengesteld met medewerking van duizenden soortdeskundigen, maakt duidelijk welke soorten met uitsterving worden bedreigd en hoe groot het

risico voor uitsterving van een dier- of plantensoort is. De Rode Lijst informeert ook over de verspreiding van een soort, het leefgebied en de bedreigingen en wordt onder andere gebruikt om de (voortgang in) doelen van het Biodiversiteitsverdrag (CBD) te meten. Meer informatie over deze lijst is te vinden in de brochure die bij dit nummer van E&O is bijgesloten, waarin tevens bijgevoegd de belangrijkste resultaten van de 2008 Rode Lijst.

Het WWF Living-rapport gebruikt twee indexen: de Living Planet Index ontwikkeld door de Zoölogical Society of London en de Ecologische Voetafdruk, berekend door het Global Footprint Network. In de Nederlandse editie van het Living Planet Report wordt, naast de internationale situatie, ook aandacht besteed aan de Nederlandse Ecologische Voetafdruk.

## INDEXEN VAN HET WWF LIVING PLANET REPORT

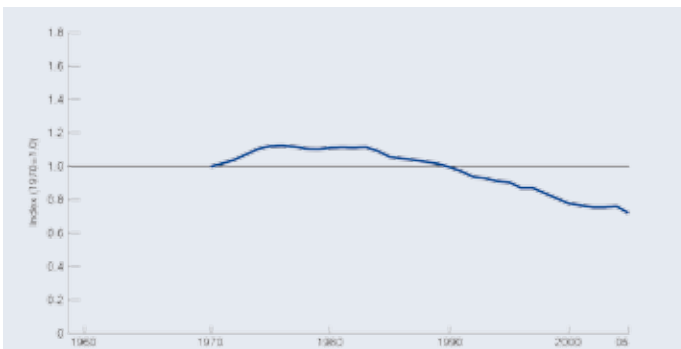
De Living Planet Index is een indicator ontwikkeld om de staat van de biodiversiteit in de wereld te meten. De index volgt trends in bijna vijfduizend populaties van 1686 verschillende soorten zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën en vissen over de hele wereld. Veranderingen in populaties worden gemeten ten opzichte van de nulmeting in het jaar 1970.

De Ecologische Voetafdruk meet het beslag dat de menselijke consumptie op de aarde legt. Deze wordt uitgedrukt in mondiale hectaren (gha) productief land en zee, benodigd voor de productie van goederen en diensten en voor het verwerken van afval en emissies.

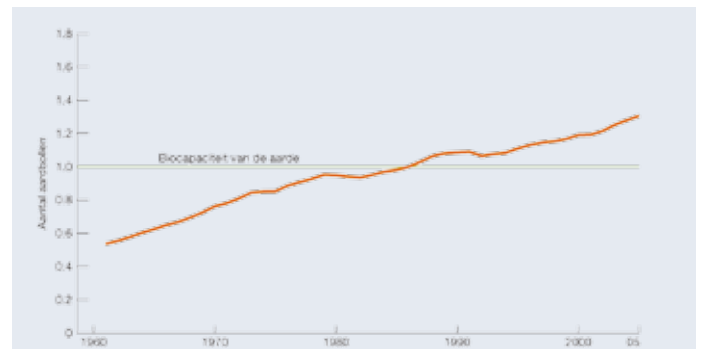
versiteitsverlies het grootst is. Belangrijkste directe bedreigingen zijn habitatverlies (ontbossing, droogleggen van moerassen, stedelijke bebouwing), overbevisning en te intensieve jacht, vervuiling, invasie van exoten, en in toenemende mate klimaatverandering. Het aantal Rode Lijstsoorten neemt nog steeds toe. Voor de 2008 Rode Lijst zijn alle zoogdieren opnieuw geëvalueerd. Conclusie: één op de vijf soorten wordt met uitsterven bedreigd, en voor de primaten is dat zelfs bijna de helft. De Living Planet Index is mondiaal tussen 1970 en 2005 gemiddeld afgenomen met 28%. In tropische gebieden is de daling het grootst. In gematigde regio's is daarentegen een lichte stijging gemeten. Het betreft hier een ombuiging van een langdurige neerwaartse trend. Een sterke achteruitgang in biodiversiteit vond hier de afgelopen eeuwen al plaats.

> De trends in de drie 'indicatoren' vertonen het volgende beeld. Als gevolg van een groeiende wereldbevolking en de, ook per inwoner, stijgende consumptie van natuurlijke hulpbronnen - met name voedsel en energie - wordt de ecologische voetafdruk steeds groter. Dit gaat ten koste van biodiversiteit wereldwijd. De laatste vijfenveertig jaar is de mondia-

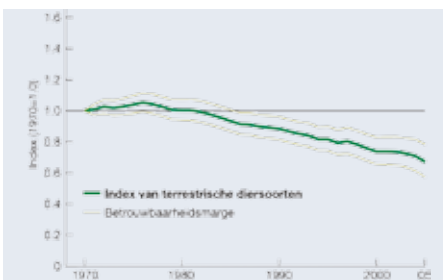
le consumptie verdubbeld en sinds de tweede helft van de jaren tachtig is de mondiale voetafdruk groter dan de biocapaciteit (= het aantal gha beschikbaar productief gebied). Vooral de rijke landen, waaronder Nederland, leven op een te grote voet. Die voetafdruk wordt in toenemende mate buiten de eigen landsgrenzen in de tropen gezet, waar biodi-



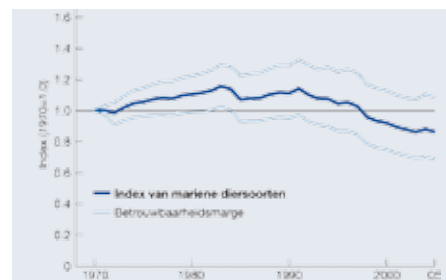
De Living Planet Index: de relatieve trend van 4642 populaties van 1686 diersoorten (land, zoetwater, oceanen), tussen 1970 en 2005. Deze index laat een gemiddelde afname van 28% zien. De index is opgebouwd uit een gemiddelde van de tropische en van de gematigde zone waarbij beide gemiddelden gelijk gewicht hebben.



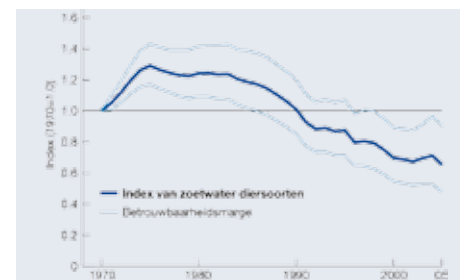
De menselijke voetafdruk, uitgedrukt in aantal aardballen, tussen 1961 en 2005. Vanaf de tweede helft van de jaren tachtig is de mondiale voetafdruk groter dan de biocapaciteit. Omdat de biocapaciteit op één aarde is gesteld, is hier niet te zien dat de absolute biocapaciteit in deze periode is afgenomen.



De Living Planet Index voor 2007 populaties van 887 terrestrische diersoorten vertoont een gemiddelde daling van 33% tussen 1970 en 2005.



De Living Planet Index voor 1175 populaties van 341 mariene diersoorten laat een gemiddelde daling van 14% zien tussen 1970 en 2005.



De Living Planet Index voor 1463 populaties van 458 zoetwaterdiersoorten vertoont een gemiddelde daling van 35% tussen 1970 en 2005.



ANDREW E. DEROCHE

ANTONIO RIVAS

SHAPEHENKAN KIEVIT

**Grote foto:** IJsbeer (*Ursus maritimus*) **Kleine foto boven:** Iberische lynx (*Lynx pardinus*) **Kleine foto onder:** Rafflesia (*Rafflesia magnifica*).

## NEDERLANDER LEEFT OP TE GROTE VOET

In 2005 was de wereldwijde ecologische voetafdruk 17,4 miljard gha, ofwel 2,7 gha per persoon. De biocapaciteit in 2005 was 13,4 miljard gha, 2,1 gha per persoon. Eén soort, de mens, gebruikt dus meer dan de aarde kan leveren. En de wereldwijde voetafdruk blijft nog steeds stijgen. Grootverbruikers zijn vooral de rijke landen en regio's waaronder Noord-Amerika, Europa en de oliestaten in het Midden-Oosten. In 2005 was de ecologische voetafdruk van de gemiddelde Nederlander 4,4 gha - goed voor een 29e plaats - terwijl iedere wereldburger op basis van een eerlijke verdeling recht heeft op 2,1 gha (ter vergelijking: voor de Verenigde Arabische Emiraten, met de grootste voetafdruk per

inwoner, is deze 9,5 gha en voor Malawi, de kleinste per inwoner, is deze 0,5 gha per persoon). Nederland is dus een debiteur. De CO<sub>2</sub>-voetafdruk, onder andere veroorzaakt door energieverbruik, neemt een groot deel van de Nederlandse voetafdruk voor zijn rekening. Om het hoge consumptieniveau te kunnen handhaven importeert Nederland veel van zijn voedsel en grondstoffen uit het buitenland. Geïmporteerde grondstoffen met een groot effect op biodiversiteit en die een aanzienlijk deel van de Nederlandse voetafdruk vertegenwoordigen zijn: soja (afkomstig uit Zuid-Amerika, vooral Brazilië), papier en pulp (onder andere afkomstig uit Finland en Rusland), hout (afkomstig uit Maleisië, DR Congo, Kameroen, Myanmar en Rusland), palmolie (Indonesië

en Maleisië), vis (Noordoost-Atlantische oceaan, groeiende import uit tropische zeeën, aquacultuur) en tropische garnalen (Brazilië, Nigeria, Bangladesh, Vietnam, Indonesië, India). Productie van deze grondstoffen en producten gebeurt veelal op onduurzame wijze en leidt tot biodiversiteitsverlies in de betreffende landen. Habitatvernietiging door ontbossing in Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië zijn de meest in het oog springende bedreigingen. Minder zichtbaar maar niet minder ingrijpend zijn de invloeden van de Nederlandse visconsumptie en vishandel. Een toenemend aantal commerciële vissoorten wordt met uitsterven bedreigd, waaronder de (Atlantische) kabeljauw, de heilbot, de paling en de blauwvintonijn. Naast het gevaar voor





> overbevissing hebben sommige vistech-  
nieken een schadelijk effect op andere  
marine soorten als dolfijnen, schildpad-  
den en haaien. Uit een eerste volledige  
evaluatie door de IUCN (november  
2008) van haaien in de Noordoost-Atlan-  
tische oceaan blijkt een kwart van alle  
soorten nu met uitsterven te worden be-  
dreigd en het risico op uitsterving hier  
groter te zijn dan waar ook ter wereld. De  
intensieve visserij is daarbij een belangrij-  
ke factor. Naast de honger naar voedsel  
en grondstoffen draagt ook het hoge  
energieverbruik in Nederland via de we-  
reldwijde klimaatverandering bij aan bio-  
diversiteitsverlies.

**UIT HET ROOD** Evenals bij de financiële  
crisis zijn er bij de biodiversiteitscrisis  
ingrijpende maatregelen nodig om uit het  
rood te komen. Er is overigens nog te  
weinig besef dat gezonde ecosystemen  
en duurzaam beheer van natuurlijke hulp-  
bronnen belangrijke voorwaarden zijn

voor een gezonde economie en ons wel-  
zijn. De waarde van steeds schaarsere  
natuur wordt nog zwaar onderschat. De  
landen die sterk op de pof leven, als Ne-  
derland, zouden het meest moeten inves-  
teren in een wereldwijde reddingsopera-  
tie van biodiversiteit. De praktijk laat zien  
dat door gerichte beschermingsmaat-  
regelen soorten weer kunnen herstellen.  
Voorbeelden zijn de witte en zwarte  
neushoorn in oostelijk en zuidelijk Afrika,  
de Afrikaanse olifant in dezelfde regio en  
het Przewalskipaard in Mongolië. Het in-  
stellen en ondersteunen van omvangrijke  
beschermde gebieden blijft een van de  
belangrijkste maatregelen om biodiversi-  
teit te behouden. In de laatste jaren zijn  
er veel nieuwe beschermde gebieden op  
land ingesteld - wereldwijd is nu ruim  
tien procent van het landoppervlak be-  
schermde. Niet alle habitattypen zijn ech-  
ter even goed vertegenwoordigd en het  
beheer behoeft verdere ondersteuning.  
Het instellen van mariene beschermde

gebieden blijft hierbij sterk achter en ver-  
loopt veel te traag. In 2008 is niet eens  
één procent van de zeeën en oceanen  
beschermde. Ook de Nederlandse over-  
heid valt wat dat betreft niet te betrap-  
pen op doortastend optreden: pas in de  
loop van 2009 zal een aantal bescherm-  
de gebieden in de Noordzee worden  
aangewezen. Instellen van beschermde  
gebieden alleen is niet genoeg. Een om-  
schakeling naar een groene economie is  
nodig, waarbij de menselijke vraag naar  
voedsel, water en energie wordt afge-  
stemd op de natuurlijke capaciteit van de  
aarde en productieketens duurzaam wor-  
den gemaakt. ■

.....  
bronnen  
.....

- Wereld Natuur Fonds (2008), Nederlandse editie  
Living Planet Report 2008 - Onze voetafdruk nader  
bekeken.
- De 2008 IUCN Rode Lijst voor bedreigde soorten:  
website: [www.iucnredlist.org](http://www.iucnredlist.org)



**Grote foto:** Westelijke laaglandgorilla (*Gorilla gorilla*) **Kleine foto boven:** Europese paling (*Anguilla anguilla*) **Kleine foto onder:** Afrikaanse olifant (*Loxodonta africana*).

# Waarom African Parks Network Ethiopië verlaat

Er lag een contract voor vijftig jaar, maar per 1 oktober 2008 stopte de Nederlandse organisatie African Parks Network (APN) vroegtijdig met het beheer van het Nech Sar en het Omo National Park in het zuiden van Ethiopië. Al langere tijd was er kritiek op de benadering van APN, dat de aanwezigheid van inheemse volken maar lastig vindt voor het beheer van de parken. De uitzetting, in 2004, van honderden mensen uit het Nech Sar Park leidde tot bezorgde reacties van mensenrechtenorganisaties. Wil APN zijn onkreukbare imago niet langer op het spel zetten of is er een andere reden voor het vertrek?



MATTHIJS BLONK

Ingang Mago National Park.

.....  
Matthijs Blonk, NCIV  
.....

**A**frican Parks Network, in 2003 door Paul Fentener van Vlissingen opgericht als African Parks Foundation, beheert verschillende nationale parken, onder meer in Zambia, Malawi, Zuid-Afrika en Soedan. De organisatie richt zich op noodlijdende parken en wil die door een zakelijke aanpak revitaliseren. Daarvoor krijgt het in Nederland steun van Stichting Doen. Ook

Prins Bernhard doneerde een miljoen dollar. Opmerkelijk is dat APN zich reeds na een paar jaar terugtrekt uit Ethiopië. Volgens APN is het duurzaam beheer van de Ethiopische parken niet te combineren met de 'onverantwoorde levenswijze van sommige etnische groepen'. Het is APN een doorn in het oog dat de inheemse bevolking zijn traditionele levenswijze ook binnen de parkgrenzen

wil voortzetten. De aanwezigheid van mensen staat volgens APN op gespannen voet met verantwoord natuurbeheer. Daar zit wat in. Wild is van hetzelfde voedsel en hetzelfde water afhankelijk als het vee van de inheemse bevolking. Ook is het niet erg zinvol om wild uit te zetten met het risico dat de lokale bevolking op de dieren gaat jagen. De traditionele bewoners voelen er echter weinig voor





> om plaats te maken voor wilde dieren, en al helemaal niet ten behoeve van een handjevol toeristen dat ongestoord op safari wil. Als APN zo graag in Ethiopië actief wil zijn, dan moeten ze de mensen op de 'koop' toenemen, is algemeen de stemming.

Maar zo vanzelfsprekend is dat niet. APN vond een bondgenoot in de Ethiopische autoriteiten. Sinds de instelling van de parken in de jaren zestig en zeventig streeft de regering ernaar de bewoners eruit te krijgen. De samenwerking tussen beide partijen zou kunnen uitlopen op een handjeklap in mensenrechten, waarbij APN, als Nederlandse organisatie gebonden aan internationale regels, het vuile werk van de uitzetting zou overlaten aan Ethiopië, dat zich kennelijk minder schatplichtig voelt aan internationale overeenkomsten.

**OVEREENKOMST** Begin 2004 sloot APN een overeenkomst voor het beheer van het Nech Sar National Park (514 km<sup>2</sup>), waar op dat moment Kore (landbouwers) en Guji (veehouders) woonden. De analyse van APN was dat deze tienduizend mensen en hun zeventienduizend stuks vee een te zware belasting vormden voor het park. Jean Marc Froment, landencoördinator Ethiopië bij APN, zegt dat je dit goed kunt zien met Google Earth: 'Een groot oppervlak is volkomen gedegradeerd. Er is geen gras meer, het is kaal en verdord'.

Onderdeel van de overeenkomst was dat de overheid de beide volken zou herhuisvesten buiten de parkgrenzen. In februari 2004 werden 1020 Kore-families 'vrijwillig' verplaatst naar een gebied vijftien kilometer ten zuiden van het park. Verhuizing van de Guji bleek lastiger. De

overheid dwong Gujileiders om een woonlocatie buiten het park te gaan bekijken. Gedurende hun afwezigheid werden 463 van hun huizen door politieagenten en parkemployeés in brand gestoken. De bewoners werden zo alsnog gedwongen te verhuizen, terwijl de schade niet werd gecompenseerd. Ongeveer negenduizend dorpelingen zijn dat jaar elders ondergebracht, de Guji voor een deel in uithoeken van het park. De operatie stuitte op grote weerstand onder de bevolking en leidde tot kritiek van mensenrechtenorganisaties. APN voelde zich niet aangesproken. Het had op dat moment het contract wel getekend maar het beheer nog niet overgenomen. De organisatie ontkent stelselmatig iets met de uitzettingspraktijken te maken te hebben gehad, beschouwt deze actie als binnenlands beleid van de Ethiopi-

*Hotel in aanbouw met uitzicht over het Nech Sar National Park.*





sche overheid en wil zich daarin niet mengen. Toenmalig APN voorzitter Paul Fentener van Vlissingen zegt hierover in een interview (13 augustus 2005) met *New Scientist Magazine*: 'We zeiden tegen de overheid dat we konden werken met de aanwezige mensen in het park, zoals we dat doen in Zambia, maar hun antwoord was nee. We wilden niet betrokken raken bij de verplaatsing van de bevolking. Daarom zette ik een clause in het contract dat we het park niet zouden overnemen voordat de herhuisvesting was voltooid'. Deze opstelling is voor meerdere uitleg vatbaar, maar APN heeft wel een punt, tenminste waar het de Guji betreft. De wens hen uit te zetten komt voort uit een etnofederalistische fixatie van de lokale bestuurders. De Guji is een Oromovolk en het zuidelijk regionale bestuur is van mening dat de Guji dus in

het aangrenzende 'Oromiya' thuishoren en niet onder de Gamo- en Gofavolken in het 'Southern' district, waar het park ligt.

**APN HAD GROTE PLANNEN MET HET NECH SAR PARK** Het wilde er opnieuw de neushoorn en de olifant introduceren, soorten die ook interessant zijn voor toeristen. Om de dieren in het park te houden en de mensen erbuiten wilde APN een elektrische afrastering om het gebied plaatsen. Dat klinkt ambitieus, maar is in Afrika niet ongewoon. In buurland Kenia hebben vele blanke boeren, die ook aan toerisme doen, met ditzelfde doel een elektrisch hek om hun vaak enorme landerijen gezet. Het Nederlandse Heras Hekwerk zou in 2007 beginnen met een korte afrastering tussen het park en de aangrenzende provinciehoofdstad Arba Minch.

Of de komst van APN veel heeft opgeleverd voor de lokale economie van het stadje is de vraag. Volgens dr. Testaye Ejigu, van het ministry of Information and Culture, is er al die jaren, afgezien van salarissen, nauwelijks geïnvesteerd in het Nech Sar National Park. Naast allerlei tijdelijke (dagelijkse) contracten, zijn er 57 lokale mensen in vaste dienst, vooral als parkwachter. Testaye Ejigu noemt de interventie van APN in het parkbeheer 'uitbuiting van de armoede in Afrika'. Hij meent dat via organisaties als APN een privatisering van Afrikaanse natuurgebieden aan de gang is. De lokale bevolking heeft daar weinig over te zeggen en moet doorgaans het veld ruimen. Men prevaleert dieren boven mensen en wil zo voldoen aan de Europese mythe over het begrip 'wild'. Ongerepte natuur is in die opvatting een park zonder mensen.

**OMO NATIONAL PARK** In september 2005, bijna twee jaar nadat APN in het beheer van het Nech Sar Park stapte, tekende het een soortgelijk contract voor de overname (voor vijftig jaar) van het Omo National Park (4068 km<sup>2</sup>), ingesteld in 1966. Een complexere klus, alleen al door de afgelegen ligging. In de regentijd is het gebied vrijwel onbereikbaar, hooguit via de lucht. Ook komt de tsee-tseevlieg er voor, die de slaapziekte kan overbrengen. Zo'n veertigduizend

mensen uit acht verschillende etnische groepen gebruiken het park voor het grazen van hun vee, om te jagen en voor kleinschalige landbouw langs de oevers van de Omorivier. Een van de bekendste volken die er leven zijn de Mursi (zie kader). Zij jagen op buffels (vlees), olifanten (ivoor voor sieraden) en hyena's (ter bescherming van hun vee). De Mursi worden verantwoordelijk gehouden voor het vrijwel uitroeien van de zebra's in de regio. Volgens henzelf is dat te wijten aan de hongersnood die Ethiopië regelmatig treft; de jacht op wilde dieren is hun enige mogelijkheid te overleven.

Feit is dat de afname van de wildstand in het Omopark en het aangrenzende Mago National Park een probleem is. Een van de oorzaken is het wapenbezit bij de lokale bevolking. Via smokkelaars uit Somalië en Soedan is gemakkelijk aan moderne vuurwapens te komen. In ruil voor vier koeien, of tweehonderdvijftig euro, heb je een kalasjnikov. Die zijn niet alleen om te jagen of om de status van de man op te vijzelen. Ook onderlinge conflicten tussen de volken worden soms gewapend beslecht.

APN ziet de mensen om die reden als een hinderpaal voor duurzaam beheer van het gebied. Daarom werd ook in het Omopark geprobeerd om de bevolking te weren. Als voorbereiding op de komst van APN zijn de parkgrenzen, die niet vast staan, opnieuw in kaart gebracht. Bij de feestelijke presentatie van de demarcatie, maart 2005, werd in bijzijn van Paul Fentener van Vlissingen van de aanwezige Mursi en Nyangatom een duimafdruk gevraagd onder een overeenkomst die ze niet konden lezen. Naar later bleek stemden ze daarmee in met de parkgrenzen, die ze mogelijk niet meer zouden mogen overschrijden. Dit paste in het streven van de Ethiopische autoriteiten om ook het Omopark 'leeg' op te leveren voordat APN het beheer in januari 2006 zou overnemen. Maar zo gemakkelijk ging dat niet. Als gevolg van de uitzetting van de Kore uit het Nech Sar Park werden de activiteiten van APN in de Omovallei met argusogen bekeken. David Turton, verbonden aan de Oxford University, doet sinds 1969 antropologisch onderzoek onder de Mursi; hij trekt zich hun si-



MATTHIJS BLONK



> tuatie aan en stelt dat APN op zijn minst wantrouwen heeft gewekt door niet met schriftelijke garanties te willen komen dat de bevolking in de Omoregio met rust gelaten zou worden. Nog voor APN de overeenkomst met de Ethiopische overheid ondertekende, probeerde Turton de organisatie te overtuigen van de noodzaak in het contract een clause op te nemen die de landrechten van de inheemse bevolking zou waarborgen. APN verkondigde wederom dit als binnenlands beleid van een soevereine overheid te beschouwen waarin het zich niet wilde mengen. Die opstelling deed het ergste vrezen, temeer daar er nu geen etnofederalistische gronden waren om mensen te verplaatsen. APN laat hier duidelijk een kans liggen om op te komen voor de rechten van de inheemse bevolking. Sterker nog, in de overeenkomst wordt de lokale bevolking zelfs niet genoemd. Door de internationale aandacht kwam APN echter tot het inzicht dat uitzetting van de volken niet bespreekbaar is, en bovendien in strijd met internationale afspraken zoals de Convention on Biological Diversity.<sup>1</sup> Men zocht het compromis, en wilde bindende afspraken maken met alle belanghebbenden, inclusief de overheid en mensenrechtenorganisaties. Dat is makkelijk gezegd, maar in de praktijk is het bijvoorbeeld niet duidelijk wie de 'echte' vertegenwoordiger van een

volk is, sterker nog: of die wel bestaat. Alleen al de Mursi zijn onderverdeeld in vijf groepen, met elk een eigen gebied. Jean Marc Froment stelt dat alle volken een verschillende benadering vergen: 'Ze zeggen allemaal: het park is van ons'. Froment meent dat gebrek aan scholing het lastig maakt om uit te leggen wat APN voorstaat. 'Maar we begonnen elkaar te begrijpen en er ontstond een goede relatie. We wilden hen bewust maken van de noodzaak het wild te behouden voor de toekomst. Maar dat kost tijd, veel tijd en die hadden we niet meer'. Na de gebeurtenissen in het Nech Sar Park bleek het wantrouwen tegen APN onder de inheemse bevolking groot. Of moeten we zeggen tegen de Ethiopische autoriteiten als 'uitvoerder' van de wensen van APN? De vraag blijft immers van wie het idee tot uitzetting afkomstig is. Ook Turton zegt dat sinds het instellen van de parken in de jaren zestig en zeventig het beleid van alle Ethiopische overheden erop was gericht dat de mensen het gebied zouden verlaten. Hij is dan ook niet gerust op een goede afloop, nu APN zich terugtrekt.

**NIET ALLEEN TURTON SPANDE ZICH IN VOOR DE BELANGEN VAN DE MURSI** Toerist Will Hurst raakte in 2001 gefascineerd door hun cultuur, ging bij hen wonen en leerde hun taal.

Met de komst van APN ontwikkelde de nu 31-jarige Hurst zich in hoog tempo tot activist. Hij richtte de organisatie Conservation Refugees op, stelde APN kritische vragen en hielp de Mursi hun land te demarqueren. Terug in de USA begon hij te lobbyen, onder meer bij USAID een van de financiers van APN. Naast de bemoeienis van organisaties als Survival International heeft de vasthoudendheid van Hurst bijgedragen tot het besluit Ethiopië te verlaten. APN toont zich verbolgen over de in hun ogen premature kritiek van sommige mensenrechten- en natuurorganisaties, en hekelt de verdachtmakingen die volgens APN zijn gemaakt zonder de situatie ter plekke te kennen. De analyse van zowel Turton als Hurst is echter een andere. Zij zijn ervan overtuigd dat APN vooral uit financiële overwegingen vertrekt. 'APN staat een zakelijke aanpak van het beheer voor', zegt Turton. 'Dat zien ze als hun handelsmerk. En het primaire doel van elke business is géén geld te investeren zonder het vooruitzicht er iets van terug te zien'. Froment beaamt dit. Hij vindt het teleurstellend vroegtijdig weg te moeten, maar 'het bleek niet mogelijk de parken op middenlange termijn winstgevend te maken'. Volgens Hurst kreeg APN het moeilijk met fondswerving. 'Zo veel mensen hadden gehoord van de problemen in Nech Sar en de potentiële problemen in het Omopark. De Wereldbank wilde geen geld geven, USAID wilde niet meer financieren en ook de Europese Unie zag daarvan af.'



MATTHIJS BLONK

.....  
*Uitzicht over Nech Sar National Park*

## WAAROM VERLAAT APN ETHIOPIË EIGENLIJK?

Froment stelt dat er legio obstakels waren. Naast de verwickelingen met de acht volken zijn er politieke issues, die erg gecompliceerd zijn. 'Het is niet eenvoudig onderhandelen met de Ethiopische overheid, dat is één ding. Maar in de Omo gaat ook gezocht worden naar olie en er zijn twee wegen in aanleg waarvan eentje dwars door het Omopark.' Froment noemt de situatie frustrerend. Hij heeft veel energie in beide parken gestoken. Maar de kosten van het beheer zijn te hoog. 'APN werkt niet zoals het Wereldnatuurfonds of andere NGO's. APN wil dat de parken door inkomsten van toeristen zelfvoorzienend zijn.' In het persbericht waarin het vertrek wereldkundig werd gemaakt benadrukt APN nog eens zijn goede intenties en stelt dat het zelfs een compromis had bereikt met de Guji over het gebruik van het Nech Sar Park. Volgens APN waren het de Ethiopische autoriteiten die dwarslagen en geen compromis met de Guji wensten. Vertrek was daarom de enige optie. De weigerachtige houding van de Ethiopiërs was voor APN wellicht een mooie aanleiding om de contracten op te zeggen. Aannemelijk is dat APN vooral de situatie in het Omopark heeft onderschat en de imagoschade door negatieve berichtgeving wil beperken. Een gedeukte reputatie kan immers vervelende gevolgen hebben voor het werk in andere Afrikaanse landen. ■



Mursi in het Mago National Park.

## TOERISME EN INHEEMSE VOLKEN

Niet alleen medewerkers van APN, maar ook bewoners van de Omoregio kijken met scepsis naar sommige gewoonten van de inheemse bevolking. Ephrem Gezahegn, eigenaar van Tribal Touch, een lokale touroperator, zegt dat de Mursi op wild jagen omdat ze hun veestapel willen sparen. Ze schieten een buffel of zebra, maar gebruiken slechts een deel van de buit. Parkwachters arresteren Mursi die met stukken vlees rondlopen en sluiten ze op. Gezahegn ziet voor zijn toeristische activiteiten een grote toekomst. Het aantal bezoekers stijgt de laatste jaren fors. Ze komen allemaal voor de natuurvolken in de Omovallei. Die zien er voor westerse begrippen exotisch uit. Vooral de Mursi, met hun lipschotels, liggen goed in de markt. Gezahegn organiseert dagtochten naar een Mursidorp in het Mago National Park. Zodra er een terreinwagen met toeristen nadert beginnen Mursivrouwen zich als volleerde modellen op te maken. Ze dossen zich buitenissig uit om maar vooral op te vallen. De toeristen kunnen tegen betaling een halfuurtje fotograferen en worden dan weer teruggedreden naar het hotel. Met APN was Gezahegn in onderhandeling over de ontwikkeling van een kamp of lodge in het Omopark. Hij vertelt dat APN toeristisch jagen wilde toestaan, uiteraard tegen flinke vergoeding. Het kantoor van Tribal Touch is gevestigd in Jinka, een tot voor kort moeilijk bereikbaar plaatsje. Als het weer het toeliet, landde er twee keer per week een klein vliegtuig op een groenstrook midden in het dorp. Maar de overheid wil het zuidwesten van Ethiopië ontsluiten. Er wordt gewerkt aan de East African Highway, die over de Omorivier zal worden doorgetrokken richting Soedan. Ook is er sprake van een vliegveld voor verkeersvliegtuigen, zegt Gezahegn. Hij speelt alvast op die ontwikkeling in en bouwt een nieuwe vleugel aan zijn hotel. In samenwerking met APN liggen er voor de inheemse bevolking zeker kansen om het toerisme te ontwikkelen. De opbrengst moet dan aan de hele gemeenschap te goede komen. Nu strijkt het dorps hoofd de toegangsprijs tot het dorp op, een fors bedrag dat vooral wordt omgezet in de aankoop van wapens en alcohol. Het komt steeds vaker voor dat de Mursi in 'toeristendorpen' 's middags laveloos zijn door de inname van arake, een lokaal gestookte sterke drank.

.....  
noot  
.....

1 Als Nederlandse organisatie moet APN zich houden aan de ILO Convention 169 on Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (1989). Artikel 14.1: *The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities. Particular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect.*



*Mursi-jongen.*



MATTHIJS BLONK

*Mursivrouw poseert voor toeristen.*



MATTHIJS BLONK



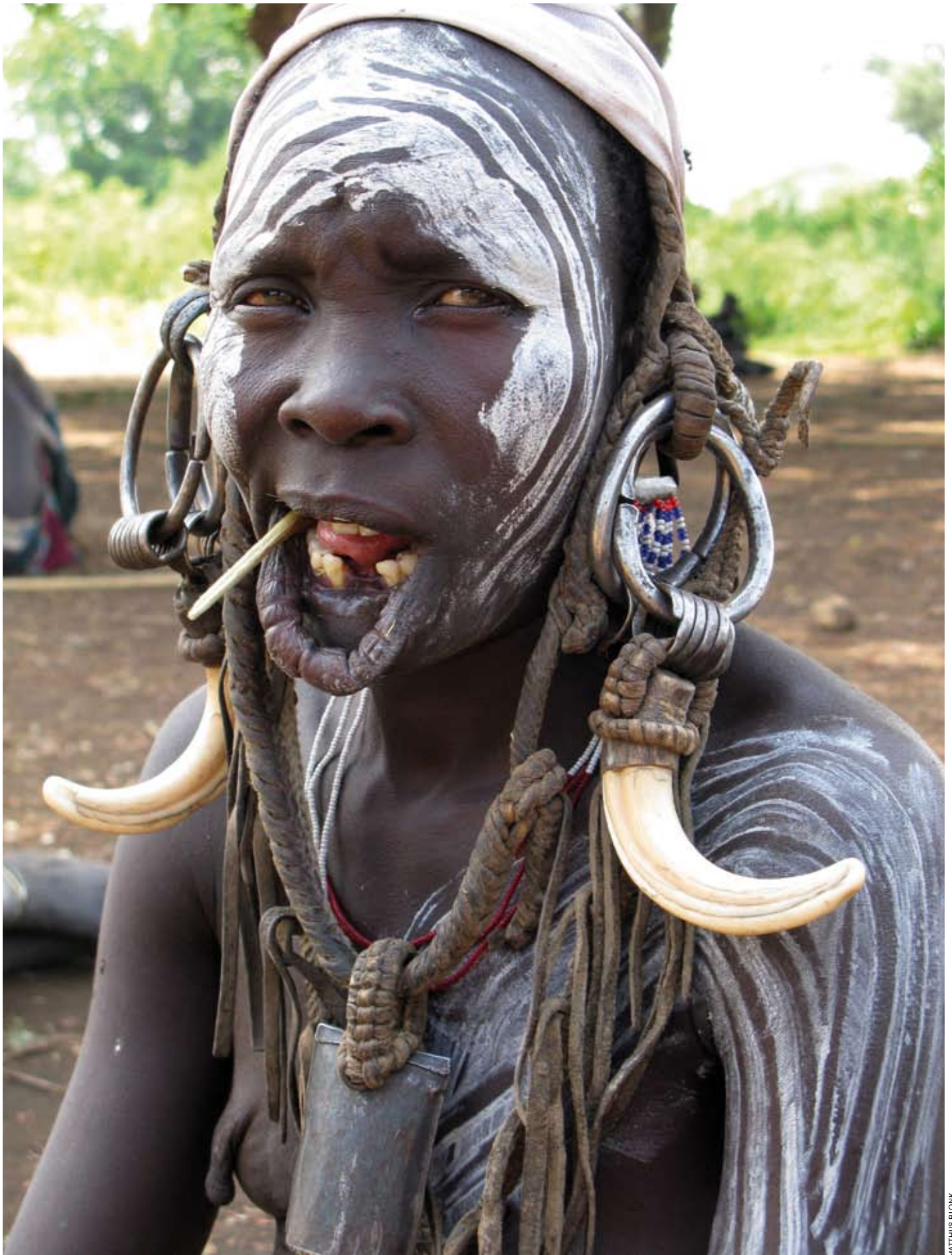
MATTHIJS BLONK

*Mursidorpshoofd incasseert geld voor fotosessie met toeristen.*



---

*Mursivrouw poseert voor toeristen.*



MATTHIJS BLOK

# Goed besteed geld?

## Inzet consultants ter ondersteuning small grantsprojecten

### Verslag pilot nieuwe Burundese NGO

Ja, dit moet hem zijn! Blank, alleen, jaartje of dertig, bodemboor in de arm. Craig Cowden? LRI's Wetland Ecologist? Ahh, great to meet you! Daar staan we dan. Vliegveld van Nairobi. Twee vreemden met één doel. Onderweg naar Bujumbura, Burundi. Samen gaan we op bezoek bij een nieuwe partner van EGP, Burundi Nature Action (BNA), ter ondersteuning van de ontwikkeling van een restauratie- en beschermingsstrategie voor de Malagarasiwetlands in Zuidoost-Burundi. Stiekem heb ik ook een ander doel: nagaan of het inhuren van Craig, een consultant, goed besteed 'conservationgeld' is.

.....  
Amir Grosman, IUCN NL  
.....

**B**NA klopte al een half jaar eerder aan bij EGP, met een ambitieus restauratieproject voor het Malagarasiwetland, een gebied met vloedvlakten en moerassen verspreid over Tanzania en Burundi (zie kader). In Tanzania heeft het wetland een Ramsar-status (wetland van internationaal belang). In Burundi houdt nog niemand zich bezig met de bescherming van het gebied, terwijl het wel onder druk staat. Onduurzaam gebruik van het wetland in Burundi heeft direct effect op de stroomafwaarts gelegen Tanzaniaanse Ramsar-site en het Tanganyikameer. BNA wil daaraan iets doen. Deze pas opgerichte

NGO heeft nog niet eerder een project geïmplementeerd. Toch stellen ze al voor om flink te gaan manipuleren in het wetland: dammen bouwen om sediment op te vangen, bamboe aanplanten tegen erosie, viskwekerijen opzetten om alternatieven te bieden voor wetlandgebruik. De NGO zit in de hoofdstad en blijkt nog geen contact te hebben met de lokale gemeenschappen. Bij EGP gaan dan de alarmlichten branden. Weten ze wat ze doen? Hebben de activiteiten draagvlak onder de lokale bevolking? Zullen de geplande 'wetlandrestauratiemaatregelen' de toestand van het wetland verbeteren of juist verslechteren? En de

viskwekerijen, hoe te vermijden dat exotische vissoorten hun weg vinden naar het wetland?

Vele vragen, weinig houvast. Aanvraag afwijzen? Dan krijgt deze NGO misschien nooit een kans. En er zijn al zo weinig 'groene' NGO's in Burundi. Goedkeuren? En wat als het helemaal misloopt?

EGP kent BNA uiteindelijk een klein budget toe om gedurende een half jaar haar plan uit te werken. Na consultatie met de lokale bevolking, een uitwisselingsbezoek met het management van de Tanzaniaanse Ramsar-site en het inwinnen van technisch advies bij een wetlandrestauratie-expert, mag BNA bij EGP opnieuw een voorstel indienen. Door de expert erbij te betrekken hoopt EGP te garanderen dat het project ecologisch verantwoord is en tegelijk de NGO een kans bieden om te leren en zich verder te ontwikkelen.

#### **VERVUILENDE SUIKERFABRIEK**

Ondertussen rijden we al een dag of twee rond om alle hoeken van het wetland te bekijken. Af en toe stoppen we voor het nemen van een GPS-punt of bodemonmonster, om wat rond te kijken of sardientjes uit blik te eten. De 4X4 is beladen met water, eten, tassen, twee NGO-leden voorin en twee bezoekers achterin. Voorin is het gezellig, achterin ook, maar daartussenin gebeurt voorlopig weinig. Als het zo doorgaat, heb ik een leuke reis gehad, maar is de NGO





AMIR GROSSMAN

Pygmeevissers.

niks opgeschoten met 'wetlandinzicht-ontwikkeling'. Hooguit krijgen ze een hapklaar restauratieplan van de expert aangereikt dat ze vervolgens als onderaannemer kunnen uitvoeren. Van leren en ownership is er dus weinig sprake.

Al rijdend wordt duidelijk wat de voornaamste bedreiging is van dit prachtige wetland. Landbouw, erosie, begrazing, visserij, baksteenproductie - dat komt hier allemaal voor, evenals in andere wetlands, maar omdat de bevolkingsdichtheid relatief laag is, kan het wetland dit wel aan. Craig weet het: SOSUMO - that's your problem! De suikerfabriek SOSUMO (Société Sucrière de Mosso) verbouwt suikerriet op zo'n drieduizend hectare gedraineerde vloedvlakte. Vuil water uit de fabriek wordt rechtstreeks en onbehandeld geloofst in de Malagarasirivier. Stroomafwaarts gebruikt men ditzelfde water als drinkwater voor mens en vee en om te irrigeren. Grootschalige drainage- en irrigatiesystemen van de suikerrietplantages verstoren de waterhuishouding van het wetland. Volgens BNA zijn er plannen om de productie te vergroten en meer vloedvlakten te draineren, ook over de grens in Tanzania.

#### INTERACTIE TUSSEN EXPERT EN NGO

Het is mijn laatste dag alweer. Ik ga verder naar het volgende project, terwijl Craig achterblijft om de plannen uit te werken, samen met BNA. 's Ochtends vroeg beginnen we onder een boom in de hoteltuin ons overleg, met koffie, water, schriften, pennen op tafel en strakke gezichten. De NGO-leden wachten stilletjes tot Craig, de expert, ze vertelt wat te doen. Ik heb met hem tevoren uitvoerig gecorrespondeerd over het doel van de missie. We willen BNA niet vertellen wat ze moeten doen, maar er wel bij helpen om ze dat zelf te laten bepalen. Het is BNA's project. Veel belangrijker dan het restauratieplan zelf is het leerproces van de NGO vanuit EGP-perspectief. Het blijkt voor Craig lastig om de 'expertstoel' te verlaten en op die van de leraar te gaan zitten. Hij verstrekt een uitgebreide analyse van het wetland, gekruid met een hoge dosis technisch jargon en gerveerd op een schaal moeilijk te volgen Zuid-Afrikaans Engels. Zelfs ik, als bioloog, heb moeite hem te volgen. Ik vraag Craig om gas terug te nemen, zijn uitleg simpel te houden en het begrip voor zijn verhaal onder BNA-leden af en toe te verifiëren. Langzaam maar zeker komt de communicatie op gang. Eindelijk begin-

Gebundeld riet gesneden in de wetlands langs de Malagarasi om te worden gebruikt voor bouwdoeleinden



AMIR GROSSMAN

> nen de NGO-leden vragen te stellen. Ze nemen de analyse van het wetland in zich op. Het is ons allemaal duidelijk dat hét probleem van het wetland de SOSUMO-fabriek is. De verduurzaming van wetlandgebruik door verschillende gebruikersgroepen, veehouders, landbouwers en baksteenmakers heeft tweede prioriteit.

**NIEUWE PLANNEN** Hierna spreken we over BNA; de NGO wil alles aanpakken (SOSUMO, maar ook erosie, landbouw, begrazing, alternatieve inkomsten), maar moet eerst 'focussen', wil ze iets kunnen bereiken. Waar liggen haar krachten en kansen? BNA is gevestigd in de hoofdstad. Het faciliteren van de dialoog en het maken van afspraken tussen landbouwers, veehouders en baksteenmakers is lastig op deze afstand. Maar de kracht van BNA is duidelijk. In het voorbereidende project wist deze NGO via een workshop behoorlijke media en politieke aandacht te genereren voor de Malagarasiwetlands; in die workshop is het belang van bescherming van de Malagarasi officieel erkend door de autoriteit verantwoordelijk voor beschermde gebieden. Deze zelfde autoriteit maakte onlangs bekend de Malagarasi een beschermde status te willen geven. Tijdens onze bezoeken aan SOSUMO wist BNA al gauw elke 'nee' om

te buigen door een 'ja', onder een praatje en een biertje. We kregen een tour door de plantages en bekeken van nabij het afvallozingspunt waar naar verluidt regelmatig dode vis wordt aangetroffen. De kracht van BNA ligt dus in lobby. Nu nog het plan uitwerken.

Samen met Craig besluit BNA te proberen om door middel van lobby SOSUMO te verduurzamen en de bescherming van het gebied op de nationale agenda te krijgen. Ook wil BNA de Ramsar-site uitbreiden naar het Burundese deel van het wetland. De Ramsar-status kan van dienst zijn om onduurzaam wetlandgebruik tegen te gaan. Craig zal een op de vervuiling gebaseerd Impact Mitigation Plan maken dat zal dienen als basis voor de dialoog met SOSUMO en de overheid. Er zal een stakeholdersplatform worden gevormd (lokale en nationale autoriteiten, SOSUMO, NGO's en het Tanzaniaanse Ramsar-sitemanagement) om het duurzame management van het gebied te bevorderen en het proces voor de uitbreiding van de Ramsar-site te initiëren en te faciliteren. Daarnaast zal Craig BNA koppelen aan een andere lobby-NGO uit Zuid-Afrika die zich al jaren bezighoudt met lobby voor duurzaam gebruik van wetlands. Dit plan ligt nu op mijn bureau in een nieuw projectvoorstel dat er veel beter uitziet dan de eerste versie.

**GOED BESTEED** Was dit het geld waard? NGO bracht alle bedreigingen in kaart maar had moeite met het stellen van prioriteiten. De input van de expert heeft duidelijk gemaakt welke de voornaamste bedreiging is. Dit resulteerde in een relevantere focus, beter passend bij de talenten en mogelijkheden van de NGO. Tegelijk was het belang van mediatie tussen consultant en NGO overduidelijk; het bleek moeilijk voor Craig om de juiste golflengte te vinden om gezamenlijk te kunnen werken aan een plan. De hele onderneming maakte BNA duidelijk dat EGP ze serieus neemt, en ook in ze wil investeren. Dit schept vertrouwen in het prille partnerschap en versterkt het zelfvertrouwen van deze jonge NGO. Dus, wat mij betreft, goed besteed 'conservationgeld'. ■

De Malagarasirivier ontspringt in de hooglanden van Burundi en stroomt door de Makamba- en Rutanaprovincies naar Tanzania en uiteindelijk naar het Tanganyikameer. De rivier, die deel uitmaakt van het Congo Basin, vormt de zuidoostelijke grens van Burundi met Tanzania. Het gebied, gekarakteriseerd door (open) boomsavanne met moerasen, meren en vloedvlakten, wordt beschouwd als één van de belangrijkste wetlands van oostelijk Afrika (Ramsar). In Tanzania is het wetland aangemerkt als Ramsar-site omdat het habitat is voor onder andere trek- en watervogels (waaronder the Schoenbekooievaar, *Balaeniceps rex*), endemische en bedreigde vissoorten, Sitatunga (*Tragalephus spekeii*), Pantserkrokodil (*Crocodylus cataphractus*) en de Afrikaanse Olifant (*Loxodonta africana*). Er komen vele soorten voor die als kwetsbaar of bedreigd worden beschouwd (IUCN Rode Lijst). Tevens is het een essentiële waterbron voor watervogels en zoogdieren in het droge seizoen (zie Ramsar-factsheet op [www.wetlands.org](http://www.wetlands.org)). In Burundi is het gebied relatief dun bevolkt (circa honderd inwoners/km<sup>2</sup>), voornamelijk vanwege veel voorkomende malaria. Het is ook een van de armste delen van het broodarme Burundi.

.....  
*Laatste planningsbijeenkomst van BNA met Craig Cowden (links) en Amir Grosman (tweede van links).*





---

# Sarawak overstroomd door golf van dammen

Volgens een uitgelekt rapport staan in het regenwoud van Maleisisch Borneo behalve de Bakundam nóg twaalf dammen op stapel. Dreigt er een catastrofe voor natuur, milieu en lokale bevolking?

---

Cas Besselink, IUCN NL

---

**H**et zag er lange tijd naar uit dat het enorme Bakunproject in Sarawak (het Maleisische deel van Borneo) niet meer door zou gaan nadat de Aziatische crisis in de jaren negentig ernstig roet in het eten had gegooid. De bouw is nu echter in volle gang - gesteund door Chinees geld en (merendeels) uitgevoerd door Chinese bedrijven. Naast de Bakundam heeft het Chinees-Maleisische consortium dat zich met de ontwikkeling bezighoudt nog twaalf dammen op de tekentafel liggen. Vorig jaar kwam door een vergissing een rapport met de plannen in de openbaarheid waarin totaal wordt genegeerd dat juist in Sarawak de natuurschade bij de ontwikkeling van dammen zeer groot is en er met de Bakundam al veel te veel energie voor de regio zal worden geproduceerd. De Bakundam is naar verwachting in 2010 gereed. Het voor Sarawak gigantische project (de dam wordt met 205 meter de hoogste dam in Azië buiten China en produceert driemaal zo veel energie als Sarawak nodig heeft) gaat via een onderzeese hoogspanningsleiding de rest van de geproduceerde 2400 megawatt aan opgewekte energie aan het vasteland van Maleisië leveren. De kosten van het project, zowel sociaal als economisch, zijn uitermate hoog en de milieuschade is enorm.

**MILIEU** Als je alleen zou kijken naar de evident groeiende noodzaak om over te gaan tot duurzame energieopwekking, ziet het initiatief van de Chinezen er op het eerste gezicht niet eens zo slecht uit. Daar zijn echter vele kanttekeningen bij te maken. In tropische, niet erg geaccidenteerde gebieden zijn de milieuschade van een stuwdam en de daarmee samenhangende veranderingen in het landschap vaak vele malen groter dan wat de beperking van CO<sub>2</sub>-uitstoot aan eventuele milieuwinst zou opleveren. Daar komt bij dat vanwege de klimaatverandering en daarmee samenhangende veranderingen in neerslagpatronen de opbrengst van dammen die het van regenrivieren

moeten hebben steeds onzekerder wordt. Door slibafzetting vermindert bovendien de effectiviteit van een dam spectaculair doordat het stuwmeer in enkele jaren gevuld raakt met slib. De foto's uit het gewraakte rapport tonen bruine, slibrijke rivieren waar de dammen zijn gepland in weinig geaccidenteerde omgevingen waardoor te verwachten is dat de dammen in Sarawak niet aan deze wetmatigheid zullen ontsnappen.

In het algemeen is het belangrijkste milieugevolg van een stuwdam het feit dat de hydrologie van een rivier die wordt afgedamd volkomen verandert. Daardoor verandert ook het landschap waardoor



JERRY WOOLRIDGE

---

*Deer Cave (Niahgrotten)  
Sarawak - bedreigd  
karstlandschap.*



> heen die rivier stroomt. Dat heeft op zijn beurt weer gevolgen voor de flora en fauna. Een dam houdt de kiezelstenen en het zwaardere zand tegen waardoor de rivier, die vrijwel geen sediment meer bevat, benedenstrooms veel meer erosie aan bochten, oevers en brugconstructies blijkt te veroorzaken. In de eerste tien jaar nadat een dam is aangelegd, komt de rivierbodem door de toegenomen erosie vaak meters dieper te liggen.

Het verdwijnen van typische kenmerken van een rivierbodem (grof sediment) zorgt ervoor dat de habitat voor riviervisserijen, die juist een ruwe steenbodem nodig hebben om eieren af te zetten, afneemt. Dat geldt ook voor insecten en schelpdierpjes. In Noord-Amerika bleek uit een uitgebreid onderzoek naar de afname van rivierfauna dat 93% daarvan was toe te schrijven aan fysieke veranderingen van habitats en veranderingen in de hydrologie van rivieren.

Ook de kustwateren krijgen te maken met de veranderingen in de rivier. Doordat er vrijwel geen sediment meer in zee komt, nemen langs de kustlijn de effecten van erosie sterk toe. Ook het water in een riviermonding verandert na indamming. Juist die riviermondingen zijn veelal rijke ecosystemen en uiterst belangrijk als kraamkamer voor (zee)vissen. Tachtig procent van de wereldvisserij vindt nog altijd plaats in kustwateren en riviermondingen. Op een groot aantal plaatsen is de verandering van de stromen die de riviermonding bereiken een belangrijke oorzaak van de drastische afname van de visstand.

Het is slechts een kort overzicht van de directe (hydrologische) effecten van de afdamming van een rivier. De milieueffecten reiken echter veel verder. Door de aanleg van een dam (die steeds vaker plaatsvindt in relatief ongerepte gebieden) komt er een enorme industrie op gang. Er worden wegen met hoogspanningsmasten naar de damlocatie aangelegd waardoor het gebied wordt ontsloten voor kolonisatie, en juist dat is wat natuurbeschermers in de voorheen ongerepte gebieden willen voorkomen.

Vaak blijft, wanneer een reservoir volloopt, de oorspronkelijke begroeiing gewoon staan. Vooral in tropische (regenwoud)gebieden, waar de laatste

jaren veel damprojecten zijn uitgevoerd, leidt dit tot ernstige gevolgen voor het milieu. Door verrotting onder water van de planten worden grote hoeveelheden methaangas gevormd - een veel krachtiger broeikasgas dan kooldioxide. Van het milieuvriendelijke odium dat er vroeger aan stuwdammen kleefde, blijft dan vrijwel niets meer over.

De Bakundam is hiervan een treffend voorbeeld - de dam wordt midden in het regenwoud van Sarawak gebouwd in de Baluirivier. Wanneer het stuwmeer is volgelopen zal 230 vierkante kilometer aan ongerept regenwoud (naast nog eens 500 km<sup>2</sup> akkerland waarvan de lokale bevolking afhankelijk is) onder water komen te staan waardoor veel endemische soorten worden vernietigd. Wat het effect zal zijn van de aanleg van nog eens twaalf dammen verspreid over het grondgebied van Sarawak, de meeste ook in ongerepte gebieden die nu nog zijn bedekt met regenwoud, laat zich raden.

**SOCIALE KWESTIES** Voor de inheemse bevolking in veel zuidelijke landen is de aankondiging dat er in hun woongebied een stuwdam met bijbehorend stuwmeer zal worden aangelegd veelal een regelrechte ramp. Hoewel de plannenmakers altijd beweren dat er voldoende compensatie zal worden geboden voor de bewoners van het gebied dat onder water zal komen te staan, blijkt uit de praktijk het tegengestelde. Dat is hier niet anders - negenduizend leden van de Kayan- en Kenyahstammen worden gedwongen te verhuizen. In plaats van dat ze daarvoor worden gecompenseerd gaat men er vanuit dat ze per persoon vijftienduizend dollar gaan betalen voor hun nieuwe behuizing, gelegen op een locatie waar ze geen middelen van bestaan zullen hebben omdat ze als kleine keuterboeren nooit hebben deelgenomen in de economie van Sarawak en afhankelijk waren van kleinschalige landbouw op stukjes grond in het binnenland.

Uiteindelijk worden er miljoenen mensen getroffen door de meer indirecte effecten van dammen; verlies van vismogelijkheden, vervuild water, minder water en het

verlies van vruchtbaarheid van rivieroevers omdat seizoensoverstromingen niet meer voorkomen of de rivier minder slib bevat. Daarnaast veroorzaken stuwmeren vooral in de tropen ook nog enkele belangrijke gezondheidseffecten. In het stilstaande water van een reservoir krijgen tropische ziekten een grotere kans: malaria en leishmaniasis komen op plaatsen waar dammen zijn geconstrueerd veel vaker voor, met alle risico's van dien voor de lokale bevolking.

**TOEKOMST** Het Chinees-Maleisische consortium is dus van plan om tot 2020 twaalf dammen aan te leggen in het binnenland van Sarawak. Hierdoor zullen nog veel meer mensen ontheemd raken, en door één van de dammen zal zelfs een deel van het Gunung Mulu Nationaal Park worden overstroomd. De extreme hoeveelheden opgewekte energie lijken vooral gebruikt te gaan worden om aluminiumsmelters (grootverbruikers van elektriciteit) van energie te voorzien - Alcoa (Aluminium Company of America), de bekende en beruchte aluminiumproducent, duikt steeds vaker op in de berichtgeving over de regio en is ook actief bij de financiering. Naast de waterkrachtprojecten staan er ook nog diverse kolencentrales en zelfs een zeer grote (meer dan 1000 megawatt) nucleaire centrale gepland door het consortium. Het is te verwachten dat de huidige economische crisis het enthousiasme van de dammenbouwers enigszins zal temperen - wellicht zullen niet alle twaalf dammen voor 2020 worden gehaald en misschien worden projecten wel - voorlopig - afgeblazen. Maar gezien de voortdurende en in de nabije toekomst ongetwijfeld weer groeiende behoefte aan energie en grondstoffen zal het plan een ernstige bedreiging blijven vormen voor het nog redelijk intacte binnenland van Oost-Maleisië. De plannen kunnen op elk moment in welke vorm dan ook weer opduiken. Zie de parallel met de Bakundam waarvan ook werd verwacht dat het project een stille dood was gestorven... ■



FAUNAGUA

# Duurzaam gebruik kaaiman

## Ervaringen uit Boliviaanse Pantanal

*Jagers COPEGEB.*

Het Nationaal Park Otuquis, opgezet ter bescherming van de Boliviaanse Pantanal, verkreeg op 17 september 2001 het predikaat Ramsar-site. Hoewel in een Nationaal Park geen extractieve activiteit is toegestaan, jaagt de visserscoöperatie van Germán Busch (COPEGEB) hier al twee decennia op kaaimannen, vooral in perioden waarin geen vis beschikbaar is. Op verzoek van COPEGEB schreef de lokale NGO Asociación Faunagua een managementplan voor een project; dit wordt nu uitgevoerd, ondersteund door het fondsenprogramma EGP. Faunagua, WWF-partner, werkt op het gebied van natuurbescherming en watermanagement, verricht toegepast onderzoek, ontwikkelt strategieën en zet zich in voor capaciteitsopbouw van human resources en milieueducatie. Dankzij dit managementplan en de steun van het park maken de jagers voor het eerst legaal en integraal gebruik van de kaaiman.

Roxana Salas (Faunagua) en Liliana Jáuregui (IUCN NL)

## HOE IS DIT INITIATIEF ONTSTAAN?

**C**OPEGEB<sup>1</sup> erkende dat jagen op kaaimannen (*Caiman wyacare*) illegaal is, maar rechtvaardigde de jacht met het argument dat jagen noodzakelijk is voor het levensonderhoud van lokale gemeenschappen. Faunagua<sup>2</sup> diende vanuit dit perspectief een projectvoorstel in bij EGP voor de ontwikkeling van een kaaimanmanagementplan. Op 1 oktober 2007 ging dit project van start.

De definitieve versie van het hieruit resulterende managementplan werd in juni 2008 gepresenteerd door COPEGEB. Nationaal Park Otuquis (PN Otuquis)<sup>3</sup> kreeg een quotum toegewezen van driehonderd dieren.<sup>4</sup> COPEGEB verplichtte zich tot actieve medewerking aan technisch en wetenschappelijk onderzoek naar de status van de kaaimannenpopulaties in de gebieden waar de jacht is toegestaan, en tot de registratie van gevangen dieren (aantallen, afmetingen, gebied van oorsprong).

## EEN MOEILIJKE WEG - ERKENNING, FLEXIBILITEIT EN LEGALISERING GEBRUIKS-RECHTEN

Bij de ontwikkeling van het managementplan werd Faunagua geconfronteerd met een aantal lastige factoren:

- Het traditionele gebied waarin de lokale vissers gebruikmaken van de kaaiman ligt deels binnen een beschermd nationaal park.
- De relatie tussen de parkautoriteiten en de vissers was verstoord.
- De coöperatie had géén eigendomsrecht op het gebied, een essentiële voorwaarde voor het verkrijgen van gebruikersrechten.

De eerste projectfase was grotendeels gewijd aan de ontwikkeling van managementstrategieën, en conflictbemiddeling: de betrokken partijen, zo was het doel, zouden de onderlinge verschillen en rollen moeten erkennen en bij voorkeur een flexibelere houding aannemen. Op de eerste bijeenkomst tussen alle betrokken partijen, keurden de aanwezige nationale, regionale en lokale autoriteiten<sup>5</sup> het managementplan goed. COPEGEB verplichtte zich tot het naleven van de volgende afspraken:

- Het opstellen van een lijst met namen van geautoriseerde jagers, en die tevens te overhandigen aan het parkmanagement. Bij controles door parkopzichters dienen de jagers hun wild te tonen.
- De coöperatieleden jagen niet op dieren van de klassen I, II en III (zie kader).
- Parkzichters surveilleren en inspecteren in Zone 1 (zie hieronder) en inspecteren het COPEGEB-productverzamelcentrum.
- Faunagua begeleidt het jachtproces en verstrekt ondersteuning ter monitoring van een duurzaam 'gebruik' van de kaaimanpopulatie.

In de tweede projectfase, het 'overlegproces', zijn allereerst de drie gebruikszones begrensd:

- Zone 1 - duurzaam gebruik van de kaaimanklasse IV (zie kader). Dit garandeert het integrale gebruik en management van de kaaiman als economisch alternatief voor lokale huishoudens.
- Zone 2 - gebied voor bescherming van het ecosysteem, en dus van de kaaimanpopulatie. Deze gebieden zijn geheel ontoegankelijk.
- Zone 3 - gebieden met een toeristisch potentieel voor de observatie van flora en fauna.

## KAAIMANNEN KLASSE I, II, III

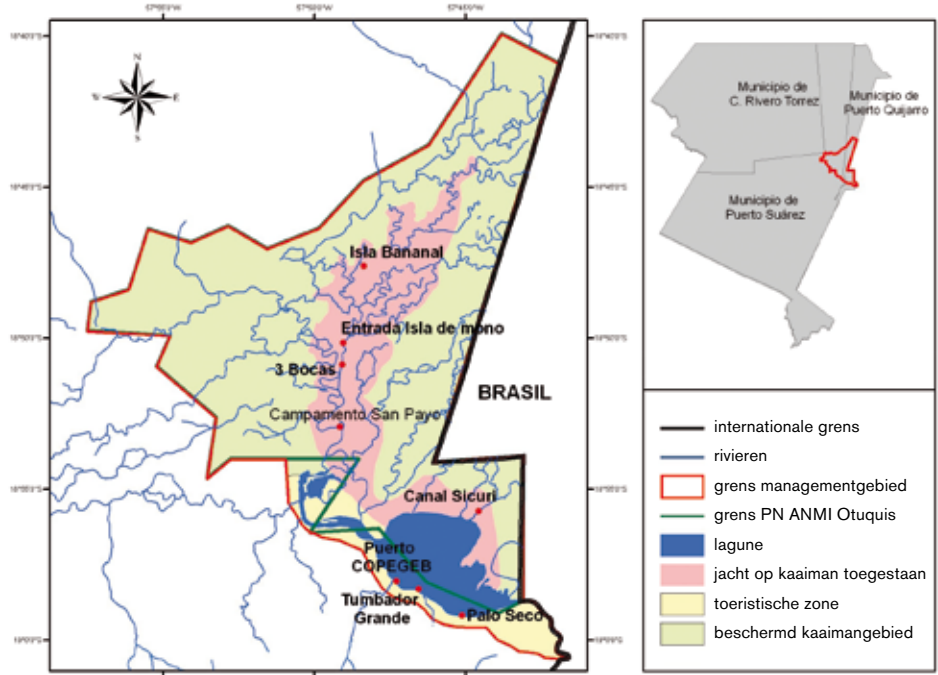
**EN IV** Klasse I-dieren zijn korter dan 50 cm. Klasse II zijn jonge dieren met een lengte tussen de 50 en 120 cm.

Klasse III zijn volwassen dieren met een lengte tussen de 120 en 180 cm (vooral individuen). Klasse IV zijn volwassen dieren met een totale lengte van meer dan 180 cm.

In Bolivia is alléén het gebruik van klasse IV toegestaan, omdat deze dieren ten minste één keer hebben gereproduceerd.

Na goedkeuring van het managementplan zijn COPEGEB en de aan hen gelieerde vrouwencoöperatie<sup>6</sup> nu opgenomen in het Nationale Programma voor Duurzaam Gebruik van de Kaaiman. Zij hebben daarmee toestemming om bijproducten van de kaaiman te verhandelen. De vissers volgen inmiddels trainingen in efficiënt leergebruik en marketing. COPEGEB tekende een contract met de leerlooierij Moxos voor de marketing van hun producten, onder juridische begeleiding van Faunagua en de PN-ANMI<sup>7</sup> Otuquis. De vrouwencoöperatie doorloopt een soortgelijk proces. Voorts hebben vissers informeel de rol van opzich-

## ZONERING VOOR KAAIMAN-MANAGEMENTPLAN





ter op zich genomen, in vooral de gebieden waar geen parkcontroleurs komen - nóg een ander positief resultaat van het project.

**POLITIEK & INFRASTRUCTURELE PROJECTEN** Bolivia maakt een ingrijpend veranderingsproces door op het gebied van beheer van natuurlijke hulpbronnen en beschermde gebieden. De voorliggende ontwerpgrondwet legt het

beheer van natuurlijke hulpbronnen, want in eigendom van het Boliviaanse volk, in handen van de staat; de nationale en departementale overheden krijgen de bevoegdheid over de beschermde gebieden. Een alternatief voor deze bepalingen in de ontwerpgrondwet zijn bestaande statuten die de directe bestuurlijke bevoegdheden aan de departementale autoriteiten delegeren. De huidige politieke onzekerheid bemoeilijkt het nader defini-

eren van de strategieën en het initiëren van nieuwe aanpassingen in de wetgeving om duurzaam gebruik in de toekomst mogelijk te maken. Los daarvan zijn er bovendien grootschalige infrastructurale projecten gepland die grote hydrologische veranderingen kunnen veroorzaken waardoor de druk op de natuurlijke hulpbronnen mogelijk nog verder zal worden vergroot. ■



*Kaaiman (Caimanina) in Pantanal.*

#### noten

- 1 COPEGEB herenigt tachtig leden die zich vooral bezighouden met visserij en de kaaimanjacht in de Boliviaanse Pantanal, hoofdzakelijk in de gemeenten Puerto Suárez en Puerto Quijarro.
- 2 Zie [www.faunagua.org](http://www.faunagua.org) & [www.faunagua-pantanal.org](http://www.faunagua-pantanal.org)
- 3 Beschermd gebied ingesteld d.d. 31 juli 1997. PN Otuquis ligt in Oost-Bolivia in het zuidoosten van het departement Santa Cruz, in de provincies Germán Busch en Cordillera, en beslaat totaal 1.005.950 ha.

- 4 In Bolivia bestaat bij ministerieel besluit een totaal quotum van 47.513 kaaimannen voor de departementen Beni, Santa Cruz en La Paz.
- 5 Waaronder de nationale autoriteit voor Biodiversiteit en Beschermde Gebieden (Dirección General de Biodiversidad y Areas Protegidas - DGB-AP), de nationale autoriteit voor Beschermde Gebieden (SERNAP), PN-ANMI Otuquis (de parkautoriteiten), PN-ANMI Managementcomité en de gemeente Puerto Suárez.

- 6 Vrouwencoöperatie is een initiatief van echtgenoten van vissers; de vrouwen willen meer profijt behalen met de opbrengst kaaiman en vissenhuiden.
- 7 PN-ANMI (Parque Natural-Area Natural de Manejo Integrado): een natuurgebied annex park met geïntegreerd management. In Bolivia mag zo'n gebied 'gebruikt' worden door personen in bezit van een goedgekeurd beheerplan.



# Sfeerimpressie uit Barcelona

Van 3-14 oktober vond in Barcelona het IUCN World Conservation Congress plaats. Zo'n achtduizend deelnemers afkomstig uit 179 landen spraken over hun werk en toekomstvisie en wisselden ervaringen uit. IUCN NL was sterk vertegenwoordigd en leverde een actieve bijdrage via eigen workshops en nam deel aan allerlei discussies. Vele congresgasten bezochten de aantrekkelijke IUCN NL-stand. De sfeer was positief, zowel tijdens als na het congres. Enkele impressies en een nabeschouwing.

Jan Kamstra, IUCN NL



Stand op WCC van IUCN NL.



## STRIPPENKAART MEE!

**M**et z'n allen in de bus als bijdrage aan een beter klimaat - zo was intern berekend. Niet iedereen was even overtuigd van de wijsheid van dit besluit. Twee dagen op el-kanders lip leek een hele 'uitdaging'. Zien we elkaar niet al genoeg? Het verliep uiteindelijk heel goed. Niet het klimaat was zoeer de 'winnaar'; CO<sub>2</sub>-uitstoot kon ter plekke op het congres worden gecompenseerd voor nog geen 25 euro per persoon, zo bleek. Het grootste winstpunt? Dat er aan het eind van de rit een goed voorbereid en gemotiveerd IUCN NL-team (plus enkele meegereisde vertegenwoordigers van lidorganisaties) uit de bus stapte, klaar voor de job. De bus bleek het ideale vervoersmiddel om je als team af te zonderen ter voorbereiding op zo'n belangrijke gebeurtenis. Geen mogelijkheden tot escape of uitstel. Jammer dat de volgende WCC in Japan is - dat wordt dan toch de airbus.

**FORUM OF CIRCUS** De eerste vier dagen van de conferentie stonden in het teken van het Forum, een ongekend circus aan parallelle workshops, presentaties, promoties en trainingen. Van s' ochtends 8 uur tot s' avonds 12 uur, vrijwel non-stop. Naast deze formele activiteiten waren er in de avonden vele recepties en 'partijtjes' - belangrijk voor lobby, contacten of het 'scoren' van een mooi nieuw boek.

De IUCN NL-workshops en -trainingen zijn goed bezocht - gezien de toch 'moorden-de' concurrentie minder vanzelfsprekend dan het lijkt. Bij de workshops, waarvan het enorme aanbod gelijke





## Deelnemers dreigen wat gereduceerd te worden tot goedbedoelende toeschouwers in een spektakel waarvan de regie grotendeels in handen ligt van grote internationale NGO's en bekende donoren

tred lijkt te houden met de groei in aantallen WCC-deelnemers, is overigens een kanttekening op zijn plaats. Het lijkt erop dat te veel workshops louter preken voor eigen parochie. Helaas wordt de noodzakelijke en vaak beoogde uitwisseling met 'andersdenkenden' en 'nieuwe belanghebbenden/partners' niet gerealiseerd, maar monden vele sessies uit in het promoten van eigen werk, eigen succes en/of het eigen 'gelijk'. Wel gezellig natuurlijk om voor een zaal met bekenden en gelijkgestemden 'het grote kapitaal' te bekritisieren of het succes te vieren van small grants, maar wat schiet je daarmee op? De vraag in hoeverre er sprake is van reflectie op activiteiten, er wordt geluisterd naar argumenten en daadwerkelijk van elkaar wordt geleerd, is nogal eens onbeantwoord gebleven. Ook over belangrijke thema's als interactie met het bedrijfsleven en inheemse c.q. lokale rechten - of meer algemeen de right-based approach - wordt binnen de Unie verschillend gedacht. Het Forum in zijn huidige vorm lijkt onvoldoende dwingend om partijen hierin nader tot elkaar te brengen; maar wellicht ook is dat nader tot elkaar komen een utopie en is de diversiteit waarvoor de Unie staat juist ook de kracht ervan. De tijd zal het leren.

Misschien moet er in het verlengde van de 'politieke' diversiteit binnen de Unie meer aandacht komen voor de wijze waarop, voor wie én door wie precies de agenda van bijeenkomsten als het WCC wordt bepaald. Het aantal deelnemers mag indrukwekkend zijn, toch lijkt de vraag gerechtvaardigd hoe zinvol die participatie werkelijk is. Vele deelnemers dreigen wat gereduceerd te worden tot goedbedoelende toeschouwers in een spektakel waarvan de regie vooral in handen ligt van de grote internationale NGO's en het bekende rijtje aan donoren. Dreigt in de Unie niet enigszins het

gevaar van een scheiding tussen leden die beschikken over de middelen en capaciteiten om zich professioneel in de schijnwerpers te plaatsen en de minder bedeelden? Ofwel: is er voldoende ruimte voor het over het voetlicht brengen van lokale kennis, ervaringen en capaciteiten van al die leden die in hun eigen en vaak 'beperkte' context invulling geven aan het IUCN-gedachtengoed? Vullen 'wij' met al onze goede bedoelingen niet te snel in wat 'zij' (moeten) denken en (moeten) doen? Reflectie op hoe beter recht te doen aan de stemmen uit het Zuiden lijkt op zijn plaats.

**(E)MOTIES** Na vier dagen Forum ving het formele congresgedeelte aan, de Members Assembly voor IUCN-leden, waarin gestemd wordt over functies, aanbevelingen en moties en waarin voorts het programma voor de komende vier jaar wordt vastgesteld. Het was te verwachten dat de moties over de erkenning van inheemse rechten en relatie tussen IUCN en het bedrijfsleven zouden leiden tot het meeste vuurwerk - en zo geschiedde. Voor IUCN NL was vooral de motie rond Shell van belang omdat de Nederlandse leden hierover verdeeld waren. Ook voor de buitenwereld was de positie van het Nederlandse 'kamp' wat verwarrend. Ons zo geroemde 'poldermodel' lag even onder vuur maar de rijen werden gelukkig gesloten met een compromisotie; de oproep tot beëindiging van de MoU tussen IUCN met Shell haalde het niet, maar dat een ruime NGO-meerderheid vóór de motie was stemt tot nadenken. Het laatste woord in dezen lijkt dan ook niet te zijn gesproken.

Veel tijd voor interne 'strijd' - hoe belangrijk deze discussies ook zijn - is er niet. Nu de geluiden over de klimaatcrisis steeds dreigender worden, de energiecrisis voelbaar wordt en de financiële

markten letterlijk instorten, zijn eensgezindheid en daadkracht meer dan ooit noodzakelijk. De kanttekeningen ten spijt, geeft de eensgezindheid in Barcelona zeker vertrouwen voor de toekomst. De aanwezigen blijken ervan doordrongen dat natuurbescherming en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen onlosmakelijk zijn verbonden met de kwaliteit van het menselijk bestaan en dat betrokken partijen zich tezamen actief moeten buigen over oplossingen voor de (actuele) problemen. De nieuwe IUCN-voorzitter Ashok Khosla vatte het fraai samen: 'The tide is turning in favour of environmental protection, we have the knowledge to make it happen, and we have the governmental willpower to put the solutions in place'. Aan ons de inspirerende opdracht daaraan een steentje bij te dragen. ■



Jan Kamstra (links) en Peter van Sluijs in de bus naar het congres.





# IUCN WCC: over workshops, moties & nieuwe benoemingen

In de voorafgaande pagina's van dit nummer werd al verslag gedaan van het congres in Barcelona. Hieronder nog enige nadere informatie over Forum, wijzigingen in functies en al dan niet aangenomen moties.

**O**p Forum, deel één van het congres, vonden er workshops plaats. Die van IUCN, over onder andere duurzaam toerisme, Leaders for Nature, Small Grants en verduurzaming van marktketens, werden goed bezocht. Het tweede deel van het congres stond in het teken van de Members Assembly, de algemene ledenvergadering. Na een pittige verkiezingsstrijd werd de huidige voorzitter van de Club van Rome, Ashok Khosla, gekozen tot IUCN-voorzitter.<sup>1</sup> De Brit Simon Stuart zal de Species Survival Commission gaan leiden. Piet Wit wordt voorzitter van de Commission on Ecosystem Management (CEM) en Hans de Jongh de nieuwe Regional Councillor voor West-Europa. Tijdens het congres werd ook het Global Programme, het beleidsvoornemen van IUCN voor de komende vier jaar, vastgesteld. Kernpunten daaruit zijn biodiversiteitsbehoud, werken aan de gevolgen van klimaatverandering, duurzame energievoorziening, duurzaam ecosysteembeheer en armoedebestrijding en vergroening van de wereldeconomie.

**MOTIES 107, 109 EN 105: IUCN EN SHELL** Voorts kreeg men de gelegenheid zich uit te spreken over het Global Programme en zijn er ruim honderdveertig moties in stemming gebracht.<sup>2</sup> Drie moties waren van bijzonder belang, waaronder Motie 107 over de beëindiging van de overeenkomst tussen IUCN en Shell. Het aannemen van deze motie vereiste een meerderheid binnen de NGO's én de overheden. NGO's stemden overwegend vóór beëindiging van de samenwerking, de meeste overheden tegen. LNV (vertegenwoordiger van de overheid) en een aantal Nederlandse leden stemden tegen omdat de afspraak met Shell er nu eenmaal ligt; een constructieve dialoog op basis van heldere samenwerkingscriteria acht men op dit moment van meer belang. Echter niet zonder de uitdrukkelijke boodschap dat het secretariaat voortaan de leden consulteert vóór er afspraken over samenwerking met het bedrijfsleven worden aangegaan. Tot ieders vreugde werd Motie 109 over een betere samenwerking tussen IUCN en de particuliere sector wél aangenomen. Een dergelijke overeenkomst dient voortaan eerst te worden besproken met de IUCN-leden en commissies; greenwash (een bedrijf doneert geld doch zet zijn vervuilende praktijken gewoon voort) en hush money (de donor accepteert geen kritiek) zijn nu eenmaal onacceptabel.

Tot slot betekende het aannemen van Motie 105 over versterking van regionale en nationale IUCN-comités, ook een belangrijk winstpunt van Barcelona, al werd deze motie wel geamendeerd en aangepast. Het DG dient binnen twee jaar de regionale en nationale comités te versterken om als Unie beter te kunnen functioneren en de leden daadwerkelijk te betrekken. Op dit moment zijn er slechts twee membership officers op elfhonderd leden - te weinig. In de toekomst zullen leden meer betrokken worden bij het werk van IUCN en meer invloed kunnen uitoefenen. Op die manier moet het wereldwijd vertakte netwerk van IUCN worden versterkt.

Een leefbare aarde vereist betrokkenheid van iedereen - op zowel nationaal, regionaal als lokaal niveau, zo stelde Ashok Khosla tijdens het congres. IUCN mag nimmer haar ziel verkopen, maar om verandering teweeg te brengen zal met alle betrokken partijen moeten worden samengewerkt. ■

.....  
noten  
.....

<sup>1</sup> Interview met Ashok Khosla, zie: <http://ipsterraviva.net/tv/iucn2008/currentNew.aspx?new=1232>

<sup>2</sup> De geamendeerde, definitieve moties, zijn te vinden op de IUCN-website.



## Ashok Khosla: 'IUCN mag nooit haar ziel verkopen'

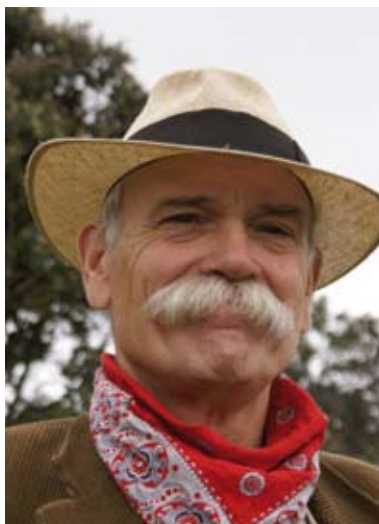
### Ashok Khosla, nieuwe president IUCN

Ashok Khosla (India) volgt de Zuid-Afrikaan Valli Moosa op. Khosla is voorzitter van Development Alternatives, een in New Delhi gevestigd instituut – mede geïnitieerd door IMSA Amsterdam. DA houdt zich bezig met economisch haalbare en milieuvriendelijke technologieën voor lokale gemeenschappen in het zuiden en beoogt wereldwijd maatschappelijke programma's en maatschappelijk verantwoord ondernemen te bevorderen. Eerder was Khosla directeur van het United Nations Environment Programme en voorzitter van de Club van Rome. Zie ook Khosla's persoonlijke website: [www.khosla.com](http://www.khosla.com).



### Piet Wit, nieuwe CEM-voorzitter

Sinds het WCC in Montreal is Piet Wit lid van het CEM-steering committee, dat zich onder haar eerste voorzitter Ed Maltby vooral richtte op internationale beleidskaders (als CBD). Hillary Masundire maakte de ecosystem approach toegankelijker voor niet-ecologisch geschoolde beleidsmakers. Nu is het zaak de ecosysteembenadering leidend beginsel te maken op alle maatschappelijke niveaus en in alle sectoren waar ecosystemen worden beheerd. CEM-leden moeten daarbij intensief worden betrokken, IUCN-leden erop worden aangesproken en lieden van buiten de conservation community dienen op het juiste ecosysteemspoor te worden gezet. Piet Wit, met zijn achtergrond in zoals hij het zelf omschrijft conservation-cum-development (een pakket met onder andere internationaal natuurbeheer, geïntegreerde plattelandontwikkeling, geïntegreerd waterbeheer, boscertificering, onderwijs) moet dat kunnen waarmaken. Zo althans dacht het WCC in Barcelona erover, waar Wit met een duidelijke meerderheid werd gekozen tot nieuwe CEM-voorzitter.



### Hans de Iongh, nieuwe Regional Councillor

De Iongh is ecooloog, verbonden aan het Instituut voor Milieuwetenschappen Leiden. Afgestudeerd aan Wageningen, verrichtte hij promotie-onderzoek naar de ecologie van de dugong (Indische zeekoe) in de Molukken en is sinds 1990 CML-coördinator van onderzoeksprogramma's in Afrika en Zuidoost-Azië. Als gepassioneerd natuurbeschermer was hij in de jaren zeventig actief betrokken bij expedities naar de Balitjger en de Javatijger en ontdekte samen met Bas van Helvoort een dwergvorm van de panter op Kangean, Oost-Indonesië. De Iongh is actief lid van de SSC (m.n. Sirenia- en Cat-specialist group) en SUSG. Van 1990-2000 was hij IUCN NL-voorzitter; vice-voorzitter tot 2003. Hij zette zich in voor de harmonisatie van rode lijsten in Europa en is in dat kader lid van een LNV-adviesgroep. Sinds 2003 maakt hij deel uit van de IUCN NL-Raad van Toezicht en is adviseur inzake biodiversiteit en rode lijsten. Tevens is hij o.a. voorzitter van de Van Tienhoven Stichting, lid van de CITES-commissie (NL) en de Federatie Internationale Natuurbescherming.



# Bezoek Al Gore

## Nederlandse stakeholders zoeken uitweg uit klimaatcrisis

'Als we niets doen volgt de klimaatcrisis onontkoombaar op de kredietcrisis.' Met deze harde en goed gefundeerde boodschap inspireerde Al Gore op 14 oktober ruim 2000 mensen tijdens het door MGMC in samenwerking met de Urgenda georganiseerde evenement Time To Act.

**H**et evenement Time To Act draaide om de oplossingen voor de klimaatcrisis. Gore benadrukte de noodzaak en de kansen om het tij te keren. Buig de economie een nieuwe richting op - denk constructief vooruit in plaats van louter aan snelle winsten. Sluit bij de VN-klimaatop eind 2009 in Kopenhagen een verdrag ter vervanging van Kyoto waarin óók de VS, China en India participeren. Verder kan ondubbelzinnig kiezen voor duurzame energie en de afwijzing van de bouw van nieuwe kolencentrales voorkomen dat we overvallen worden door een klimaatcrisis.

De Nederlandse overheid heeft besloten dertig miljoen euro te investeren in drie proefprojecten met 'schoon fossiel': Zepp Drachten (opslag van CO<sub>2</sub> uit een elektriciteitscentrale draaiend op aardgas in een aardgasveld bij Akkrum), Enecogen Cryogen (afkoeling en opslag van CO<sub>2</sub> uit een nog te bouwen gasgestookte centrale van 840 megawatt) en Buggenum CO<sub>2</sub> (een 253 megawatt vergassingscentrale voor steenkool wordt omgebouwd waarbij

opslag van vrijkomende CO<sub>2</sub> wordt gerealiseerd). Gore echter is zachtgezegd sceptisch over dergelijke ontwikkelingen. Meermalen hield hij tijdens Time to Act zijn gehoor voor vooral niet te investeren in kolencentrales, al beweren energieproducenten dat deze 'schoon fossiel' zijn. Zo stellen producenten dat er binnenkort technieken bestaan om de CO<sub>2</sub> af te vangen en op te slaan in de bodem. 'Leugens' - aldus Gore - 'kolen zijn vervuilend en duur (...). Energiebedrijven hebben geen belang bij het ontwikkelen van die technieken omdat de kostprijs daardoor wordt verhoogd.' Gore heeft naar eigen zeggen meegemaakt dat energiecentrales in de Amerikaanse staat Kansas 'hun plannen voor schone kolencentrales helemaal niet serieus bleken te nemen'.<sup>1</sup>

Eerder op de dag spraken in de vele zalen van het Event Centre van Endemol in Aalsmeer bestuurders uit bedrijfsleven en overheid, wetenschappers, natuur en milieuorganisaties en bijna duizend studenten over wat Nederland te doen staat. De gemeenten Amsterdam en Rotterdam presenteerden beide hun ambiti-

euze plannen om de uitstoot van broeikasgassen drastisch te verminderen. Stichting Natuur & Milieu ontvouwde haar kijk op de auto van de toekomst, de zogeheten C,MM,N. De regio Schiphol presenteerde een nieuw netwerk van bedrijven dat zich gaat inzetten voor duurzaamheid en innovatie in de regio. Concreet werd het kort voor de toespraak van Al Gore toen veertien grote bedrijven met de Climate Neutral Group een contract tekenden om hun bedrijfsvoering klimaatneutraal te maken.

Initiatiefnemer van Gore's bezoek is Maurits Groen, directeur van MGMC, die twee jaar geleden de Nederlandse vertaling en uitgave van het boek *An Inconvenient Truth* verzorgde. 'Zijn boodschap is nog steeds actueel en biedt nu ook veel meer oplossingen', aldus Groen. 'Het is een verhaal dat staat en inspireert. En dat is in deze tijd met zijn kredietcrisis meer dan nodig. Want crisis is niet alleen gevaar, crisis betekent ook kans.'

Op de ochtend na Time To Act ontmoette Gore in een besloten topperleg de ministers Bos en Cramer om met hen te spreken over de beteugeling van de krediet- en de klimaatcrisis. Daarna gaf hij in Amsterdam ruim honderd van zijn internationale campagnemedewerkers een twee uur durende update over zijn campagne *The Climate Project*. ■

.....  
bron  
.....  
IUCN NL, MGMC  
.....  
noot  
.....  
1 NRC, 15 oktober 2008.



## Stakeholdersdialoog Leaders for Nature (IUCN NL) op Time to Act

... Admit that it could happen,  
(...) Decide that it will not happen,  
(...) Commit your vision and energy  
to number two without ever forgetting  
number one.

Met deze dichtregels uit de bundel Common Sense van Paul Williams, zette Peter Merry de toon voor de stakeholderdialoog van 14 oktober. 'Kijk om je heen', vervolgde de partner van Engage! Interact en directeur van het Hague Center for Global Governance, 'en realiseer je in welk een rijkdom aan menselijke hulpbronnen je je bevindt.'

Voorafgaand aan de lezing van Al Gore gingen vijftien politici, jongeren en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties met elkaar in debat over een mogelijke aanpak van de gevolgen van de klimaatverandering.

De middag was een initiatief van Leaders for Nature en maakt deel uit van The climate leadership challenge Time to Act-programma.

Welke zijn de nieuwste ontwikkelingen die mijn werkterrein de komende jaren zullen beïnvloeden? Aldus het eerste onderwerp van gesprek voor de deelnemers aan de tafeltjes in het café van het Event Centre. CO<sub>2</sub>-uitstoot, de groeiende bewustwording van de consument van duurzame producten, fair trade en het energievraagstuk waren zoal de thema's die aan bod kwamen. Een kwartier later wisselde men van tafeltje en werd een volgende vraag opgeworpen: Welk thema heeft tijdens de

eerste ronde het meeste indruk op mij gemaakt? Opnieuw liepen de reacties uiteen; van het grote aantal soorten dat uitsterft tot het gebrek aan begrip voor de urgentie van de problematiek en de keuze voor het nemen van maatregelen voor onze goede naam of het serieus ontwikkelen van een echt Wild Plan voor ons land. Deze laatste vraag vormde de opmaat voor de derde gespreksronde van een kwartier aan weer een nieuwe tafel: Wat is het beste dat ik zou kunnen doen? De vierde en laatste vraag luidde: Wat heb ik nodig om dit tot stand te brengen? Peter Merry adviseerde niet mee te gaan in de huidige trend van het onmiddellijk aandragen van oplossingen maar eerder na te denken over het onderwerp dat men werkelijk van noodzakelijk belang acht. Meer ervaring, meer kennis waren hierop de antwoorden met als gemeenschappelijke conclusie: 'Je kunt het niet alleen, we hebben elkaar nodig.' Tot slot kozen de deelnemers een tafeltje om het thema dat zij van belang achten ter verdere uitdieping en ontwikkeling op vervolgbijeenkomsten. Een uur later verschenen twaalf gespreksthemas op papier. In vervolgbijeenkomsten zullen twaalf subgroepen zich gaan buigen over specifieke onderwerpen, waaronder: de financiële crisis als uitdaging; het realiseren van een Wild Plan; de derde generatie brandstoffen; hoe verder na Kyoto?; ecologisch denken tot gemeengoed maken; de weg naar een duurzame samenleving in Nederland. Na afloop haastte men zich naar de grote zaal waar Al Gore zijn visie gaf over de aanpak van de gevolgen van klimaatverandering.



# Wat is er voor nodig om de wereld te veranderen?

Commissielid van Leaders for Nature, Tobias Stöcker, schreef onderstaand artikel in het kader van Time to Act. Zijns inziens heeft de financiële crisis ertoe geleid dat er eindelijk op breed vlak wordt gesproken over een 'nieuw economisch systeem' omdat overduidelijk is dat het huidige stelsel radicaal in elkaar klapt. Over deze thematiek kan inmiddels openlijk worden gefilosofeerd en gedebatteerd, iets wat voorheen bepaald niet het geval was zonder te worden aangekeken als zijnde wereldvreemd of stapelgek. Het is nú de tijd om misverstanden en misinterpretaties over dit systeem over het voetlicht te brengen, aldus Stöcker, in de hoop dat een nieuw of aangepast systeem zich richt op de wezenlijke problemen van deze tijd in plaats van tot in den treure te blijven hangen in symptoombestrijding.



.....  
Tobias Stöcker, DHV  
.....

**S**teeds meer mensen achten het de hoogste tijd om de economische gewoonten te veranderen. 'Doodzonde om een crisis onbenut te laten,' stelt Paul Romer, en met hem vele anderen. Ze hebben natuurlijk groot gelijk. Voedseltekorten, klimaatverandering, financiële crisis, energiecrisis, een ongekend verlies aan biodiversiteit, terrorisme, de groeiende kloof tussen arm en rijk - crises te kust en te keur - we hebben ze voor het uitzoeken. Waarop wachten we eigenlijk nog? Wanneer gaan we eindelijk eens over tot actie?

Historisch gezien, sluiten mensen zich in tijden van crisis aan. In geval van ge-

vaar prevaleert ons instinct: het voortbestaan van de soort staat op het spel. In sommige gevallen zijn maatschappijen niet in staat gebleken om dusdanig te veranderen dat het gevaar kon worden afgewend. Jared Diamond geeft daarvan talloze voorbeelden. Met de nu beschikbare informatie en communicatie hebben wij echter een grotere kans dan ooit tevoren om het tij te keren.

Willen we onze gewoonten concreet verandering dan zullen we fundamentele wijzigingen moeten doorvoeren in de huidige systemen. Primair moeten we dan letten op de systemen die ten grondslag liggen aan het maldevelopment: de vrije-

markteconomie, het kapitalisme, de consumptie- en productiepatronen, de corporate democracy en bovenal de wijze waarop wij omgaan met de basis van ons bestaan: de ecosystemen.

Van imminent belang is de acties concreet te baseren op de effecten die betreffende acties ook moeten zien te behalen. Spreken we de onderliggende oorzaak van de problemen aan of richten we ons louter op oppervlakkige symptomen? Om de juiste handelwijze te kunnen bepalen moeten we ons richten op de potentiële gevolgen voor onze bestaansbasis, niet op de actie op zich. Gelet op de huidige aard van de voorge-

## Tobias Stöcker, commissielid van Leaders for Nature

Stöcker werkt als manager Corporate Responsibility (CR) voor DHV (www.dhv.nl), een ingenieurs- en adviesbureau sterk gericht op duurzaamheid. Hij is verantwoordelijk voor de verwezenlijking van het CR inside-beleid. CR inside betekent dat CR (People, Planet en Profit met Passie voor het vak) een natuurlijke kwaliteit wordt van zowel core business als interne bedrijfsvoering.



stelde systeemveranderingen, inclusief de financiële garanties van de staat en de waardering van ecosystemen, wordt mijns inziens nog steeds vastgehouden aan een aantal fundamentele misvattingen.

We hebben geen behoefte aan geld - we hebben behoefte aan lucht, water, voedsel, onderdak en metgezellen

De piramide van Abraham Maslow geeft een aardige beschrijving van de menselijke behoeften. De primaire behoeften van de mens zijn van fysiologische aard (lucht, water), pas daarna bekommert hij zich om zaken als veiligheid, bezit, trots en zelfverwerkelijking. Geld hebben we verrassend genoeg niet nodig; dit is geen intrinsieke behoefte maar slechts een handig middel ter vervulling van onze werkelijke behoeften. De werkelijke aanbieders van onze behoeften zijn de maatschappelijke systemen en de ecosystemen - niet de economie. Warren Buffet heeft het slim bekeken; hij belegt bij voorkeur in zaken die mensen eten of drinken. *We moeten ons niet richten op geld maar op de manier waarop kan worden voorzien in onze werkelijke behoeften: via gezonde sociale samenlevingen en ecosystemen.*

## PRIJS IS NIET GELIJK AAN WAARDE - WAARDE HEEFT GEEN PRIJS

Hoeveel geld is een glimlach waard? Hoe valt het niet omkappen van een boom in geld uit te drukken? Hoeveel zou het niet omkappen van de laatste boom waard zijn? Waarden zijn te verdelen in twee soorten. De ene soort is overdraagbaar, heeft veelal een prijs en is dus inwisselbaar. De tweede kan niet worden ingewisseld omdat deze een waarde van emoties of ecosystemen vertegenwoordigt die per definitie niet in een prijs kan worden uitgedrukt; emotionele waarden zijn uniek per individu, de waarde van ecosystemen is een algemeen goed. Desondanks doen wij er nu alles aan om waarden van emoties en ecosysteem overdraagbaar te maken of, erger nog, hangen er een prijskaartje aan. Zelfs het concept van 'bruto nationaal geluk' is een poging om dergelijke ontastbare waarden te meten en is daardoor géén haalbare oplossing. Probeer niet langer om de ontastbare waarden van emoties en ecosystemen te meten. *Heb de moed om de waarde van emoties en ecosystemen te laten voor wat ze zijn: onmeetbaar en onvervangbaar.*

## EEN ORGANISATIE IS NIET AANSPRAKELIJK - MENSEN WEL

In de negentiende eeuw kreeg een onderneming voor het eerst de rechten van een rechtspersoon toegewezen; de bedenkers van dit concept verschaften hiermee in feite de mogelijkheid tot het aansprakelijk stellen van een bedrijf voor de rechter. Inmiddels is de rechtspersoonlijkheid van bedrijven te ver doorgeschooten. Ondernemingen hebben zich de kunst eigengemaakt de verantwoordelijkheid voor hun reilen en zeilen te ontlopen via contracten en verzekeringen. Zij slaagden erin de individuele verantwoordelijkheid dusdanig te verdoezelen dat slechts weinigen daadwerkelijk voor hun fouten aansprakelijk kunnen worden gesteld. Hierdoor is het vrijwel onmogelijk om een organisatie van buitenaf op effectieve wijze een specifieke moraal op te leggen. Probeer dat ook niet. Per slot van rekening zijn het uiteindelijk de mensen zelf en niet de organisaties die de beslissingen nemen; voor hun beslissingen zijn zij zelf verantwoordelijk en dus ook derhalve aansprakelijk voor de gevolgen ervan; slechts dan zullen mensen zich verantwoordelijker gaan gedragen. *Ook binnen organisaties moeten wij persoonlijke verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid handhaven.*

Het is onmogelijk om onze handelwijze per land of zelfs per economische gemeenschap te veranderen, slechts als totale wereldgemeenschap is het mogelijk effectieve verandering door te voeren - te beginnen bij het individu. Voelt echter niet elk individu zich verantwoordelijk voor zijn daden en de daaruit voortvloeiende gevolgen (hetzij als individu hetzij als onderdeel van een organisatie), dan komen we niet ver. Centrale regelgeving van de overheid kan onverantwoord gedrag van slechts een enkeling compenseren. Effectieve verandering krijgt pas een kans als mensen open, integer en betrokken zijn. Als leiders hebben wij bovendien bezielde, inspirerende, authentieke, creatieve en transparante persoonlijkheden nodig. ■



---

# Kredietcrisis valt in het niet bij omvang natuurcrisis

Het is te hopen dat de wereld na de commotie over de financiële crisis aandacht krijgt voor de uitzonderlijk belangrijke keuzen die voor ons liggen. Op het World Conservation Congress van IUCN presenteerde Pavan Sukhdev de eerste resultaten uit een EU-onderzoek dat de relatie legt tussen biodiversiteit, ecosystemen en economie - The Economics of Ecosystems and Biodiversity, afgekort TEEB. Het eerste deel van het onderzoek richt zich nog louter op de kosten van de teruggang van bossen op mondiale schaal, in de loop van 2010 wordt het onderzoek afgerond voor alle ecosystemen. In de vorige editie van Ecologie en Ontwikkeling staat een korte bespreking van dit rapport.

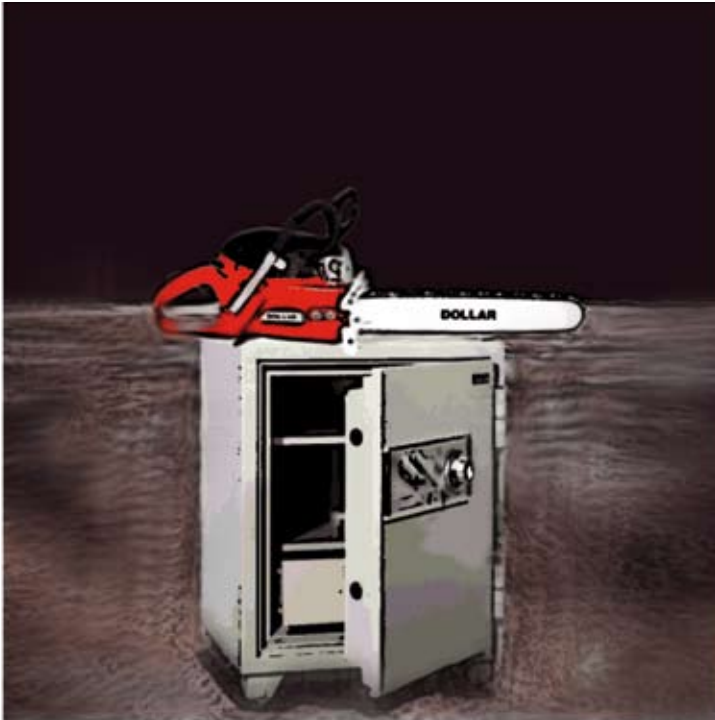
.....  
Cas Besselink, IUCN NL  
.....

**D**ie resultaten liegen er niet om - terwijl de wereld zich bij de huidige kredietcrisis (overigens terecht) druk aan het maken is over een verwacht verlies van één tot anderhalf biljoen dollar, kost volgens het TEEB-onderzoek de teruggang van de bosbedekking op aarde jaarlijks 2 tot 5 biljoen dollar. Als de bossen verdwijnen houdt de natuur op ons te voorzien van zaken die voorheen gratis werden geleverd en waarvoor de gangbare economie ook nog geen algemeen geaccepteerd waarderingssysteem heeft weten te

ontwikkelen. Als die 'gratis' zaken (als zuiver water, CO<sub>2</sub>-opslag, voedsel) niet meer door de natuur worden geleverd zal de mens ze zelf moeten produceren of zullen we het zonder moeten stellen - in beide gevallen zijn er calculeerbare hoge kosten. Het economisch verlies kan volgens de onderzoekers oplopen tot zeven procent van het bruto binnenlands product van een land. Verwacht wordt dat het grootste deel van die kosten zullen toevallen aan de arme landen in de wereld omdat daar grote groepen mensen veel directer afhankelijk zijn van bossen

voor hun levensonderhoud. Voor de ontwikkelde landen zullen aanvankelijk de in het onderzoek berekende kosten vooral bestaan uit het verlies aan opslagcapaciteit voor koolstof.

**UITSTERVINGSCRISIS** Het rapport van Sukdhev c.s. laat zien dat als er niet snel fundamentele maatregelen worden genomen, de huidige uitstervingscrisis (waar we volgens alle deskundigen nu volop inzitten) alleen maar versnelt en het verlies van essentiële diensten die ecosystemen ons kunnen leveren sterk zal toe-



SPARR

De resultaten van het TEEB-onderzoek zijn in lijn met een recent Australisch onderzoek dat ontdekte dat onverstoorde natuurlijke bossen driemaal zoveel koolstof kunnen opslaan dan eerder werd aangenomen. Kappen in zo'n bos leidde direct tot veertig procent teruggang in koolstofvastlegging. De Australische studie concludeerde dat de hoeveelheid koolstof die natuurlijke bossen blijken te kunnen vasthouden wereldwijd ernstig wordt onderschat en daarom ook niet goed wordt meegenomen in economische berekeningen en politieke afwegingen.

nemen waarbij sommige ecosystemen nu al onherstelbaar beschadigd dreigen te worden. Het momenteel geconstateerde verlies aan ecosystemendiensten op zee en op land en de daaruit voortvloeiende problemen laten zien hoe gevaarlijk het verlies aan biodiversiteit kan zijn voor het menselijk welzijn. Het rapport presenteert een algemeen raamwerk om tot een inschatting te kunnen komen van de ernst van het verlies aan biodiversiteit en ecosystemendiensten waarbij wordt erkend dat niet alle waarden van biodiversiteit in economische termen kunnen wor-

den uitgedrukt. Het rapport concludeert wel dat wanneer er niet tijdig afdoende maatregelen worden genomen om ecosystemen werkelijk duurzaam te beheren en te beschermen en biodiversiteitsverlies tegen te gaan, de economische kosten om dat te compenseren steeds verder zullen stijgen.

**KLIMAATPARALLEL** Er is een sterke samenhang met het andere fundamentele probleem dat de natuur en uiteindelijk de leefbaarheid van de aarde ernstig bedreigt: de klimaatverandering. Al Gore heeft inmiddels zijn klimaatverhaal voor een tweede keer in Nederland gepresenteerd. Zijn boodschap was duidelijk en ondubbelzinnig: als we niets doen volgt de klimaatcrisis onontkoombaar op de kredietcrisis. Gore benadrukte in zijn presentatie de noodzaak (en de kansen) om het tij te keren. De economie moet worden omgebogen in een richting waarin snelle winsten niet bepalend zijn maar constructief aan duurzame oplossingen kan worden gewerkt. In 2009 moeten bij de nieuwe klimaatop in Kopenhagen ook de VS, China en India participeren. Het is volgens hem nodig om nu ondubbelzinnig te kiezen voor duurzame energie om te voorkomen dat we overvallen wor-

den door een klimaatcrisis. Oplossingen kunnen volgens Gore niet meer gezocht worden in afvang en opslag van CO<sub>2</sub> zoals het Internationaal Energie Agentschap (IEA) vorige week nog stelde in haar World Energy Outlook. Zonder verder overheidsbeleid stijgt volgens de IEA de uitstoot van broeikasgassen tot 2030 met 45 procent - en de concentratie CO<sub>2</sub> in de atmosfeer tot ruim het dubbele van wat het IPCC toelaatbaar acht om de opwarming van de aarde te beperken tot twee graden celcius. Het IEA verwacht vanaf 2015 wel een ernstig olietekort dat nu verder wordt aangewakkerd door de kredietcrisis en de lage olieprijsen waardoor investeringen in het ontginnen van nieuwe olievelden sterk achterblijven. China en India zoeken een oplossing in kolencentrales die zoals gezegd een desastreus effect zullen hebben op de klimaatverandering.

In het Stern Review of the Economics of Climate Change dat enkele jaren geleden uitkwam werd becijferd dat wanneer nu fundamentele maatregelen ter beperking van de CO<sub>2</sub>-uitstoot uitblijven, de kosten van effecten van de klimaatverandering in de komende jaren exponentieel zullen stijgen. Het rapport gaf aanleiding tot een vernieuwde aandacht bij overheden maar leidde nog niet tot een fundamentele aanpassing in het denken over energie en duurzaamheid.

Het is niet duidelijk waar de huidige economische crisis toe zal leiden - de nieuwe president van IUCN, Ashok Koshla, sprak op het WCC de hoop uit dat het een aanleiding zal zijn voor de wereld opnieuw na te denken over de te volgen koers en dat men zal gaan kiezen voor werkelijk duurzame richtingen. Dat er bij ongewijzigd beleid een nieuwe - en deze keer een ecologische - crisis dreigt, is duidelijk. Het rapport van Sukhdev, dat in 2010 volledig afgerond zal zijn, becijfert de economische en sociale gevolgen daarvan. Als de conclusies uit het eerste rapport doorgetrokken worden, zal de economische en sociale crisis die de wereld dan treft vele malen scherper zijn dan de huidige malaise op de beurs. En dan is er geen natuur meer om op terug te vallen. ■

---

# In vogelvlucht

## Ontstaansgeschiedenis van IUCN en het Nederlands Comité

.....  
Wim Bergmans, IUCN NL  
.....



*Oprichtingsvergadering IUCN, 1948, in Fontainebleau.*

**H**et besef dat de natuur bescherming nodig heeft stamt uit het laatste deel van de negentiende eeuw. Sommige Europeanen zagen in dat naast excessieve exploitatie van bepaalde soorten, de bevolkingsgroei en het toenemende ruimtebeslag door industriële bedrijvigheid de natuur lokaal ernstig konden bedreigen. In Nederland leidde dat onder meer tot de oprichting van het tijdschrift *De Levende Natuur* (1896), de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels (1899), de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (1901), en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland (1905) - die stuk voor stuk nog bestaan. Het eerste initiatief voor het onderling organiseren van activiteiten

op het gebied van internationale natuurbescherming - natuurbescherming over de grenzen heen en natuurbescherming in de toen talrijke koloniën - kwam van de Zwitserse zoöloog, antropoloog en natuurbeschermmer Paul Benedict Sarasin (1856-1929). Hij speelde een grote rol in de begintijd van de natuurbescherming in Zwitserland en raakte tijdens langdurig en intensief veldwerk in Sri Lanka en Sulawesi in Indonesië overtuigd van de noodzaak tot bescherming van exotische natuur. In 1910 stelde hij het International Congress of Zoology voor om een internationale commissie in te stellen ter bescherming van de natuur wereldwijd - IUCN in nog embryonale vorm. Zeventien landen stelden in 1914 deze commissie in. Door het uitbreken van de Eerste

Wereldoorlog werd dit initiatief in de kiem gesmoord, maar begin jaren twintig pakte Sarasin de draad weer op.

**VAN TIENHOVEN** De Nederlander mr. dr. Pieter van Tienhoven (1875-1953), IUCN-lid van het eerste uur en later bestuurder van zowel Natuurmonumenten als Vogelbescherming, was zeer geïnteresseerd in internationale natuurbescherming - zeker sinds zijn betrokkenheid in 1913 bij de bescherming van paradijsvogels tegen de verhandel, en een verblijf in Nederlands-Indië in 1917-1918. Hij adviseerde Sarasin om de commissie onder te brengen bij de Volkenbond (de latere Verenigde Naties); een regering zou daartoe de zaak bij de Volkenbond aanhangig moeten maken. In 1923 kwam



in Parijs het First International Congress for the Protection of Nature bijeen. Het deed een beroep op de Zwitserse regering om de Volkenbond met dit plan te benaderen. De Zwitserse regering hield de boot af. Sarasin kreeg te kampen met een slechte gezondheid en moest de voortzetting van zijn werk aan anderen overlaten. Gelukkig waren er in verscheidene landen in de jaren twintig nationale commissies voor de internationale natuurbescherming ingesteld. In het Verenigd Koninkrijk, dat al sinds 1903 een Society for the Preservation of the Fauna of the Empire kende, werd in 1924 het British Correlating Committee for the Protection of Nature ingesteld, een verband van verscheidene Britse organisaties. Van Tienhoven richtte in 1925 de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming op en stimuleerde soortgelijke initiatieven in België en Frankrijk. Hij genoot in Nederland veel aanzien en in zijn Nederlandsche Commissie namen zelfs twee ministers plaats, Beelaerts van Blokland van Buitenlandse Zaken en Koningsberger van Koloniën. De laatste was bioloog en had als zodanig meer dan vijftig jaar in Nederlands-Indië gewerkt. In de Verenigde Staten werd in 1929 het American Committee for International Wild Life Protection opgericht. In dat jaar overleed Sarasin.



*P.G. van Tienhoven.*

## VAN IOPN VIA IUPN NAAR IUCN

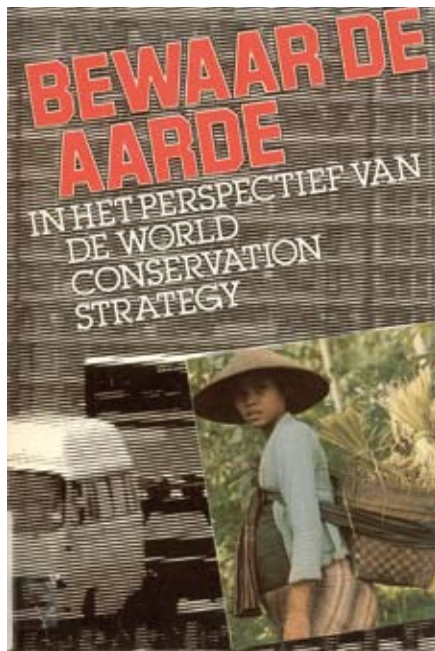
Op Van Tienhovens aandrang ijverden de commissies van Nederland, België en Frankrijk voor de totstandkoming van een internationale organisatie voor natuurbescherming. Zij zetten daarmee Sarasins streven voort. Met instemming van de International Union of Biological Sciences vestigden de drie commissies in 1928 een bureau in Brussel, genaamd Office International de Documentation et de Corrélation pour la Protection de la Nature - een verder ontwikkelingsstadium van de IUCN. In 1935 veranderden organisatie en naam, en ging het bureau verder als Office International pour la Protection de la Nature (IOPN in het Engels). Dit bureau hield zich vooral bezig met het verzamelen van internationale documenten, bijvoorbeeld over natuurbeschermingswetgeving, en informatie over de toestand van de natuur wereldwijd. Zij bezorgden die informatie daar waar nodig. Een merkwaardigheid was dat men ook gegevens verzamelde over met uitserven bedreigde volken, waartoe men onder meer de 'Berg-Papoea's' rekende die toen kennelijk al werden beschouwd als ecologisch met de natuur verbonden. Het bureau, bescheiden van omvang, representeerde op zijn best een fase in de ontwikkeling van de 'internationale commissie' zoals Sarasin zich die had voorgesteld. In 1940 verhuisde het bureau naar het Koloniaal Instituut (nu: Koninklijk Instituut voor de Tropen) in Amsterdam. De Tweede Wereldoorlog maakte aan de activiteiten vrijwel een einde, en pas in 1945 werd niet alleen het IOPN maar ook het bredere initiatief van Sarasin nieuw leven ingeblazen. De Zwitserse natuurbeschermers Charles Bernard en Johann Büttikofer belegden een internationale vergadering met Julian Huxley, de eerste directeur van de pas opgerichte Unesco, de Nederlanders Van Tienhoven en dr. Jan Westermann (1907-1981), vertegenwoordigers van de Franse en Belgische comités, en die van Noorwegen en Tsjechoslowakije. Zij beoogden een organisatie voor internationale natuurbescherming op te richten met een secretariaat in Zwitserland en waarin Van Tienhovens IOPN zou worden opgenomen. Van Tienhoven echter was niet bereid dat laatste te bespreken. Huxley red-

de de zaak. Hij zette de Zwitsers op het tweede plan en de Unesco organiseerde in 1948 een conferentie in Fontainebleau, waar op 5 oktober van dat jaar de oprichtingsakte van de International Union for the Protection of Nature (IUPN, later IUCN) door achttien staten en 107 NGO's werd ondertekend. Onder de NGO's bevonden zich vier Nederlandse organisaties en een Nederlands-Indische. Het secretariaat kwam in Brussel, de secretaris-generaal werd de Belg Jean-Paul Harroy, die even later ook beheerder van het IOPN werd. Van Tienhoven juichte dat toe. Zijn IOPN kon nu geleidelijk worden samengevoegd met de IUPN, wat in 1955 zijn beslag kreeg. Van Tienhoven overleed in 1953. De ironie wilde dat IUCN zich in 1961 toch in Zwitserland vestigde.

## HET NEDERLANDS COMITÉ VOOR IUCN

Tussen 1948 en 1977 vonden er in Nederland geen gezamenlijke activiteiten van IUCN-leden plaats. In 1977 nodigde dr. Jan Westermann als secretaris van de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming de Nederlandse IUCN-leden uit voor een bijeenkomst. Dat Nederlandse Comité voor IUCN ontving vanaf 1979 financiële steun van de overheid en het Wereld Natuur Fonds om een secretariaat te bekostigen. In 1983 werd het comité een stichting. De statutaire taken waren het bieden van een overlegplatform aan de leden, het onderhouden van de contacten met IUCN, en het verbreiden van het IUCN-gedachtengoed. Het overleg vond plaats in de ledenraad en in gespecialiseerde werkgroepen. Al spoedig kwam er de uitvoering van projecten bij. Vaak hadden activiteiten beïnvloeding van het overheidsbeleid als doel. Andere doelgroepen waren het bedrijfsleven en -meestal via de media - het grote publiek. De centrale gedachte van IUCN en Comité was dat menselijk handelen jegens de natuur 'duurzaam' moest zijn, met als eenvoudig voorbeeld het beperken van de oogst van een populatie planten of dieren tot een aantal gelijk aan de natuurlijke aanwas. Het Comité is sinds het begin van de jaren tachtig geëvolueerd van een los verband van Nederlandse IUCN-lidorganisaties in 1977 (die in

> 1979 de beschikking kregen over deeltijdsecretaris-coördinator-penningmeester Irene Dankelman) tot een stichting met een bijna vijftig medewerkers tellend bureau in 2008. In die dertig jaar hebben Comité en bureau vele initiatieven ontwikkeld en op de rails gezet. Irene Dankelman organiseerde in de beginjaren studiedagen over Bestrijdingsmiddelen en Derde Wereld, Energie en Derde Wereld en Ecologie in de Ontwikkelingssamenwerking - waarmee de belangrijkste algemene richting voor het werk van het Comité en zijn bureau reeds is aangegeven: belangstelling voor en ondersteuning van behoud en duurzaam beheer van natuur en milieu door NGO's in ontwikkelingslanden, met aandacht voor de sociaal-economische aspecten van de ondersteunde activiteiten. Een groot deel van het werk sindsdien is in dat kader te plaatsen. Het belangrijkste voorbeeld op dit moment is het al bijna vijftien jaar actieve fondsenprogramma, dat in opdracht van het Directoraat-Generaal voor Internationale Samenwerking projecten van NGO's in bedoelde landen financieel en inhoudelijk ondersteunt. Enkele bijzondere programma's in deze lijn zijn het inmiddels vrijwel zelfstandigde Guiana Shield Initiative, dat poogt een grote internationale bosregio onder duurzaam beheer te krijgen, en het door Nederland voortijdig beëindigde Duurzame-Ontwikkelingsverdrag met Benin, waaronder een samenwerking op het gebied van biodiversiteit tussen organisaties in Benin en Nederland 'groeierende' was. Bij al dit praktijkgerichte werk behoort tegelijk een sterke lobby bij nationale en internationale instituties als regering, parlement, ontwikkelingsbanken, bedrijven, handelsorganisaties om deze te 'ecologiseren' (ofwel bij hun handelingen en transacties rekening houden met natuur en milieu en, waar van toepassing, met lokale of inheemse bevolkingsgroepen). Een bijzondere categorie vormt de actie en lobby vóór, tijdens en na het tot stand komen van internationale bijeenkomsten en verdragen (als de Commission on Sustainable Development en de Convention on Biological Diversity) om de aanwezigheid en de belangen van ook 'zuidelijke' NGO's zeker te stellen.



In 1979 werd met leden van het Comité de stuurgroep WCS gevormd om de lancering in 1980 in Nederland van de World Conservation Strategy, destijds het belangrijkste beleidsdocument van IUCN, voor te bereiden. Deze groep liet de gezamenlijke Amsterdamse universiteiten vervolgens onderzoek verrichten naar Nederlandse sectoren die zich leenden voor toetsing aan de WCS-duurzaamheidsprincipes. De Nederlandse landbouw/veeteelt vormde, zo was de conclusie, een geschikte sector. Cassave (tapioca) voor veevoer in Nederland bleek in Thailand te worden verbouwd op plaatsen waar eerst natuurlijk bos was weggekapt. Dit resultaat gaf de tweede hoofdrichting aan voor activiteiten van het Comité - het was het begin van het nog immer actieve programma The Netherlands and the World Ecology dat zich richt op wat Nederland in andere landen, vooral ontwikkelingslanden, ecologisch zoal veroorzaakt. In de loop der jaren zijn vele publicaties geproduceerd, veelal in de vorm van wandkaarten met gegevens over de ecologische effecten van Nederlandse activiteit elders. Andere activiteiten spelen zich niet of niet hoofdzakelijk af in de sfeer van ontwikkelings-samenwerking. Zo zijn er projecten uitgevoerd of begeleid die rechtstreeks van

doen hadden met biodiversiteitsbehoud. Er is vele jaren aandacht besteed aan de economische waarde van niet-houtproducten uit tropische bossen, juist om die bossen te behouden. Het Comité heeft dergelijke producten mondiaal opnieuw op de kaart gezet en werd daarom door de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN, de FAO, als volwaardig partner bejegend. Het Comité kende de succesvolle Antarctica-werkgroep die tien jaar lang heeft bijgedragen aan de toetreding van Nederland tot het Antarctische verdrag – hierdoor kon Nederland uiteindelijk meebeslissen over de toekomst van dat onbewoonde continent. Naast overheden en handel en industrie is er een derde doelgroep voor duurzaam natuur- en milieubehoud/beheer waarop het Comité zich lange tijd slechts incidenteel richtte omdat andere organisaties daarmee volop bezig waren: de consument. Sinds enkele jaren inmiddels loopt het programma van het Comité dat Nederlandse toeristen informeert over de ecologie van hun reisbestemming en voorts de samenwerking bevordert tussen Nederlandse reisondernemingen en NGO's in ontwikkelingslanden opdat bijvoorbeeld een bezoek aan een NGO-natuurbehoudproject kan worden opgenomen in een reisprogramma. ■

.....  
bron  
.....  
Alles voor de Natuur - 30 jaar Nederlands Comité voor IUCN, door W. Bergmans (publicatie in voorbereiding)



# IUCN Nederlands Comité en de Postcode Loterij.



## Bijvoorbeeld:

## meer hangplekken in Brazilië.

*Dit is een gouden leeuwaapje. Deze soort leeft uitsluitend in de staat Rio de Janeiro in Brazilië. Tot het begin van de zeventiger jaren kwamen ze overal langs de zuidoostkust van Brazilië voor. Nu staan ze hoog op de lijst van bedreigde diersoorten. Toch gaat het weer beter met ze. Er zijn er momenteel weer zo'n 1.500 in het wild.*

### Unieke soort

Het Atlantisch kustregenwoud in Brazilië is de enige plaats ter wereld waar het leeuwaapje voorkomt. En dat gebied wordt steeds kleiner. Door een sterke bevolkingsgroei, toerisme en uitbreiding van landbouwgebieden is het leefgebied van de aapjes teruggedrongen tot enkele verspreide bossen. Deze hebben te weinig oppervlak om de populatie te laten groeien en liggen

te ver van andere bosrestanten om uitwisseling met andere groepen apen mogelijk te maken. Er moet dus meer bos aan één stuk beschikbaar komen. En daar wordt hard aan gewerkt. Onder andere door IUCN Nederlands Comité.

### Resultaat van samenwerken

IUCN staat voor International Union for the Conservation of Nature. Het is de grootste en oudste unie van natuurbeschermingsorganisaties, overheden en wetenschappers ter wereld. Het Nederlands Comité voor IUCN verenigt 28 Nederlandse organisaties. Het voert een eigen programma uit, waaronder de financiering van projecten van lokale natuurorganisaties en aankoop van strategisch gelegen natuur in tropische landen en Oost-Europa.

### Het verschil

IUCN Nederlands Comité steunt de Braziliaanse Golden Lion Tamarin Association. Het doel van die organisatie is om een aaneengesloten gebied van 25.000 hectare te creëren waar de populatie beschermd en ongestoord kan groeien. Met de IUCN bijdrage kon een veebedrijf van 140 hectare gekocht worden dat precies tussen een bos ligt waar de gouden leeuwaapjes nog voorkomen en andere bossen. Door het herbebossen van het veebedrijf ontstaat er een doorgang voor de aapjes en wordt hun leefgebied aanmerkelijk groter.

IUCN ontving dit jaar 1,2 miljoen euro van de Postcode Loterij. Sinds 2000 ontving IUCN in totaal 10,2 miljoen euro van de Postcode Loterij.

Door mee te doen met de Postcode Loterij steunt u met 50% van uw inleg IUCN en nog 56 andere goede doelen.

Kijk op [www.postcodeloterij.nl](http://www.postcodeloterij.nl) hoe wij samen het verschil maken.

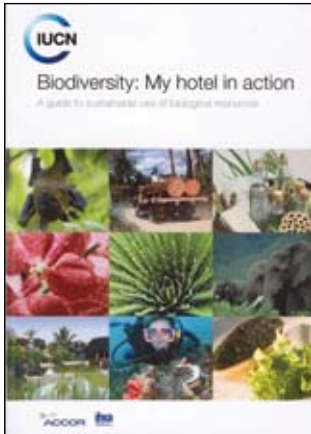
**Met z'n allen werken we aan een betere wereld.**



## Samen maken we het verschil.

De Postcode Loterij steunt 57 goede doelen. Elke week laten wij hier een voorbeeld van één van hun projecten zien. Dit is nummer 14. Ga naar [www.postcodeloterij.nl](http://www.postcodeloterij.nl)





## Hoe kan een hotel de natuur beschermen

De recente uitgave Biodiversity: my hotel in action is het resultaat van een co-productie tussen ACCOR, IUCN internationaal en HIAR (International Hotel & Restaurant Association).

Gezamenlijk ontwikkelden zij deze 126 pagina's tellende fraai geïllustreerde gids over het effect van hotels op de biodiversiteit. Biodiversiteit speelt op verschillende manieren een belangrijke rol in de dagelijkse gang van het hotel.

Van het geserveerde voedsel en dranken, de souvenirs die er worden verkocht, het hout van het meubilair tot de voorzieningen in sauna of zwembad. Denk ook aan de dieren en planten die de hoteltuinen aantrekkelijk moeten maken voor de gasten en aan alle parken, groene zones, kusten en natuurlijke habitats voor recreatie en plezier. Een gids vol tips voor hoteleigenaren en -managers hoe, in samenwerking met leveranciers, gasten en de lokale bevolking, te participeren in natuurbehoud en hoe duurzaam management toe te passen in het dagelijkse reilen en zeilen van het hotel. Deze publicatie telt drie hoofdstukken, één over de relatie tussen biodiversiteit en hotel, één met concrete actietips en tot slot een gedeelte met facts-

heets van TRAFFIC (International Wildlife Trade Monitoring Network) met specifieke informatie over verschillende soorten dieren en planten en hoe deze te beschermen.

\*\*\*\*\*

### Titel

Biodiversity: my hotel in action. A guide to sustainable use of biological resources

### Uitgever

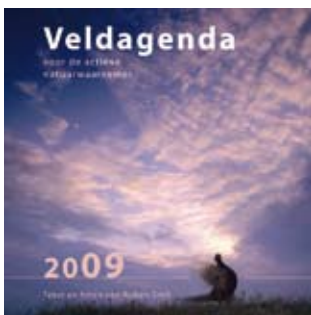
IUCN, Gland, 2008

### Download

[www.iucn.org](http://www.iucn.org)

### Prijs

\$20,-



## Veldagenda

De Veldagenda 2009 belicht wekelijks een dier, plant of landschap - stuk voor stuk van overweldigende schoonheid. Natuurfotograaf en schrijver Ruben Smit - in 2005 uitgeroepen tot BBC Wildlife Photographer of the Year -

is erin geslaagd om met 52 foto's en summiere beschrijvingen de natuur in Nederland vast te leggen. Een 120 pagina's tellende agenda met mooie natuurbeelden als een winters waterlandschap met bevroren waterweegbree, een oeverlibel klimmend uit zijn larvenhuid en paardebloempluizen die worden meegevoerd door een windvlaag. Weidse landschappen of extreme close-ups, bij alle foto's staat tevens vermeld hoe ze zijn vervaardigd - als aanwijzing voor de beginnende natuurfotograaf. Naast informatie over bloeitijd van planten, tijdstippen waarop je vogels kunt horen zingen en over zon en maan, bevat de agenda aankondigingen van natuuractiviteiten, lezingen en natuurdagen van (natuur)organisaties als de Waddenvereniging en Vogelbescherming.

\*\*\*\*\*

### Auteur & fotograaf

Ruben Smit

### Titel

Veldagenda 2009  
Voor de actieve natuurwaarnemer

### Uitgever

KNNV Uitgeverij i.s.m. IVN en VOFF,  
Zeist, 2008

### Prijs

€12,95



### De ziel reist te voet

'Enkele jaren geleden was ik uitgenodigd op de Brugse Reismarkt voor een debat. Het thema: reizen als armoedebestrijding. Kan de reiziger een steentje bijdragen aan het realiseren van de millenniumdoelstellingen? Voorwaar een vraagstelling met een zeer hoog utopisch gehalte, zo hoog dat het me eerder naïef leek.' Dat schrijft de Belgische publicist Walter Lotens ter inleiding van zijn boek *De ziel reist te voet - excursies over duurzaamheid*. Wat begint David tegen de Goliaths in de lucratieve toerisme-industrie?

Lotens signaleert in de marges van deze machtige bedrijfstak interessante initiatieven zowel in onderwijs als ontwikkelingssamenwerking, via stedenbanden, 'inleefreizen', buitenlandse stages, uitwisselingen en vrijwilligerswerk. Hij ontmoet optimisme én scepsis. Nina Rao van het Indiase Equitable Tourism Options bijvoorbeeld, meent: ook al zijn toeristen oprecht geïnteresseerd in duurzaam of ecotoerisme, ze nemen het liefst een vliegtuig naar de plaats van bestemming: 'Terwijl dat absoluut niet de lokale manier van reizen is in ontwikkelingslanden.' Op Redondo Beach in de provincie Ceará in het noordoosten van Brazilië een hoopvol verhaal. Lokale vissers wisten met succes te voorkomen dat grote bouwbedrijven en hotelketens de kuststrook confisqueerden. Ze legden zich toe op de traditionele kreeftenvangst en bouwden lodges, visrestaurantjes, pousadas en strandrestaurantjes om toeristen te lokken. Als resultaat van de strijd die ze met steun van NGO's en universiteiten voerden, maakte de regering in 1997 de corporatie van inheemse vissers tot de officiële eigenaar van de kuststrook. Geen reden voor euforie, noch voor pessimisme, besluit Lotens. '(...) in die grote, almaar toenemende stapel publicaties over duurzaam toerisme is er vaak veel dromerij aanwezig. (...) Idem dito voor concepten als duurzaamheid: ze zijn er om

nagestreefd te worden, stap voor stap, niet om ze te verheerlijken en zeker niet om er dogma's van te maken!

\*\*\*\*\*

#### Auteur

Walter Lotens

#### Titel

De ziel reist te voet - excursies over duurzaamheid

#### Uitgever

Walter Lotens, Antwerpen, 2008

#### Prijs

€20,-

#### Bestellen

walterlotens@yahoo.com

T: + 32(0)3 271 15 69



### Het boek van de hoop voor het Amazoneregenwoud

*Amazon Your Business* is de eerste gids die ingaat op duurzame Amazoneproducten uit de regenwouden en rivieren van de Amazonelanden Brazilië, Bolivia, Peru, Ecuador, Colombia, Venezuela, Guiana en Suriname.

Het boek bespreekt ruim vijftig (nieuwe) consumentenproducten als cosmetica, aromatische oliën, schoenen van verantwoord krokodillenleer, modieuze rubberen tassen, ringen en sieraden van verantwoord gewonnen goud, medicijnen, chocolade, voedsel supplementen, keukengerei en meubilair. De uitgave, geheel geproduceerd door Meindert Brouwer - onafhankelijk communicatie-adviseur en freelance natuurbeschermer, laat zien hoe markten ten dienste kunnen staan van bosbescherming, ontwikkelingssamenwerking en armoedebestrijding, aan de hand van interviews met ministers, ondernemers, dorpsbewoners, consultants en leiders van internationale organisaties en NGO's. In dit fraai vormgegeven (foto)boek staat ook een netwerksectie met gegevens van ondernemingen, organisaties en belangrijke websites.

\*\*\*\*\*

#### Auteur & uitgever

Meindert Brouwer Partner in Communications, Bunnik, 2007

#### Titel

Amazon Your Business - kansen en oplossingen in het regenwoud

#### Prijs

€34,90

#### Bestellen

www.amazonyourbusiness.nl

Tevens verkrijgbaar in het Engels, Spaans en Portugees

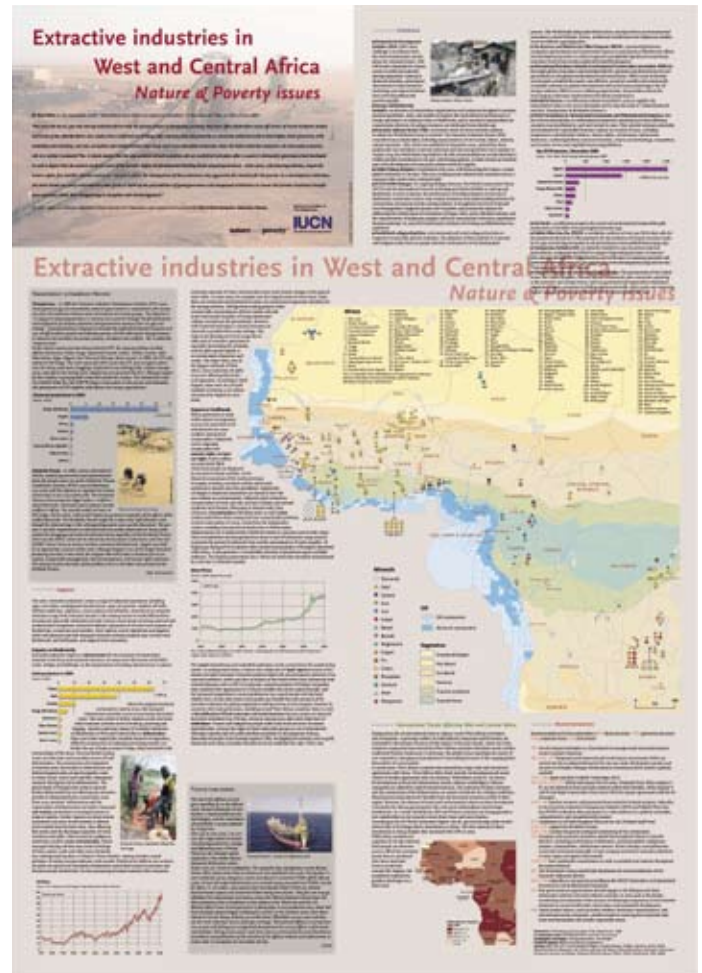
## Olie en mijnbouwkaart voor West- en Centraal-Afrika

Bijgesloten in deze uitgave van E&O is de Nature&Poverty-kaart Extractive industries in West and Central Africa. IUCN NL bracht deze kaart uit om duidelijkheid te verstrekken over de effecten in deze regio van de olie- en mijnbouwindustrie op lokale gemeenschappen en de biodiversiteit. West- en Centraal Afrika hebben de laatste jaren te maken met een forse toename in de winning van mijnbouwstoffen en olie door een groeiende vraag naar energie en bouwmaterialen op de wereldmarkt. De traditionele Afrikaanse geopolitieke verhoudingen en handelsrelaties worden opgeschud nu de hegemonie van Europa en de Verenigde Staten wordt uitgedaagd door opkomende economieën als China, India en Brazilië. Hogere marktprijzen maken de kostbare exploratie en winning van de bodemschatten economisch rendabel. Worden echter bij deze activiteiten de sociale en ecologische criteria niet in acht genomen dan dreigen de natuur en de lokale gemeenschappen ernstige schade op te lopen. Het is van belang dat de lokale gemeenschappen meedelen in de opbrengsten van de bodemschatten en dat de grenzen van natuurgebieden worden gerespecteerd. De kaart biedt onder andere een overzicht van de reeds lopende diverse verduurzamingsinitiatieven. Tevens worden aanbevelingen gedaan voor een rechtvaardigere verdeling van de natuurlijke hulpbronnen en behoud van van de biodiversiteit.

### Voor meer informatie:

Carl Königel

E: [carl.konigel@iucn.nl](mailto:carl.konigel@iucn.nl)



## Opwarming leidt tot invasies

Leefgebieden van plant en dier verschuiven door klimaatverandering, gewijzigd landgebruik en andere door de mens veroorzaakte veranderingen. Soorten die sneller verschuiven dan hun natuurlijke vijanden kunnen plagen veroorzaken. Hoe reëel is dit gevaar? Plantensoorten die zich succesvol in nieuw gebied hebben gevestigd blijken te ontsnappen aan natuurlijke vijanden zoals planteneterende insecten en bodemziekten waardoor zij zich sneller verbreiden dan verwante inheemse soorten. Nature besteedde onlangs aandacht aan de 'ontdekking' van een groep onderzoekers dat er in de nabije toekomst meer invasies te verwachten zijn (artikel: Successful range-expanding plants experience less above-ground and below-ground enemy impact, [www.nature.com](http://www.nature.com), d.d. 19 november 2008). Researchers van NIOO-KNAW, Wageningen Universiteit, Leiden Universiteit en de Universiteit van Florida vergeleken nieuw gevestigde exotische plantensoorten in de Millingerwaard (natuurontwikkelingsgebied bij Nijmegen) met verwante inheemse plantensoorten. In de kas kweekten zij zes exotische plantensoorten en negen inheemse soorten op in Millingerwaard-grond. Nadat de planten waren uitgegroeid is de grond opnieuw met dezelfde soorten beplant. Inheemse plantensoorten bleken door bodemorganismen in groei te worden geremd, terwijl de invloed van

bodemorganismen op exotische plantensoorten minder groot bleek: de inheemse soort ontwikkelde sneller ziektekiemen dan de exoot. De bovengrondse plantendelen werden tevens blootgesteld aan sprinkhanen en luizen: allesvreter. Wat bleek? Inheemse soorten leden het meest onder de insecten; exotische plantensoorten bleken minder vatbaar voor bodemziekten en hadden minder last van insectenvraat. De ene helft van de onderzochte exotische planten in de Millingerwaard kwam oorspronkelijk uit Oost- of Zuidoost-Europa, de andere uit Zuid-Afrika en Noord-Amerika. Europese exoten bleken bijna even ongevoelig voor bodemorganismen en insectenvraat als exoten van andere continenten. Conclusie: plantensoorten die zich succesvol uitbreiden tijdens klimaatverandering vertonen eigenschappen die overeenkomen met invasieve exoten van andere continenten. In Nederland is het gevaar reëel dat de natuur in de nabije toekomst wordt geplaagd door bio-invasies - aldus de onderzoekers. Een dubbele dreiging dus die samenhangt met de opwarming van de aarde. Reeds eerder was vastgesteld dat een verlies aan biodiversiteit te verwachten is doordat soorten niet goed met klimaatverandering kunnen meebewegen. Onderhavige onderzoeksresultaten zijn naar verluidt van belang om de gevolgen van klimaatverandering beter te kunnen bepalen.



## Nekslag

KESAN (Karen Environmental and Social Action Network) heeft het eerste onderzoek afgerond naar de biodiversiteit van de Salween, een rivier in de Myanmarse staat Karen in het voormalige Birma. Het resulterende rapport Khoe Kay: Biodiversity in Peril beschrijft de geschiedenis, methoden en resultaten van ruim drie maanden onderzoek naar een specifieke rivierbocht. In dit gebied moet de Weigyi-dam verrijzen, een van de vijf gigantische dammen die de Myanmarse, Thaise en Chinese regeringen in de Salween willen laten bouwen ter opwekking van hydro-elektriciteit.

Het KESAN-team trof in het gebied 194 planten- en tweehonderd diersoorten aan, waarvan er 42 voorkomen op de lijst van bedreigde soorten van de IUCN, als de hairy-faced bat (zie ook [www.iucnredlist.org/details/14142](http://www.iucnredlist.org/details/14142)). Daarnaast leven er zeker vierentwintig endemische en nauwelijks bekende soorten, waaronder acht vissoorten waarvan WNF-Thailand het endemisch karakter heeft bepaald. Het rapport wijst voorts op de gevolgen van de dammen voor het milieu: broeikasgassenuitstoot, veranderingen in de stroom en afzettingen van de rivier, en - mogelijk nog erger - de gecombineerde gevolgen van de reeks te bouwen dammen op verschillende niveaus in de loop van de Salween. Afzonderlijke voorstellen voor een dam zijn bestudeerd, maar geen mens heeft gekeken naar de effecten van al die dammen tezamen. De militarisering van het gebied neemt bovendien toe en leidde ertoe dat de met uitsterven bedreigde Sumatraanse neushoorn niet meer in het gebied voorkomt. KESAN dringt erop aan de dambouw stil te leggen zolang niet

alle gevolgen ervan in kaart zijn gebracht en er dus geen afdoende oplossingen zijn gevonden. KESAN roept de internationale gemeenschappen van academici en onderzoekers op samen te werken aan diepgaander onderzoek naar de Salween-ecosystemen.

KESAN-activist Ko Shwe: 'De bevolking van Karen heeft er voor haar vis, vervoer, bosproducten en tuinen op de oevers van de rivier belang bij dat het gezonde Salween-ecosysteem behouden blijft. De bouw van de dammen zou het einde betekenen van dit ecosysteem. De vrijstromende rivier zal de bossen vernietigen en duizenden mensen hun bestaansbasis ontnemen.'



De *Solidago gigantea* (zie foto), een bekende invasieve exotische soort in Nederland, maakte deel uit van het onderzoek - naast *Angelica archangelica*, *Artemisia biennis* (een zeer agressieve soort), *Bidens frondosa*, *Centaurea stoebe* en *Senecio inaequidens*.

## Dikkopschildpad: een bijzondere dwaalgast in Nederland

Op 23 oktober jl. spoelde in Noord-Holland boven Callantsoog ter hoogte van Grote Keeten een ongewone bezoeker aan: de onechte karetschildpad of dikkopschildpad (*Caretta caretta*). Het jonge (sub-adulte) dier verkeerde in slechte conditie en is ter revalidatie overgedragen aan Burgers' Zoo. Een kleine maand later spoelde er nog een exemplaar aan bij Westenschouwen, Zeeland, opnieuw een jong dier; deze verblijft inmiddels in Diergaarde Blijdorp. In Nederland zijn er hiermee nu totaal vijf nog levende dikkopschildpadden aangetroffen – eerdere meldingen dateren van 1707, 1894 en 1927. Dode exemplaren spoelden aan in de jaren 1954, 1959 en 1998.

Er spoelen vaker dikkopschildpadden aan in Noord-Europa. In onder andere Rusland (Barentszee), Noorwegen, Ierland, Groot-Brittannië, Ierland, Denemarken en Polen zijn Atlantische dikkopschildpadden waargenomen. Waarschijnlijk hebben deze dieren de 'verkeerde afslag', namelijk de Noord-Atlantische Drift, genomen op de oceaan. Jonge schildpadjes die aan de westkant van de Noord-Atlantische Oceaan uit het ei kruipen laten zich onder grote 'plakkaten' aaneengekleefd materiaal met de Golfstroom meedrijven naar de Sargassozeë. De Golfstroom splitst zich in de Noord-Atlantische Drift noordwaarts, en in de Canarische Stroom zuidwaarts, die vervolgens naar de Sargassozeë voert als de Noord-Equatoriale Stroom. De oorsprong van de in Nederland aangetroffen dikkopschildpadden is dus vermoedelijk de westkust van de Atlantische Oceaan. Er is tevens een dikkopschildpaddenpopulatie in de Middellandse Zee; deze groep, beschouwd als genetisch afzonderlijke populatie, verlaat voor zover bekend hun gebied niet.

*Nestelende dikkopschildpad (*Caretta caretta*) op strand in Noord-Carolina, VS.*



Te boek staand als 'dwaalgast' vind je de dikkopzeeschildpad niet op de Nederlandse Rode Lijst. Op de IUCN Rode Lijst voor Bedreigde Soorten staat het dier echter aangemerkt als bedreigd; de afname van de soort heeft grotendeels te maken met bijvangsten in de kust- en longlinevisserij, maar ook toerisme, vervuiling en kustverdedigingswerken eisen hun tol. De soort is op Europees niveau beschermd volgens de Habitatrichtlijn, en wordt voorts genoemd in onder andere de Bonn Conventie, Bern Conventie en CITES.

### Voor meer informatie:

Edo Goverse, RAVON Werkgroep Monitoring: e.goverse@uva.nl  
Maartje Hilterman, IUCN NL: maartje.hilterman@iucn.nl  
Een uitgebreide versie van dit bericht verschijnt voorjaar 2009 in RAVON-tijdschrift. Zie: [www.ravon.nl/Publicaties](http://www.ravon.nl/Publicaties)

*Dikkopschildpad wordt bevrijd uit visnet, Noord-Carolina, VS.*



## De IUCN NL-uitgave **Ecologie & Ontwikkeling** is bestemd voor personen en instellingen die zich bewegen op het raakvlak van economie, ontwikkeling en natuurbescherming.

Ecologie & Ontwikkeling komt mede tot stand dankzij financiële steun van het ministerie van Buitenlandse Zaken, WNF, de Nationale Postcode Loterij en het ministerie van LNV.

De artikelen in Ecologie & Ontwikkeling zijn louter voor verantwoording van de auteurs. Tenzij anders vermeld, vertolken de artikelen de mening van IUCN en IUCN NL niet, noch die van haar leden of financiers.

### **IUCN**

De International Union for the Conservation of Nature (IUCN), opgericht in 1948, is de grootste overkoepelende natuurbeschermingsorganisatie ter wereld. Zij brengt meer dan 1000 lidorganisaties (nationale overheden, semi-overheidsinstellingen en niet-gouvernementele organisaties) en 11.000 wetenschappers samen in een wereldwijd groen netwerk. IUCN definieert beschermde gebieden, is bekend van de Rode Lijst van bedreigde soorten, beïnvloedt beleid, ondersteunt lokale natuurorganisaties en voert waar nodig projecten uit. Het hoofdkantoor is gevestigd in Gland, Zwitserland.

Voor meer informatie, kijk op [www.iucn.org](http://www.iucn.org).

### **IUCN Nederlands Comité**

De stichting IUCN Nederlands Comité is het platform van de 36 Nederlandse leden van IUCN en stelt zich ten doel, vanuit de specifieke Nederlandse situatie en context, het behoud en een verantwoord beheer van de natuur en de natuurlijke hulpbronnen in internationaal perspectief te bevorderen. Daarbij richt IUCN Nederlands Comité zich op de visie, missie en het beleid van IUCN. Voor meer informatie en een overzicht van onze lidorganisaties, kijk op [www.iucn.nl](http://www.iucn.nl).

National Committee of  
The Netherlands



**IUCN NL**  
**National Committee of the Netherlands**  
Secretariat Dutch IUCN Members

Plantage Middenlaan 2K  
1018 DD Amsterdam  
The Netherlands

Phone: + 31 (0) 20 626 17 32  
Fax: + 31 (0) 20 627 93 49  
[mail@iucn.nl](mailto:mail@iucn.nl)  
[www.iucn.nl](http://www.iucn.nl)

**IUCN RofE**  
**Regional Office for Europe  
and Representation to EU**

Boulevard Louis Schmidt 64  
1040 Bruxelles  
Belgium

Phone: + 32 (0) 2 732 8299  
Fax: + 32 (0) 2 732 9499  
[europe@iucn.org](mailto:europe@iucn.org)  
[www.iucn.org/europe](http://www.iucn.org/europe)

**IUCN**  
**Headquarters**  
International Secretariat

Rue Mauverney 28  
1196 Gland  
Switzerland

Phone: + 41 (22) 999 0000  
Fax: + 41 (22) 999 0002  
[mail@iucn.org](mailto:mail@iucn.org)  
[www.iucn.org](http://www.iucn.org)



# MENS OVER DIER

## Waarom de veldleeuwerik een toontje lager zingt

Steven Kragten, Vogelbescherming Nederland



HANS HUT FOTOGRAFIE

*Leeuwerik in nest (Alauda arvensis)*

Op een dag gaf mijn moeder mij een ouderwets ABC-boekje. Toen ik dit voor de eerste keer voorlas aan mijn zoon stuitten we bij de letter L op 'L is van de landman die leeuweriken vond'. Op het bijbehorende plaatje zit een knecht gehurkt bij een veldleeuwerikennest in een pas geoogst graanveld. Hij had geluk, want nesten van de veldleeuwerik zijn verdraaid lastig te vinden.

Dat de veldleeuwerik is opgenomen in dit boekje geeft aan dat deze vogel in die tijd tot ieders verbeelding sprak. In de jaren zeventig stond de veldleeuwerik genoteerd in de top vijf van talrijkste broedvogels. Er waren naar schatting

500.000-750.000 broedparen. Tegenwoordig blijft de teller steken op 38.000 en heeft de veldleeuwerik de twijfelachtige eer vermeld te staan op de Rode Lijst van bedreigde Nederlandse broedvogels. In landen om ons heen vond eenzelfde ontwikkeling plaats. Hoe kon het gebeuren dat één van de meest algemene vogels verwerd tot zeldzaamheid? En wat kunnen we doen om het uitbundige lied van de veldleeuwerik weer overal te horen?

Veldleeuweriken komen voor in open en wijdse habitats als duinen, heidevelden, graslanden en akkers. In al deze gebieden zijn de aantallen veldleeuweriken af-

genomen. De oorzaken hiervan verschillen per habitat. In de duinen vindt verruiging plaats van de vegetatie. Op heidevelden speelt vergrassing een rol, in combinatie met de toegenomen opslag van bomen en struiken. In agrarisch gebied slaagt de veldleeuwerik er niet meer in om jaarlijks twee tot drie succesvolle broedsels te produceren, wat wel nodig is om de soort in stand te houden. In graslanden gaan nesten vaak verloren door maaiwerkzaamheden. In het akkerbouwgebied spelen de verminderde gewasdiversiteit en het toegenomen gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest een rol. Bovendien tasten onder andere oprukkende steden en windmolenparken de open ruimte steeds verder aan.

De dichtheid aan veldleeuweriken in landbouwgebieden is over het algemeen lager dan in heidegebieden, maar het totale aantal is er hoger, simpelweg door het grotere oppervlak aan agrarische grond. Beschermingsmaatregelen in agrarisch gebied hebben daarom de grootste potentie. De nadruk zou daarbij moeten liggen op extensivering van het landbouwsysteem. Deze maatregelen, gericht op zowel de situatie in het broedseizoen als in de wintersituatie, zouden grootschalig moeten worden uitgevoerd binnen gebieden met nog redelijke dichtheden aan veldleeuweriken en andere soorten. Op extensief beheerde akkers en weiden is de dichtheid aan veldleeuweriken hoger dan op intensief beheerde percelen, maar veel boeren zien er helemaal niks in om hun totale perceel extensief te beheren. In het kader van agrarisch natuurbeheer is het om die reden nu mogelijk gemaakt om in akkerbouwgebieden gesubsidieerde akkerranden aan te leggen. Akkerranden die breed genoeg zijn (minimaal negen meter) en op de juiste manier beheerd zijn aantrekkelijk voor veldleeuweriken. Daarnaast blijken overwinterende veldleeuweriken erbij gebaat wanneer een deel van het graan niet wordt geoogst. Voor de veldleeuwerik in het moderne agrarische gebied zijn deze maatregelen wellicht de laatste kans. ■